



T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**EBU HAFS ÖMER B. AHMED B. ŞÂHÎN'İN HAYATI,  
ESERLERİ VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**İbrahim HANEK**

**Danışman**

**Doç. Dr. Kadir PAKSOY**

**ŞANLIURFA – 2015**

**T. C.**  
**HARRAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı 135202005 numaralı İbrahim HANEK'ın hazırladığı "Ebu Hafs Ömer b. Şahin'in Hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 12/06/2015 tarihinde, saat 14.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

12/06/2015

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)  
Doç. Dr. Kadir PAKSOY

Üye  
Doç. Recep TUZCU

Üye  
Doç. Dr. Celil ABUZAR

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

5846/2011  
Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM,  
Enstitü Müdürü

**Not:** Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.  
HARRAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Hadis Bilim Dalı 135202005 no'lu Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "EBU HAFS ÖMER B. AHMED B. ŞÂHİN'İN HAYATI, ESERLERİ VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(02 / 07 / 2015)

İbrahim HANEK



**İLETİŞİM ADRESİ:**

Karpuzlu mah. Karpuzlu sk. Haliliye/ ŞANLIURFA

Telefon: (0542) 586 59 22

e-mail: el-haneki@hotmail.com

## ÖNSÖZ

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'a hamd, Rasulüne salât ve selam, sahabe ve onları takip eden nesillere selam olsun.

Hadis ilminin geçirdiği devreleri bilmek ve bu ilme dair yazılmış eserleri tanımak için muhaddislerin hayatlarının araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İslam kültürünün bir nevi temellerini oluşturan bu şahsiyetlerin incelenmesi ve eserlerinin ortaya konulması, bu kültürün zenginliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Hadis çalışmaları, ezber, kitâbet, tedvîn ve tasnîf gibi çeşitli devreler geçirmiştir. İbn Şâhîn'in (ö. 385/996) yaşadığı IV/IX. asırda ise, hadis tarihi açısından orijinal hadis edebiyatı mahsullerinin telif edilmesine devam edildiği bir dönemdir. Bu dönemdeki âlimler, hadis malzemesi içinde yer alan hadisleri konularına göre ayırıp belli bâb veya bölümlerde toplamaktaydılar.

Tasnîf döneminin meşhur muhaddislerinden olan İbn Şâhîn, özellikle hadis ilimleri başta olmak üzere, tefsir, kelam, tarih, ricâl, zühd, rekaik, terğîb, terhîb ve fedâil gibi sahalarda önemli eserler tasnif etmiştir. Bu eserleri gerek kendi döneminde gerekse sonraki dönemlerde ilim erbabı tarafından kabul görmüş ve müracaat edilen kaynaklar arasında yer almıştır.

Araştırabildiğimiz kadarıyla İbn Şâhîn hakkında yapılmış detaylı bir çalışmaya rastlamadık. Onun bazı eserlerini neşre hazırlayan araştırmacıların temas ettikleri bilgilerin yanı sıra ansiklopedi maddelerinde müellifimiz ve eserleri hakkında yüzeysel bilgilere rastlanmaktadır. Özellikle 300 civarında eserin müellifi İbn Şâhîn gibi velud bir âlim üzerine Türkiye'de müstakil ve geniş bir çalışmanın bulunmayışı, bizi bu konu üzerinde yoğunlaşmaya sevk etti. Bu eksikliği gidermek maksadıyla çalışmamızı müellifimizin hayatı, eserleri, ilmî şahsiyeti ve hadisçiliği üzerinde yoğunlaştırdık.

Çalışmamızda özellikle İbn Şâhîn'in günümüze ulaşan eserlerinden istifade ettik. Ayrıca onu tanıtan tabakât ve terâcim kitapları ile ansiklopedi maddelerine başvurduk. Eserlerini neşre hazırlayan nâşir ve muhakkiklerin

bilgilerini de gözden geçirdik. Böylece İbn Şâhîn'in hayatı, ilmî şahsiyeti ve hadis ilmindeki faaliyetlerini derli toplu olarak bir araya getirme imkânı bulduk.

Çalışmamızı giriş ve üç bölüm halinde ele aldık. Giriş'te; tezin konusu, amacı, önemi ve yöntemi ile ilgili kısa bilgilere değindik.

Birinci Bölüm'de İbn Şâhîn'in hayatını ulaşabildiğimiz kaynaklardan geniş bir şekilde anlatmaya çalıştık. Soyu, ailesi, yetişmesi, tahsil hayatı, vefatı, hocaları ve talebeleri hakkında bilgi verdik.

İkinci Bölüm'de İbn Şâhîn'in iştiğal ettiği ilimleri, rivayet ilimlerindeki yerini ve eserlerini inceleyip ilmî şahsiyeti üzerinde genişçe durduk. Ayrıca hakkında söylenen sözlere ve kendisine yöneltilen tenkitlere yer verdik.

Üçüncü Bölüm'de İbn Şâhîn'in hadisçiliğini tahlil ettik. Hadis ilmindeki yeri ve rivayet ilimleriyle ilgili bazı görüş, tespit ve değerlendirmelerini kaydettik. Onun, lügat açısından garip ve nadir kullanılan lafızlar ile müşkil manalar ihtiva eden hadisleri açıklama metodunu, hadisten çıkarılacak hükümleri ve bu hükümlerle ilgili fakihlerin değerlendirmelerini nakletmesini misalleriyle birlikte izah ettik. Ayrıca cerh ve ta'dîl sahasında munekkid âlimlerin görüşlerini kaydetmesinin yanı sıra kendisinin de görüş beyan etmesini ortaya koymaya çalıştık. Dolayısıyla onun hadis ilimlerindeki metodunu muhtelif başlıklar altında çok yönlü tahlil ettik.

Sonuçta ise çalışmamızdan elde ettiğimiz neticeleri kaydettik ve genel bir değerlendirme yaptık.

Hadis ilmi alanında yaptığımız çalışma ve araştırmalarda, hususiyetle bu çalışmamızın her safhasında bize yol gösteren ve yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Kadir PAKSOY'a, ayrıca ilimlerinden istifade ettiğim hadis hocalarım Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN ve Doç. Dr. Abdullah YILDIZ'a teşekkür ederim.

Mayıs – 2015

İbrahim HANEK

## KISALTMALAR

- a.s. : Aleyhi's-selâm  
a.mlf. : Aynı müellif  
b. : İbn, bin  
bkz. : Bakınız  
bt. : bint  
b.y. : Baskı yeri yok  
c.c. : Celle celâluh  
Çev. : Çeviren  
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi  
h. : Hicrî tarih  
Hz. : Hazreti  
m. : Miladî tarih  
nşr. : Neşreden, neşre hazırlayan  
ö. : Ölüm tarihi  
r.a. : Radıyallâhu anh  
s : Sayfa, sayfalar  
s.a.s. : Sallallâhu aleyhi ve selem  
thk. : Tahkik eden  
t.y. : Basım tarihi yok  
vb. : ve benzeri, ve başkaları  
Yay. : Yayınevi, Yayınları, Yayıncılık  
y.y. : Yayınevi yok, Basım yeri yok

## EBU HAFS ÖMER B. ŞÂHÎN'İN HAYATI, ESERLERİ VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

### ÖZET

Bu çalışma, IV/IX. asrın meşhur hadis âlimlerinden İbn Şâhîn'in hayatı ve hadis ilmindeki yerini ele almaktadır. Bu şahsın eserlerinin incelenerek tanıtılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışma ile İbn Şâhîn'in, İslam inanç esaslarını Sahâbeden nakledilen rivayetlerle ele aldığı, hadis ıstılahlarına ve hadis usûlüne yeni izahlar getirerek katkı sağladığı tespit edilmiştir. Sahih hadisle amel edilmesinin gerekli olduğu, hadisin senedinin verilmesinin sorumluluğu kaldıracağı kanaatinde olduğu belirlenmiştir. Farklı isnadları kısaltarak, "mislehû" yahut "nahvehû" ile iktifa ettiği, mislehû tabirini, lafzı benzer olan hadisler için, nahvehû tabirini ise, manası benzer olan rivayetler için kullandığı gösterilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İbn Şâhîn, Hadis, Muhaddis, Rivayet.

## THE LIFE AND WORKS OF ABU HAFS UMAR B. SHAHIN AND HIS PLACE IN THE SCIENCE OF HADITH

### ABSTRACT

This thesis studies the life and the place of Ibn Shahin in the science of hadith, which is one of the eminent hadith scholars of the IV/IX. century. It aims to analyse and introduce his works.

This research has revealed that Ibn Shahin studied the tenets of Islam with the narrations reported from the Sahaba, and contributed to the terminology and the methodology of hadith by providing new explanations. It has been underlined that Ibn Shahin held the view that it is obligatory to follow a sahih hadith and that providing the chain of reporters (isnad) discharges the responsibility of narrator. It has further indicated that he shortened different isnads with the terms '*mislahu*' for hadiths whose wordings are similar or '*nahwahu*', for hadiths whose meanings are similar.

**Key Words:** Ibn Shahin, Hadith, Scholar of Hadith, Narration.



## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
ÖZET.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
GİRİŞ.....	1

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### İBN ŞÂHÎN'İN HAYATI

1.1. Adı ve Nesebi.....	3
1.2. Doğumu .....	4
1.3. Ailesi .....	5
1.4. İtikadî ve Amelî Mezhebi.....	7
1.5. Hocaları .....	8
1.6. Talebeleri.....	11
1.7. İlim Tahsil Etmesi .....	13
1.7.1. Bağdat Âlimlerinden İlim Alması .....	13
1.7.2. Başka Beldelere İlim Yolculukları Yapması .....	14
1.8. Vefâtı.....	16

### İKİNCİ BÖLÜM

#### İBN ŞÂHÎN'İN İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. İlmî Şahsiyeti.....	18
2.2. İştigal Ettiği İlimler .....	19
2.3. Rivayet İlimlerindeki Yeri.....	19

<b>2.4. Dirayet İlimlerindeki Yeri .....</b>	<b>20</b>
<b>2.5. Hakkında Kullanılan Unvanlar ve Âlimlerin Övgüleri .....</b>	<b>20</b>
<b>2.6. İbn Şâhîn'e Yöneltilen Tenkitler.....</b>	<b>23</b>
2.6.1. ed-Dârekutnî'nin Tenkidi .....	23
2.6.2. Muhammed b. Ömer ed-Dâvûdî'nin Tenkidi .....	24
2.6.3. Ebûbekr İbn Bakkâl'ın Tenkidi .....	25
2.6.4. Hıfzından Kaydettiği Bazı Rivayetlerde Aslî Kaynaklardan Farklı Lafızlara Rastlanması.....	26
<b>2.7. Eserleri .....</b>	<b>27</b>
2.7.1. Hadis Alanındaki Eserleri.....	27
2.7.2. Tefsir İlimine Dair Eserleri.....	56
2.7.3. Akaid İlimine Dair Eserleri.....	57
2.7.4. Siyer ve Meğazi İlmiyle İlgili Eserleri .....	58

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### İBN ŞÂHİN'İN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

<b>3.1. Hadisçilik Yönü .....</b>	<b>59</b>
<b>3.2. Âlî İsnâdla Naklettiği Rivayetler.....</b>	<b>60</b>
<b>3.3. Hadislerin İsnadıyla İlgili Değerlendirmeleri.....</b>	<b>66</b>
3.3.1. Hadisin Birden Fazla İsnâdını Vermesi.....	68
3.3.2. Senetteki Râviyi Açıklaması .....	71
3.3.3. İsnaddaki Mechûl Râviye Dikkat Çekmesi .....	72
3.3.4. Râvinin Rivayetinde Teferrüd Ettiğine Dikkat Çekmesi.....	73
<b>3.4. Ricâl İlmi Ve Râvîler Hakkındaki Bazı Görüş Ve Tespitleri.....</b>	<b>75</b>
3.4.1. Güvenilir Râvîlerde Aranılan Bazı Özellikler .....	75
3.4.2. Her Raviden Hadis Nakledilemeyeceğine Dair Tespitleri.....	76

3.4.3. Cerh Edilerek Rivayetleri Reddedilen Râviler Hakkındaki Görüşleri ..	79
<b>3.5. Cerh Ve Ta'dîl Metodu .....</b>	<b>80</b>
3.5.1. Cerh ve Ta'dîlde Genellikle Muhaddislerin Görüşlerini Nakledip Kendi Görüşünü Beyan Etmemesi.....	85
3.5.2. Yahya b. Maîn'den Naklettiği Ravinin Cerh ve Ta'dîlindeki İhtilafta Ta'dîli Tercih Etmesi .....	86
3.5.3. İbn Şâhîn'in Cerh Edilen veya İhtilaf Edilen Bazı Ravileri Sika Kabul Etmesi Sebebiyle Mütesahil Addedilmesi .....	90
3.5.4. Güvenilir Raviler Hakkında Naklettiği Bazı Vasıf ve Özellikler .....	92
3.5.5. İbn Şâhîn'e Göre Münekkid İmamlarda Bulunması Gereken Şartlar ...	96
<b>3.6. Hadis Metinlerine Yönelik Uygulamaları .....</b>	<b>96</b>
3.6.1. Metindeki Garîb Lafızları Açıklaması.....	96
3.6.2. Hadis Metnini Şerh Etmesi .....	98
3.6.3. Fıkhî Konularda Bazen Ebû Hanîfe'den Rivâyet Nakletmesi .....	101
3.6.4. Nâsîh ve Mensûh Hadisleri Tespit ve Tahlil Metodu .....	103
<b>SONUÇ .....</b>	<b>108</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>110</b>

## GİRİŞ

“Ebu Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Şâhîn’in Hayatı Eserleri ve Hadis İlimindeki Yeri” ismiyle hazırladığımız bu çalışma genel olarak bir biyografi çalışmasıdır.

Eski dönemdeki İslam Âlimlerinin her birisi, İslam dininin en doğru şekli ile öğrenilmesi için birçok alanda kendilerini yetiştirip eser telif etmişlerdir. Yazılan her bir eser ve eseri yazan âlimin takip ettiği tarz kendi dönemlerine ışık tuttuğu gibi bizim yaşadığımız bu döneme de ışık tutabilir kanaatindeyiz. Biz de bu çalışmada ilk dönem büyük İslam âlimlerinden Muhaddis İbn Şahin’in hayatını, eserlerini ve hadis ilmindeki yerini geniş bir şekilde inceledik.

Hadis alanı çok geniş bir alan olduğu için bu konuda yazılmış ve yazılacak her bir eser, yapılmış ve yapılacak her bir çalışma, alanın daha da iyi anlaşılmasına önemli bir katkıda bulunacaktır. Çağımızda da Hadislerin daha da iyi anlaşılması için, günümüzdeki ilmî seviye ile Hz. Muhammed’in (s.a.s.) yaşadığı çağa en yakın olan İslam âlimlerinin hayat, eser ve düşüncelerinden istifade etmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmamızın amacı da ilk dönemlerde yaşamış İbn Şahin’in hayatı, eserleri ve özellikle günümüze ışık tutacağına inandığımız hadis ilmindeki yeri hakkındadır.

Hadis alanında yazılan her bir eser ve bu alanda yetişen her bir âlimin hayatı bu alanın daha da iyi anlaşılmasına ciddi katkılarda bulunmuştur. Çağımızdaki hadis meselelerine de İbn Şahin gibi bu alanın uzmanlarının bakış açısı ile bakabilmek, hadisin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmamızda öncelikle İbn Şahin’in hayatı hakkında bu konu ile alakalı kitaplardan istifade ederek, genişçe bilgi verilecektir. Daha sonra İbn Şahin’in yazmış olduğu eserler tek tek tanıtılacaktır. Devamında ise İbn Şahin’in hadis ilmindeki yeri hakkında gerek kendi eserlerinden istifade ederek ve gerek konu ile alakalı kitaplardan istifade ederek bu konu açığa çıkarılacaktır. Bu anlatımda öncelikle İbn Şahin’in eserleri esas alınacaktır. Bu çerçevede İbn Şahin’in hayatı,

eserleri ve hadis alanındaki yeri tespit edilmiş olacaktır.

Çalışmamızda özellikle İbn Şâhîn'in günümüze ulaşan eserlerinden istifade ettik. *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh, et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik, Târîhu esmâ'is-sikât mimmen nukila anhumu'l-ilm, Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* gibi eserlere başvurduk. Bunun yanı sıra *Târîhu Bağdâd, Târîhu Dımaşk, Tezkiratu'l-huffâz, Tabakâtu'l-müfessirîn, Lisânu'l-mîzân* gibi tabakât ve terâcim kitaplarının ilgili bölümlerinden ve İslam Ansiklopedisi'nin bazı maddelerinden istifade ettik. Onun eserlerini neşre hazırlayan nâşir ve muhakkiklerin bilgilerini de gözden geçirdik. Böylece İbn Şâhîn'in hayatı, ilmî şahsiyeti ve hadis ilmindeki faaliyetlerini derli toplu olarak bir araya getirme imkânı bulduk.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### İBN ŞÂHİN'İN HAYATI

#### 1.1. Adı ve Nesebi

İbn Şâhîn'in Adı, nesebi ve soy şeceresi şöyledir: Ömer b. Ahmed b. Osman b. Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb b. Ezdâd b. Serrâc (Serrâh) b. Abdurrahmân.<sup>1</sup>

Künyesi, Ebû Hafş'dır. Ancak daha ziyade İbn Şâhîn künyesiyle tanınır. Bu künye ise onun yetişmesinde büyük emeği geçen anne tarafından dedesi Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf b. Şâhîn eş-Şeybânî (ö. 301/912)'ye nisbetle verilmiştir.<sup>2</sup> Nitekim o, adından ve asli künyesinden ziyade İbn Şâhîn künyesiyle meşhur olmuştur.<sup>3</sup>

Nisbesi el-Bağdâdî'dir. Ataları, kadim zamanda Horasan'ın Merverûz bölgesinden gelerek Bağdat'ın doğusunda Mu'teriz nahiyesine yerleşmişlerdi. Böylece kendisi de Bağdat'ta doğup büyümüş ve el-Bağdâdî nisbesiyle tanınmıştır.<sup>4</sup>

Kendisine verilen lakaplar ise şöyledir: Yaşadığı dönemde Irak'ın hadis âlimi ve imamı olması nedeniyle ona Muhaddisü'l-İrak, vaaz ve hutbelerinin halk içinde müessir olmasından dolayı da ona el-Vâiz denilmiştir.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd*, 1. Baskı, 17 cilt, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2001, Cilt 13, s. 133; İbn Asâkir, Takıyyuddîn Ebu'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah, *Târîhu Dımaşk*, thk: Amr b. Ğarâme el-Amravî, 1. Baskı, 80 cilt, Dımaşk, Dâru'l-Fikr, 1995, Cilt 43, s. 531; ez-Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Osman b. Kaymaz, *Şiyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 12 cilt, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 2006, Cilt 12, s. 402; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, 1. Baskı, 21 cilt, b.y., Dâru'l-Hicr, 1997, Cilt 15, s. 458; İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed, *Lisânu'l-mîzân*, 7 cilt, Beyrut, Müessesetü'l-Alemî li'l-metbûât, 1971, Cilt 6, s. 68.

<sup>2</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 133.

<sup>3</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 367.

<sup>4</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s.133.

<sup>5</sup> ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, 4 cilt, Beyrût, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1998, Cilt 3, s. 131; ed-Dâvûdî, Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-mufessirîn*, 2 cilt, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y., Cilt 2, s. 4.

## 1.2. Doğumu

İbn Şâhîn, Safer 297 (Kasım 909) yılında Bağdat'ta doğmuştur.<sup>6</sup>

İbn Şâhîn'in babası, onun doğum tarihini, nereden geldiklerini ve soyunu; Mis'ar → Ebû Nuaym → Muhammed b. Ali b. Abdullah el-Verrâk rivayetiyle kendisine ulaşan hadisleri topladığı kitabının üzerine yazmış ve şöyle demiştir: "Oğlum Ömer, 297 senesinin Safer ayında (Kasım 909) doğmuştur."<sup>7</sup>

Bazı kaynaklarda bu tarihin hataen 277 (890) olarak gösterilmesi<sup>8</sup> sözü edilen kayıttaki "tis'în (doksan)" kelimesinin "seb'in (yetmiş)" şeklinde okunmasından kaynaklanmış olmalıdır.<sup>9</sup>

İbn Şâhîn'in yaşadığı 297-385 (909-996) yılları arasındaki dönemde İslam coğrafyasında merkez Bağdat olmak üzere Abbasi Devleti hüküm sürüyordu. Onun yaşadığı 89 yıllık dönemde Halife Muktedir billâh (ö. 320/932) ile başlayıp Halife Kâdir billâh (ö. 422/1032) ile sona eren toplam 8 Abbasi halifesi görev yapmıştır.<sup>10</sup>

İbn Şâhîn'in doğduğu Bağdat şehri; Dicle nehrinin her iki yakasında 33° 26' 18' kuzey enlemi ile 44° 23' 9' doğu boylamı üzerinde yer almaktadır.<sup>11</sup> İbn Şahin'in yaşadığı IV. (IX.) yüzyılda Bağdat, İslam dünyasının büyük, önemli ilim, kültür ve medeniyet merkezi haline gelmiştir. Artan ticaret, servet ve refaha bağlı olarak ilim, edebiyat ve sanatta da ciddi gelişmeler olmuştur. Bağdat'ta bizzat halife ve vezirlerin himaye ve teşvikleriyle kurulan müesseselerde ilim, kültür ve sanatta en önde gelen simalar yetişmiştir. İslam kültür ve medeniyetine damgasını vuran Bağdat aynı zamanda Avrupa medeniyetinin doğuşuna da zemin

<sup>6</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 134; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 129; İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, Cilt 6, s. 68.

<sup>7</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 134.

<sup>8</sup> İbnü'l-Cezerî, Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed eş-Şâfiî, *Ğâyetu'n-nihâye fî Tabakâtu'l-kurrâ'*, 1. Baskı, 3 cilt, b.y., Mektebetü İbn Teymiye, t.y., Cilt 1, s. 588; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, Cilt 2, s. 4.

<sup>9</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn," *DİA*, Cilt 20, s. 367.

<sup>10</sup> İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târih*, thk: Ömer Abdusselam Tedmirî, 10 cilt, Beyrut, Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1997, Cilt 6, s. 563 - Cilt 7, s. 443; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Cilt 14, s. 744 - Cilt 15, s. 437.

<sup>11</sup> Abdülazîz ed-Dûrî, "Bağdad" *DİA*, Cilt 4, s. 425.

hazırlamıştır.<sup>12</sup>

### 1.3. Ailesi

İbn Şâhîn, ilimle meşgul olan bir ailede yetişmiştir. Nitekim onun dedesi ve babası başta olmak üzere kendisi ve bir kısım evlatları hadis hâfızı ve ravisi olarak tanınmışlardır.<sup>13</sup> Ailesini burada kısaca tanıtalım.

*Babası:* İbn Şâhîn'in ilim hayatında önemli bir katkısı olan babası, aynı zamanda büyük muhaddislerden Ahmed b. Osman (ö. 327/939)'dır. Künyesi Ebu't-Tayyib'tir. es-Simsâr lakabıyla meşhurdur. Dönemin âlimlerinden hadis almış ve rivayet etmiştir. Ondan hadis rivayet edenlerin başında oğlu İbn Şâhîn gelmektedir. Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), onun hakkında "sika (güvenilir) bir ravidir" demiştir. 327/939 yılının Recep ayında Bağdat'ta vefât etmiş ve Bâbu't-Tibn mezarlığına defnedilmiştir.<sup>14</sup>

İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh* ve *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitaplarında babasından çokça rivayette bulunmuştur.<sup>15</sup> Babasıyla 30 yılını beraber geçiren İbn Şâhîn, gerek ondan gerekse o dönemdeki Bağdat'ta bulunan hocalardan hadis almıştır.<sup>16</sup>

*Annesi:* Adı bilinmemektedir. Dönemin âlimlerinden Ahmed b. Muhammed b. Yusuf b. Şâhîn eş-Şeybânî'nin kızı olduğu bilgisinden öte – araştırabildiğimiz kadarıyla- hakkında daha başka bilgiye rastlamadık.<sup>17</sup>

*Dedesi:* İbn Şâhîn'in yetişmesinde babasından sonra diğer bir önemli şahsiyet, anne tarafında dedesi olan Ahmed b. Muhammed b. Yusuf b. Şâhîn (ö.

<sup>12</sup> Abdülkerîm Özaydın, "Bağdad" *DİA*, Cilt 4, s. 437.

<sup>13</sup> İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Şâhîn el-Bağdâdî, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, thk: Semîr b. Emin ez-Züheyri, 1. Baskı, b.y., Mektebetu'l-Menâr, 1988, s. 8 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>14</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 5, s. 488.

<sup>15</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, thk. Semîr b. Emîn ez-Züheyri, s. 8. (Tahkik edenin mukaddimesi); İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk: Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, 1. Baskı, 2 cilt, Cidde, Dâru İbnü'l-Cevzî, 1995, s. 13. (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>16</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 14 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>17</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 134.



301/912) gelir.<sup>18</sup> eş-Şeybânî nisbesiyle tanınan dedesinin asıl künyesi Ebu Abdullah'tır. O sika, sebt ve ârif bir şahsiyettir. Şam ve Mısır şehirlerine rihleler düzenlemiş ve oralardaki âlimlerden hadis yazmıştır. Sonra bir ara rihlelere son verip vefat edene kadar Bağdat'ta ikamet etmiştir. Meşhur âlimlerden el-Firyâbî (ö. 301/912)'den birkaç ay sonra 301/912 yılında vefât etmiştir.<sup>19</sup> İbn Şâhîn'in dedesinden bir çok rivayeti bulunmaktadır.<sup>20</sup> Ancak dedesinin vefatında İbn Şâhîn'in 4 yaşlarında henüz bir çocuk olduğu göz önünde bulundurulduğunda onun dedesinden sema (işitme) yoluyla hadis alması şüpheyile karşılanmıştır. Doğrusu onun dedesinden vicâde yoluyla hadis naklettiği şeklindedir. Nitekim İbn Şâhîn'in *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* adlı eserinde "Dedem İbn Şâhîn'in kitabında okuduğum üzere..."<sup>21</sup> diyerek bazı rivayetleri natletmesi de gösteriyor ki, dedesine ait bazı kitap ya da nüshaları elde etmesi ve onlardan vicâde yoluyla rivayet etmesi mümkündür. Buradan İbn Şâhîn'in ailesinden tevarüs eden rivayetlere ve kaynaklara sahip olduğu söylenebilir.<sup>22</sup>

*Eşi ve çocukları:* İbn Şâhîn'in hanımı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Çocukları konusunda ise kesin bir sayı sözkonusu olmamakla birlikte Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdad*'da hadis ilmi ile uğraşan iki oğlundan bahsettiği görülmektedir. Bu iki evladı hakkındaki bilgiler şöyledir:

1) Ahmed b. Ömer b. Ahmed b. Osman b. Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb b. Ezzâd b. Serrâc b. Abdurrahmân (ö. 406/1015): Künyesi Ebu't-Tâhir'dir. Babası gibi o da İbn Şâhîn nisbesiyle bilinir.<sup>23</sup> Ebu'l-Ferec et-Tenâcîrî (ö.?) ondan rivayette bulunmuştur. Hâtîb el-Bağdâdî onu sika bir ravi olarak tanıtmıştır. Ahmed b. Ömer, 29 Rabiulevvel 406/1015 yılında Bağdat'ta vefât

<sup>18</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 14 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>19</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, cil t 6, s. 31.

<sup>20</sup> Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 2, s.446, Cilt 3, s. 72, 85,191, Cilt 4, s. 593,594, 595, Cilt 5, s. 399, Cilt 6, s.381, Cilt 7, s. 132, 256. Ayrıca bkz. İbn Şâhîn, *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ' ve nuqqadu'l-hadîs fihi feminhüm men vessekahû ve minhüm men da'afehû ve men kîle fihi kavlan*, thk: Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, 1. Baskı, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1999, s. 6 (Tahkik edenin mukaddimesi)

<sup>21</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn*, thk: Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, 1. Baskı, b.y, y.y., 1989, s. 41, 51, 69, 102, 131, 137, 168, 197.

<sup>22</sup> Geniş bilgi için bkz. Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>23</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 5, s. 480.

etmiştir.<sup>24</sup>

2) Ubeydullah b. Ömer b. Ahmed b. Osman b. Ahmed b. Muhammed b. Eyyûb b. Ezdâd b. Serrâc b. Abdurrahmân (ö. 440/1048): Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır. Babası ve ağabeyi gibi o da İbn Şâhîn nisbesiyle bilinmektedir. Hicri 351'de doğduğuna dair rivayetler mevcuttur. Hatîb el-Bağdâdî bizzat ondan bazı hadisleri rivayet etmiş ve onu saduk bir râvi olarak övmüştür. Bağdat'ın doğusunda Mu'teriz bölgesinde yaşayan Ubeydullah 440/1048 tarihinde Bağdat'ta vefât etmiş ve Babü'l-Harb Kabristanı'na defnedilmiştir.<sup>25</sup>

#### 1.4. İtikadî ve Amelî Mezhebi

İbn Şâhîn'in yaşadığı dönemde itikadi mezheplerin isimleri ve esasları şekillenmeye devam ediyordu. Dolayısıyla onu itikadi açıdan meşhur mezheplerden Mâturidilik veya Eş'arilik gibi bir mezhebe nisbet etmek uygun olmaz. Çünkü İbn Şâhîn, o imamlarla muasır gibidir.

İbn Şâhîn'in *Şerhu mezâhibi Ehli's-sünne ve ma'rifeti şerâii'd-dîn ve't-temessük bi's-sünen* adlı eserinin itikat bölümünü incelediğimizde; onun, "İman; söz ve ameldir. Niyetsiz hiçbir sözün ve amelin faydası yoktur." diyerek görüş beyan etmesinden Ehl-i sünnet ve'l-cemâatin selef mezhebine mensup olduğunu görmekteyiz.<sup>26</sup> İbn Şâhîn, bu eserinde taklit ettiği mezhep imamını da açıklamıştır: "Benim itikatta ve amelde takip ettiğim imam, Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel'dir (ö. 241/855)."<sup>27</sup>

Şu halde İbn Şâhîn'in itikatta selef mezhebini, amelde ise Hanbelî mezhebini tercih ettiği anlaşılmaktadır.

İbn Şâhîn'in fıkhıdaki mezhebi konusundaki tartışmalara gelince; muasırlarından Muhammed b. Ömer ed-Dâvudî (ö. 427/1036) bu konuda şöyle demiştir: "Onun fıkhıdaki malumatı pek geniş değildir. Öyle ki İbn Şâhîn'in yanında İmam Şâfî (ö. 204/819) gibi mezhep imamları zikredildiğinde şöyle

<sup>24</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 5, s. 481.

<sup>25</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 12, s. 122.

<sup>26</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü's-sünne*, thk: Âdil b. Muhammed, 1. Baskı, b.y., Müessesetu'l-Kurtuba, 1995, s. 319.

<sup>27</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü's-sünne*, s. 320.

dediği olurdu: “Ben Muhammed (s.a.s.)’in mezhebindenim.”<sup>28</sup>

ed-Dâvudî’nin bu tenkidini şöyle değerlendirmek mümkündür: İbn Şâhîn, hadis ve sünnete vâkîf olduğu kadar bunlarla amel etmeye çok bağlıydı. Kendisine Şâfîî ve diğer mezhepler bahsedildiğinde “Ben, Muhammed (s.a.s.)’in mezhebindenim” diye cevap vermekle “Ben, Resûlullah (s.a.s.)’den gelen rivayetlerle amel etmeye bakarım.” demek istemiş olabilir.<sup>29</sup>

İbn Şâhîn, hadis ve rivayet ilimlerinin büyük âlimlerindedir. Hadis ilminde hâfız ve otoritedir, tefsir ilminde de söz sahibidir. Yaşadığı dönem itibariyle gerek ilimde gerek fazilette yüksek mertebelere ulaşan kimselerin herhangi bir mezhebi taklit etmesi zorunlu görülmemekte idi. Çünkü birçok âlim gibi kendisi de içtihat derecesine ulaşmıştı. Kendisine göre delil sayılan hükümlerle amel etmesi ve başka mezhepleri taklit etmemesi sözkonusu idi.

ed-Dâvudî’nin söylediği gibi, İbn Şâhîn’in tamamen fıkhıtan habersizliğini kabul etmek mümkün değildir. Çünkü *Nâsihu’l-hadîs ve mensûhuh* gibi telif ettiği eserlerde, fıkıh ve fıkıh usulüne, fetva ve içtihatlara vakıf olduğu anlaşılmaktadır. O, bazı içtihatlarda garipsenecek şekilde cumhura muhalefet etmiş ise de bu husus, onu mezhepsiz veya mezheplere karşı olduğunu göstermez. Mesela, Cuma namazına gelmeden önce yıkanmayı emreden hadisleri mensûh sayması gibi husus, bunun bir örneğidir.<sup>30</sup> Kaldı ki o, Hanbelî mezhebine mensup olduğunu birçok defa ikrar etmiştir.<sup>31</sup>

### 1.5. Hocaları

İbn Şâhîn, muhtelif ilimlerde ve özellikle rivayet ilimlerinde pek çok hocadan istifade etmiştir. Onun babası başta olmak üzere en çok istifade ettiği ve özellikle rivayetlerine yer verdiği hocalarını kronolojik olarak tanıtalım:

1) Babası Ahmed b. Osman (ö. 327/939): İbn Şâhîn’in ilmî hayatına yön

<sup>28</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 134; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, Cilt 12, s. 403-404; a. mlf., *Tezkiratu’l-huffâz*, Cilt 3, s.130. İbn Hacer, *Lisânu’l-mîzân*, Cilt 4, s. 284.

<sup>29</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu’l-a’mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 25 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>30</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu’l-hadîs ve mensûhuh mukaddimesi*, thk: Semîr b. Emîn ez-Züheyri, 1. Baskı, y.y., Mektebetu’l-Menâr, 1988, s. 51.

<sup>31</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehli’s-sünne*, s. 320.

veren, hadisi kendisine sevdiren ve ilk hocasıdır. Künyesi Ebu't-Tayyib'tir. Hayatını yukarıda “İbn Şâhîn'in ailesi” başlığında zikrettiğimiz için burada bunlarla iktifa ediyoruz.

2) Muhammed b. Muhammed b. Süleyman b. Hâris el-Bâğandî (ö. 312/925): Künyesi Ebubekr'dir. el-Bâğandî nisbesiyle meşhurdur. 212/827 senesinde Vâsıt'a bağlı Bâğand köyünde doğmuştur. Fıkıh ve hadis tahsili amacıyla Vâsıt, Bağdat, Basra ve Mısır gibi ilim merkezlerini dolaşmıştır. Hadis öğreniminde yazmak yerine ezberlemeyi tercih ettiği için çok miktarda hadis ezberlemiştir. Kıraat ilmine de vâkıf olduğu nakledilir. 312/925 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.<sup>32</sup> İbn Şâhîn'in hadis hocasıdır.<sup>33</sup>

3) İbn Ebû Dâvûd (ö. 316/929): Abdullah b. Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân'dır. Künyesi Ebubekr'dir. Ezdî ve Sicistânî gibi nisbelerle anılmakla beraber en çok Ebû Bekr b. Ebû Dâvûd veya İbn Ebû Dâvûd olarak zikredilmektedir. İbn Ebû Dâvûd 230/846 yılında Sicistân topraklarında doğmuştur. Babası büyük muhaddis Ebû Dâvûd es-Sicistânî'dir. Büyük muhaddis Ebû Dâvûd (ö. 275/889), ilim tahsil ederken oğlunu da beraberinde almış ve doğudaki, batıdaki ilim merkezlerini tek tek gezdirmiştir. Böylece dönemin meşhûr âlimlerinden hadis almasını temin etmiştir. Beraber ilim yolculuğuna çıktıkları yerler: Horasan, Cibâl, İsfehân, İran, Basra, Bağdâd, Küfe, Medîne, Mekke, Şâm, Mısır ve daha birçok şehri dolaştılar. İbn Şâhîn, hocası İbn Ebû Dâvûd'u şöyle tanıtır: “Hocam bize yıllarca hadis rivayet etti. Ancak hiçbir zaman elinde kitap olduğunu, (kitaba ihtiyaç duyduğunu) görmedim. Gözlerini kaybettiği zamanda oğlu Ebû Muammer babasından bir basamak alta oturur ve babasına filan hadis derdi. İbn Ebû Dâvûd'da ezberinden hadisi okurdu. İbn Ebû Dâvûd'un tefsîr, hadîs, kıraat sahalarında eserleri mevcuttur. Tefsîr kitabında 120.000 hadis mevcuttur. *el-Masâhif* ve *en-Nâsîh vel-Mensuh* en meşhur eserleri arasında zikredilmektedir. İbn Ebû Dâvûd 316/929 yılında vefât etti. Üzerine farklı cemaatler halinde, 80 kere cenaze namazı kılındıktan sonra

<sup>32</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 3, s. 226-28; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 11, s. 235-237; a.mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 2, s. 217.

<sup>33</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 133; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 402; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 4, s. 283.

Babu'l-Bostan mezarlığına defnedildi. Cenazesinde 300.000 kişi hazır bulunmuştur. Vefât ettiği zaman 87 yaşındaydı.<sup>34</sup> İbn Şâhîn'in hadis ve kıraat hocasıdır.<sup>35</sup>

4) Ebu'l-Kâsım el-Begâvî (ö. 317/929): Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz b. Merzûbân b. Sâbûr b. Şâhinşâh el-Begâvî olup, künyesi, Ebû'l-Kâsım'dır. 214/829 yılında Bağdat'ta doğdu. Amcası Alî b. Abdulazîz ve anne tarafından dedesi Ahmed b. Mâni'in özel ilgileri sayesinde oldukça küçük yaşta hadis meclislerine katılmıştır. el-Begâvî, 300'den fazla hocadan hadis almıştır. Hocaları arasında hadis ilminde çok meşhur olan Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Ali b. Medîni (ö. 234/848) gibi hadis imamları da vardır. ed-Dârekutnî, İbn Şâhîn, Taberânî ve İbn Hibban gibi hadiste otorite olan hâfizlar da ondan rivayette bulunmuşlardır. Ebu'l-Kâsım el-Begâvî'nin (r.a.) *Mu'cemu's-sahâbe, el-Ca'diyyat ve el-Müsned* denilen eserleri mevcuttur. el-Begâvî, 103 yaşında 317/929 yılında vefât etti. Babu't-Tibn Kabristanı'na defnedildi.<sup>36</sup> İbn Şâhîn'in hadis hocasıdır.<sup>37</sup>

5) Yahya b. Muhammed b. Sâid b. Kâtib (ö. 318/930): Künyesi Ebû Muhammed'dir. Halife Ebû Ca'fer el-Mensûr'un mevlası (azatlı kölesidir). Bu münasebetle de Haşimî nisbesiyle anılır. O, 228/842 yılının Muharrem ayında Bağdat'ta doğmuştur. Muhammed b. İsmail el-Buharî'den, hadis almıştır. ed-Dârekutnî, İbn Şâhîn, kendisinden yaşça daha büyük olan Ebû'l-Kasım el-Begâvî, Taberânî, İmam Şâfiî ve İsmâilî gibi zevatların hadis hocasıdır. İmam ez-Zehebî, onun için şunları sarf etmiş. O hâfiz, imam ve sikâ olmakla beraber hadis ravilerini tanıma ve hadislerdeki gizli kusurları bilme konusunda söz sahibi olan bir âlimdir. İbn Sâid 90 yaşlarında 318/930 senesinde Küfe şehrinde vefât etti

<sup>34</sup> Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdâd*, Cilt 11, s. 136-140; Ebû Ya'lâ, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, thk: Muhammed Hâmid el-Fekâ, 2 cilt, Beyrut, Dâru'l-Marife, t.y., Cilt 2, s. 51-55; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 2, s. 236-238; a.mlf., *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk: Ali Muhammed el-Beccâvî, 1. Baskı, 4 cilt, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1963, Cilt 2, s. 433-436.

<sup>35</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 133; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 402; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 4, s. 283; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'n-nihâye fî Tabakâtu'l-kurrâ*, Cilt 1, s. 588.

<sup>36</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, 11, s. 325-332; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 11, s. 270-271; a.mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 2, s. 217-219; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Cilt 11, s. 164.

<sup>37</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 133; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 402; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 4, s. 283.

ve Babu'l-Kufe Kabristanı'na defnedildi.<sup>38</sup> İbn Şâhîn'in hadis hocasıdır.<sup>39</sup>

6) Hayseme b. Süleyaman b. Haydere (Cendere) b. Süleyman (ö. 333/944): Künyesi Ebu'l-Hasen'dir. el-Kureşî, et-Trablusî ve eş-Şamî nisbeleriyle tanınmaktadır. 227/841 veya 250/864 senesinde doğduğu, yüz seneden fazla yaşadığı nakledilir. Hayseme b. Süleyaman, Şiilikle itham edilmişse de Hatîb el-Bağdâdî bu ithamın geçersizliğini çok isabetli bir delille bertaraf etmiştir. Ayrıca onun sikâ olduğunu söylemiştir. Dimaşk, Hicaz, Irak, Cezire, Yemen, Cebele ve Antakya gibi beldelere rihle yapmıştır. 333/944 veya 350/961 yahut 343/955 tarihinde vefât etmiştir.<sup>40</sup> İbn Şâhîn'in hadis hocasıdır.<sup>41</sup>

7) Ahmed b. Selmân b. Hasan b. İsrâil b. Yunus (ö. 348/959): Künyesi Ebubekr'dir. en-Neccâd lakabı ile meşhur olmuştur. 253/867 senesinde Bağdât'ta doğdu. İlim öğrenmek için birçok yere yaya ve yalın ayak olarak gitti. Ebû Dâvûd Sicistânî'nin hadis meclisinde bulunmuş ve ondan hadis rivayet etmiştir. Ondaki ilim almak için gelenler, Bağdat'taki Cami-i Mansûr'da Cuma günleri iki halka hâlinde olurlardı. Namazdan öncekiler, Ahmed bin Hanbelî'n mezhebine ait fikhî meselelerde fetva almak için toplanırlardı. Cuma namazından sonrakiler de, ondan hadis yazmak için gelirlerdi. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez oldu. 348/959 senesinde vefât etti. Harbiyye (Bâbu'l-harb) Kabristanı'na defnedildi.<sup>42</sup>

## 1.6. Talebeleri

Yaşadığı dönemde Irak'ın hadis âlimi ve imamı olan İbn Şâhîn, bir yandan vaaz ve nasihatleriyle insanları irşat ederken, diğer yandan hadis meclisleri düzenleyerek yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Yetiştirdiği talebeler arasında önde gelen bazı şahsiyetleri tanıtalım:

<sup>38</sup> Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdâd*, Cilt 16, s. 341-345; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 14, s. 501-505; a. mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 2, s. 240-241; ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmud, *el-A'lâm -Kâmusu terâcim li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-arab ve'l-musta'ribîn ve'l-musteşrikîn*, 15. Baskı, 8 cilt, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002, Cilt 8, s. 164.

<sup>39</sup> ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 402.

<sup>40</sup> ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 30-31; a. mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 51-52; İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, Cilt 2, s. 411-412; İbnu'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdulhay el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, thk: Mahmud Arnâvût, 1. Baskı, 11 cilt, Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 1986, Cilt 4, s. 183; ez-Ziriklî, *el-A'lâm* Cilt 3, s. 326.

<sup>41</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 531.

<sup>42</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 5, s. 309-313; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 82-83; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, Cilt 4, s. 251-253.

1) İbn Ebu'l-Fevâris (ö. 412/1021): Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Fâris b. Sehl'dir. Asıl künyesi Ebu'l-Feth'tir. Ancak dedesi Ebu'l-Fevâris'e nisbetle İbn Ebu'l-Fevâris künyesiyle tanınmıştır. 338/949 yılında Bağdat'ta doğdu. İlk hadis öğrenimini 346 yılında sekiz yaşlarındayken başlamıştır. İran, Horasan, İsfahan ve Basra'ya ilmî seyahatler gerçekleştirmiş ve oradaki âlimlerden hadis almıştır. Daha sonra Bağdat'a yerleşip Rusâfe Camisinde insanlara hadis imla ettirmiştir. Bu mecliste bir dönem Hatîb el-Bağdâdî de bulunmuştur. Hatîb el-Bağdâdî, onun hakkında şöyle demiştir: O, hafızası kuvvetli, emanet ve marifet sahibi, sikâ bir şahsiyettir. İbn Ebu'l-Fevâris 412/1021 yılında 74 yaşındayken vefat etmiştir. Bağdat'ta Babu'l-Harb Kabristanı'na Ahmed b. Hanbel ile hocası İbn Şâhîn'in yanına defnedilmiştir.<sup>43</sup>

2) Ebû Sa'd el-Ensârî (ö. 412/1021): Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Hafs b. Halîl'dir. Künyesi Ebû Sa'd olup el-Ensârî, es-Sûfî, el-Mâlinî nisbetleri ve Tâvûsu'l-fukara lakabı ile tanınmaktadır. İlim öğrenmek için birçok beldeye rihle yapmıştır. Horasan, Mâverâunnehir, İran, Cürcân, Rey, İsfahan, Basra, Bağdât, Kûfe, Şam ve Mısır gibi birçok memlekete seyahat yapmıştır. 412/1021 senesinde Mısır'da vefât etmiştir.<sup>44</sup>

3) el-Haffâr (ö. 414/1023): Hilâl b. Muhammed b. Ca'fer b. Sa'dân b. Abdurrahmân b. Mahûye b. Mihyâr b. Merzebân'dır. Künyesi Ebul-Feth'tir. 322/934 yılında Bağdat'ta doğdu. el-Haffâr lakabıyla meşhur oldu. Bağdat'ta yıllarca hadis ilminde en sağlam âlim, müsniid kabul edildi. el-Haffâr, 414/1023 yılında 92 yaşında iken Bağdat'ta vefât etti.<sup>45</sup>

4) el-Berkânî (ö. 425/1034): Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Gâlib'tir. Künyesi Ebubekr'dir. 336/948 yılında Huvârezm şehrinin Berkân köyünde doğduğu için kendisine el-Huvârezmî, el-Berkânî nisbeleri verilmiş ve daha çok

<sup>43</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 2, s.312-314; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 171; a.mlf., *el-İber fî ahbâri men ğaber*, thk: Ebû Hâcer Muhammed Saîd, 4 cilt, Beyrut, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, t.y., Cilt 2, s. 222; es-Suyûtî, Celaluddîn Abdurrahman b. Ebubekr, *Tabakâtu'l-huffâz*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1403, Cilt 1, s. 413.

<sup>44</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 6, s. 24; Zehebî, *el-İber*, Cilt 2 s. 221; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, Cilt 5, s. 65.

<sup>45</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 16, s. 116; ; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 173; a.mlf., *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 13, s. 68; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, Cilt 5, s. 76.

“el-Berkânî” nisbesiyle tanınmıştır. Ameldeki mezhebine nisbetle eş-Şâfiî diye de anılmıştır. el-Berkânî, önce fıkha yönelip fakih oldu. Fıkıhla ilgili kıymetli eserler yazdı. Daha sonra hadis ilmiyle ilgilendi ve hadiste imam mertebesine ulaştı. Nişabur Cürcan Mısır ve Dimaşk gibi ilim ve kültür merkezlerini gezerek orada bulunan âlimlerden hadis ve hadis ilimleri tahsil etti. Ebû Muhammed el-Hallâl, el-Berkânî’yi zikrettiğinde “O, zamanının yekta şahsiyetidir.” derdi. 425/1034 senesinde vefât etti. Kabri, Câmi-i Mensûr’dadır.<sup>46</sup>

5) el-Atîkî (ö. 441/1049): Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Mansûr’dur. Künyesi Ebu’l-Hasen olup el-Atîkî nisbesi ile meşhur olmuştur. 367/977 senesinde Bağdat’ta doğmuştur. Hadis toplamak için birçok yere seyahat yapmıştır. Birçok defa Şam’a, gitmiş ve orada hadis dinlemiştir. Buhârî ve Müslim’in Sahih’leri üzerine yaptığı bir Muharrec vardır. el-Atîkî 441/1049 senesinde Bağdat’ta vefât etmiştir.<sup>47</sup>

### 1.7. İlim Tahsil Etmesi

İbn Şâhîn, ilimle uğraşan bir ailede yetişmesi sebebiyle erken yaşlarda ilim tahsiline yönelmiştir.<sup>48</sup> İlk tahsilini babasından ve çevresindeki âlimlerden almıştır. Kur’an’ı hifz etmekle öğrenim hayatına başlayan İbn Şâhîn, on bir yaşına ulaştığında hadis halkalarında hadis yazmakla öğrenimini sürdürmüştür. Hocalarından el-Begâvî (ö. 317/929), İbn Sâid (ö. 318/930) ve İbn Ebû Dâvûd (ö. 316/929) da on bir yaşında hadis yazmış olmalarından büyük sevinç duyan İbn Şâhîn, onlar gibi ilim sahibi olmayı temenni etmiştir.<sup>49</sup> Bu ise onun ilme ve hocalarına karşı beslediği derin alakanın bir göstergesidir.

#### 1.7.1. Bağdat Âlimlerinden İlim Alması

İlim elde etme amacıyla muhaddislerin yolunu takip eden İbn Şâhîn,

<sup>46</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 6, s. 26-30; ez-Zehebî, *Tezkiratu’l-huffâz*, Cilt 3, s. 183-184; a.mlf., *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, Cilt 13, s. 160-161; İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’z-Zeheb*, Cilt 5, s. 121-122.

<sup>47</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 6, s. 36; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, Cilt 13, s. 239; a.mlf., *el-Iber*, Cilt 2 s. 278; İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’z-Zeheb*, Cilt 5, s. 183.

<sup>48</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu’l-hadîs ve mensûhuh*, thk. Semîr b. Emîn ez-Züheyri, s. 9 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>49</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 134.



geçmiş âlimlerin yaptığı gibi önce kendi memleketindeki âlimlerden istifade etmiştir. Daha sonra diğer ilim merkezlerinden faydalanmak üzere rihleler yapmıştır. Nitekim o, yaklaşık 35 yaşına kadar Bağdat'ın meşhur muhaddislerinden hadis tahsil etmiştir.<sup>50</sup> Bağdat'ta kendilerinden hadis işittiği hocaları şunlardır:

İbn Ukde nisbesiyle bilinen Ahmed b. Muhammed b. Sa'îd el-Hemedânî

Vâiz lakabıyla bilinen Muhammed b. Ali el-Mısrî

Ahmed b. Muhammed b. Yezîd ez-Za'ferânî

Muhammed b. Hârûn b. Hamîd b. el-Mecder

Muhammed b. Hârûn el-Hadramî,

Muhammed b. Muhammed b. Süleyaman el-Bâğandî,

Nasr b. el-Kâsim el-Ferâidî.

Bunlardan başka daha zikretmediğimiz birçok hocadan hadis almıştır.<sup>51</sup>

#### 1.7.2. Başka Beldelere İlim Yolculukları Yapması

Hadis elde etmek uğruna yapılan yolculuklar sahabe çağında başlamış, Tâbiîn döneminde zirveye ulaşmıştır. Çünkü farklı bölgelerde yaşayan sahabe topluluğuna müracaat etmeden ciddi manada Resûlullah (s.a.s.)'in hadislerinin toplanması mümkün değildi.<sup>52</sup>

İbn Şâhîn de bu es-Sevâdu'l a'zâmın (büyük kalabalığın) açtığı çığıra uyup sefer meşakkatlerine katlanıp bir çok yere rihle yapmıştır. Nitekim meşhur Dımaşk Tarihçisi İbn Asâkir (ö. 571/1175) onu rihle sahibi bir seyyah olarak tanıtmıştır.<sup>53</sup> İbn Şâhîn, dönemin belli başlı ilim merkezleri olan Şam, İran, İrakeyn (Basra ve Küfe), Hicaz, Mısır, Remle, Asker, Übülle, Ahvez, Rakka, Vâsıt, Trablus ve daha başka yerleri gezmiş ve oralardaki hâfızlardan hadis tahsil

<sup>50</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 14 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>51</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 16 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>52</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadis*, thk Nûruddîn İtr, 1. Baskı, b.y, y.y., 1975, s. 18.

<sup>53</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, Cilt 43, s. 532.

etmiştir.<sup>54</sup>

İbn Şâhîn'in rihlelerinden bahseden kaynaklar onun bu rihleleri ne zaman gerçekleştirdiğini ve kimlerle görüştüğünü pek kaydetmemektedir. Sebebini de İbn Şâhîn'in hiçbir mezhebi taklit etmemesine bağlayabiliriz. Öyle ki, görebildiğimiz kadarıyla mezheplere göre âlimleri tanıtan tabakât kitapları, müellifimizin adından ve mezhebinden hiç bahsetmemektedir. Ancak biz, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabında bizzat müellifimiz tarafından kendisinin yaptığı rihle ve seferlerin anlatıldığı ilim merkezleri üzerinde duracağız.

*Basra*: İlk rihlesini 332/943 yılında 35 yaşındayken Basra'ya düzenleyen İbn Şâhîn, aynı zamanda burada hadis rivayet etmeye başlamıştır.<sup>55</sup> Kısa zamanda şöhrete ulaşmış ve insanlar hadis almak için onun etrafında toplanmışlardır. Kendisi bir taraftan insanlara hadis rivayet ederken diğer taraftan Basra'daki meşhur şeyhlerden hadis almıştır. Onlardan bazılarının isimleri şöyledir: Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Mâlikî,<sup>56</sup> Ahmed b. İbrahim b. Hamîd b. Hakîm,<sup>57</sup> Ümeyye b. Muhammed b. İbrahim el-Bâhilî,<sup>58</sup> Abdurrahman b. Muhammed b. Abdurrahîm el-Hîmsî,<sup>59</sup> Muhammed b. İbrahim b. Ebu'l-Cehîm.<sup>60</sup> Bunlardan başka daha zikretmediğimiz birçok hocadan hadis almıştır.

*Eble*: Bu şehirde hadis aldığı hocalar, Muhammed b. Züheyr b. el-Fadl<sup>61</sup> ve Hasan b. Ahmed b. Bestâm'dır.<sup>62</sup>

*Vâsıt*: Buraya yaptığı seyahatte özellikle Vâsıt'ın muhaddisi olarak tanınan

<sup>54</sup> es-Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Teymî, *el-Ensâb*, thk: Abdurrahman el-Yemânî, 2. Baskı, 12 cilt, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 1980, Cilt 7, s. 270; ez-Zehbî, *Tezkîratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'n-nihâye fî Tabakâtu'l-kurrâ'*, Cilt 1, s. 588; İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağriberdî el-Atabekî, *en-Nucûmu'z-zâhira fî mulûki Mısır ve'l-Kâhira*, 16 cilt, Mısır, Dâru'l-Kütüb, t.y., Cilt 4, s. 172; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehb*, Cilt 4, s. 454; İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 18-19 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>55</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135.

<sup>56</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 179.

<sup>57</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 531.

<sup>58</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 189.

<sup>59</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 292.

<sup>60</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 236.

<sup>61</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 46.

<sup>62</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 117.

Alî b. Abdullah b. Mübeşşir el-Vâsıtî'den hadis almıştır.<sup>63</sup>

*Rakka*: Muhammed b. Saîd b. Abdurrahman el-Harrânî'den hadis almıştır.<sup>64</sup>

*Humus*: Ya'kub b. Sevâbe el-Hadrâmî,<sup>65</sup> Hüseyin b. Mensûr<sup>66</sup> ve Hasan b. Abdurrahman es-Sekafi'den hadis almıştır.<sup>67</sup>

*Dımaşk*: Ebû Alî Muhammed b. Ebû Huzeyfe,<sup>68</sup> Hişâm b. Ahmed ed-Dımeşki<sup>69</sup> ve İbrahim b. Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sâbit'ten<sup>70</sup> hadis almıştır.

*Trablus*: Heysem b. Süleyman b. Haydar et-Trablusî'den hadis almıştır.<sup>71</sup>

*Remle*: Ahmed b. Amir b. Câbir'den hadis almıştır.<sup>72</sup>

*Mısır*: Ahmed b. Mesûd ez-Zührî,<sup>73</sup> Abdulaziz b. Ahmed b. el-Ferc ve Ahmed b. Behzâd b. Mehrân'dan hadis almıştır.<sup>74</sup>

*Übülle*: Hüseyin b. Ahmed el-Bistâmî ve Muhammed b. Züheyr b. Fadl'dan hadis almıştır.<sup>75</sup>

*Asker Mekram*: İbrahim b. Abdullah ez-Zeynebî'den hadis almıştır.<sup>76</sup>

### 1.8. Vefâtı

İbn Şâhîn, 89 sene gibi uzun ve verimli bir ömür sürdükten sonra 11 Zilhicce 385 Pazar günü (Ocak 996'da) Bağdat'ta vefat etmiştir.<sup>77</sup>

Yukarıdaki vefat tarihinde âlimlerin hemen hepsinin ittifakı bulunmasına

<sup>63</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 155.

<sup>64</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 91.

<sup>65</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 41.

<sup>66</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 98.

<sup>67</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 138.

<sup>68</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 425.

<sup>69</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 108.

<sup>70</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 87; İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, Cilt 43, s. 531.

<sup>71</sup> İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, Cilt 43, s. 531.

<sup>72</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 88.

<sup>73</sup> ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-mufessirîn*, Cilt 2, s. 4.

<sup>74</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 178.

<sup>75</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 46, 140.

<sup>76</sup> İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, 43, s. 531.

<sup>77</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 404; a. mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40.

rağmen *Tabakâtu'l-müfessirîn* müellifi ed-Dâvûdî, eserinde onu tanıtırken vefat tarihini 375 (986) şeklinde hatalı kaydetmiştir.<sup>78</sup> Muhtemelen o, 385 diyeceği yerde 375 demiştir.

89 yaşında vefât eden İbn Şâhîn, kalabalık bir topluluk tarafından kılınan cenaze namazının ardından Bağdat'ta Bâbü'l-Harb Kabristanı'nda medfun bulunan büyük muhaddis Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) yanına defnedilmiştir.<sup>79</sup> Allah ona ve diğer âlimlere rahmetiyle muamele buyursun.

---

<sup>78</sup> ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-mufessirîn*, Cilt 1, s. 111.

<sup>79</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, 137; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Ali, *el-Muntazam fî Târîhi'l-umem ve'l-mulûk*, thk: Muhammed Abdulkadir Atâ ve Mustafa Abdulkadir Atâ, 19 cilt, Beyrut, Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1992, Cilt 14, s. 378; ez-Zehbî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 402; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târih*, Cilt 7, s. 473; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Cilt 14, s. 459; el-Cezerî, *Tabakâtu'l-kurra*, Cilt 1, s. 588; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 7, s. 274.

## İKİNCİ BÖLÜM

### İBN ŞÂHİN'İN İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

#### 2.1. İlmî Şahsiyeti

İbn Şâhîn'in hayatını araştırdığımızda, ilmiyle amel eden, ilimleri cem ve tasnifte gayretli ve örnek olan bir âlim portresi karşımıza çıkar. O, bütün gayretini Kur'an, hadis ve bunlarla ilgili ilimlerde harcayan bir şahsiyettir.<sup>80</sup> Tefsir, hadis, tarih, ricâl, akide, rekâik ve daha başka ilmî sahalarla ilgili 330 eserin musannifidir. Onun içindir ki onun hakkında talebelerinden İbn Ebu'l-Fevâris; "Hocam İbn Şâhîn sikâdır, me'mûndur, kimsenin tasnif edemeyeceği kadar kitap tasnif etmiştir."<sup>81</sup> diyerek hocasını övmüştür.

İbnü's-Sâcî el-Kâsî (ö.?), İbn Şâhîn'den çok istifade etmiş ve onun kayda değer şu sözünü nakletmiştir. "Bu zamana kadar yazdığım eserler için tam 400 ratıl<sup>82</sup> mürekkep kullandım."<sup>83</sup> Bunun anlamı, yüzlerce kilo mürekkep kullanması demektir.

Kâdı Muhammed b. Ömer ed-Dâvûdî (ö. 427/1036) demiştir ki: "İbn Şâhin bana ilk yazmaya başladığından bu zamana kadar mürekkebe harcadığı masrafı hesapladığımı ve 700 dirhem para tuttuğunu söyledi. Biz de o zamanlar 4 ratıl mürekkebi 1 dirheme alıyorduk. İbn Şâhîn bunları bana söyledikten sonra da epeyce bir zaman yazmaya devam etmiştir."<sup>84</sup>

İmam Suyûtî (ö. 911/1505) ise, *Muşteha'l-ukûl ve munteha'n-nukûl* kitabında İbn Şâhin hakkında şöyle demiştir: "O, tefsir ilminde muntehaya ulaşmıştır. Nitekim onun bin cüz tefsiri ve bin beş yüz cüz müsnedi vardır.

<sup>80</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 15 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>81</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>82</sup> Ratl, bir ağırlık birimi olup Mısır'da 449.28 gr, Suriye'de 3.202 kg, Beyrut ve Halep'te 2.566 kg'a denk gelmektedir. Bkz. Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, "ratl", İstanbul, Dağarcık Yay. 1995.

<sup>83</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135.

<sup>84</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130

Eserlerini telif etmek için 28 kantar<sup>85</sup> mürekkep kullanmıştır.”<sup>86</sup>

İbnü'l-Cevzî, İbn Şâhin'in bunca mürekkebi kullanarak yüzlerce eseri vücuda getirmesini ancak tayy-i zamanla (zamanın genişleyip bereketlenmesi ile) açıklayabiliriz, demiştir.<sup>87</sup>

## 2.2. İştigal Ettiği İlimler

İbn Şâhin, rivayet ve dirâyet ilimlerinde otorite bir âlimdir. O, birçok ilimde kendisini yetiştirmiş ve önemli eserler tasnif etmiş bir musanniftir. Tefsir, hadis, tarih, ricâl, zühd, kelam, kıraat, rekâik ve daha başka ilmî sahalarla ilgili 330 eserin müellifidir.<sup>88</sup> Pek çok kimseye nasip olmayacak kadar kitap tasnif etmiş seçkin bir din âlimidir.”<sup>89</sup> Kitapları ilim erbabı tarafından kabul görmüş ve müracaat edilen kaynaklar arasında yer almıştır.<sup>90</sup> O, sadece kitap yazmakla kalmamış dönemindeki hocaları tarafından yazılan birçok alandaki eserleri de muhafaza etmiş ve sonradan gelen ilim erbabına intikaline vesile olmuştur. Sadece hocası Ebu'l-Kasım el-Begâvi'den 700 veya 800 cüz malumat yazıp nakletmesi, onun bu gayretini ortaya koymaktadır.<sup>91</sup>

## 2.3. Rivayet İlimlerindeki Yeri

İbn Şâhin, rivayet ilimlerindeki üstün gayreti ve sünneti ihya çabaları ile temayüz eden bir âlimdir. Rivayet ilimlerinde geniş bilgisi olan dirayetli ve güçlü bir hadis hâfızıdır. Çalışmalarını Kur'an ve sünnet üzerine yoğunlaştıran İbn Şâhin, yüzlerce cüzlük rivayet tefsiri ve bir o kadar da müsned vücuda getirmiştir. İbn Şâhin, rivayet ilimlerinde kendisini yetiştirerek dönemin otoritelerinden birisi haline gelmiştir. O, rivayet ile dirayeti birlikte kullanmasını bilmiş, cerh ve ta'dil

<sup>85</sup> Kantar, bir ağırlık birimidir. Mısır'da 44,93 kg.dır, Tunus'ta 53,9 kg.dır, Suriye'de 256,4 kg.a denk gelmektedir. Bkz. Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, “kantar”, İstanbul, Dağarcık Yay. 1995.

<sup>86</sup> İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, Cilt 4, s. 454.

<sup>87</sup> İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, Cilt 4, s. 454.

<sup>88</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 536; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>89</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>90</sup> İbn Hacer el-Askalânî gibi önde gelen birçok müellif, İbn Şâhin'in eserlerinden faydalanmıştır. İleride kitaplarını tanıtırken bunlara değineceğiz.

<sup>91</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

gibi hususlarda önemli tespit ve nakillerde bulunmuştur. Batıl fırkalara (inanç guruplarına) karşı da ciddi çaba sarf ederek sahih sünnetin ve akidenin devamına çalışmıştır.<sup>92</sup>

#### 2.4. Dirayet İlimlerindeki Yeri

İbn Şâhîn, zekâ ve dirayet yönünden büyük meziyetlere sahip bir âlimdir. O, ezberlediği şeyleri unutmama konusunda itkân sahibi bir hâfızdır. Hafızasına oldukça güvenen İbn Şâhîn, kitap telif ederken kimi zaman rivayetleri kaynakları ile karşılaştırma ihtiyacı hissetmeden hafızasından kaydetmiştir.<sup>93</sup>

Keskin zekâsıyla ve ezberlediğini unutmayan güçlü hafızasıyla bilinen İbn Şâhîn başından geçen ve kendisinin anlattığı şu hadiseden de onun güçlü bir hafızaya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır: “Bir seferden döndüğümde bir de baktım ki hanemdeki bütün kitaplarım, yazdığım risaleler kaybolmuş. Kaybettiklerimden ne kadarını telafi edebilirsem benim için faydadır düşüncesiyle hıfzımdaki hadis-i şerifleri yazmaya başladım. Bitirdiğimde baktım ki 20 bin veya 30 bin adet hadis kaydetmişim.”<sup>94</sup>

#### 2.5. Hakkında Kullanılan Unvanlar ve Âlimlerin Övgüleri

İbn Şâhîn hakkında kullanılan ilmî unvanlar şöyledir:<sup>95</sup>

- Müfessir: Tefsir âlimi
- Şeyh: Hadis âlimi
- Muhaddisu'l-Irak: Irak bölgesinin meşhur muhaddisi
- Hâfız: Hadiste hafız mertebesine ulaşan
- Müksir: Çok hadis işitip nakleden şahıs
- Mufid: Çok faydalı eser ve ilim bırakan şahıs

<sup>92</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlî's-sünne*, s. 22-35.

<sup>93</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537-548; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>94</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537.

<sup>95</sup> ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 402; a. mlf., *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 129; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40.

- Emin: Güvenilir kişi
- Sadûk: Doğru sözlü, hadiste sözüne güvenilen kişi
- İmam: Din ilimlerinde yetkin şahıs
- Âlim: İlimde yetkin şahıs
- Vâiz ve Nâsih: Vaaz ve nasihat etmede mahir kişi

Kendi muasırları başta olmak üzere sonraki âlimlere doğru kronolojik olarak İbn Şâhîn'den övgüyle şu ifadelerle bahsedilmiştir:

- el-Ezherî (ö. 370/980): “Hocam İbn Şâhîn, sika (güvenilir) idi ve yanında hocası el-Beğâvî'den 700 veya 800 cüz kitap vardı.”<sup>96</sup>
- ed-Dârekutnî (ö. 385/995): ‘İbn Şâhîn, hadiste bazen hata yapmaya yakın biri olmakla beraber sikadır.’<sup>97</sup>
- İbn Ebu'l-Fevâris (ö. 412/1021): “İbn Şâhîn sikadır, me'mûndur, (o dönemde) kimsenin tasnif edemeyeceği kadar kitap tasnif etmiştir.”<sup>98</sup>
- Muhammed b. Ömer ed-Dâvûdî (ö. 427/1036): “İbn Şâhîn, bakıyyetü'ş-şüyûh'tur (dönemin hadis şeyhlerinin son örneklerindedir).”<sup>99</sup>
- el-Atîkî (ö. 441/1049): “Hocam İbn Şâhîn emîn ve sika idi” demiştir.<sup>100</sup>
- Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071): “O, sika ve me'mûn bir muhaddistir.”<sup>101</sup>
- İbn Mâkûlâ (ö. 475/1082): “İbn Şâhîn, sika ve me'mûn biridir. Irak, Mısır, Şam, İran gibi bölgelere ilim için seyahatler düzenlemiştir. Çeşitli

<sup>96</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>97</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 536; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>98</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>99</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>100</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 538.

<sup>101</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137.



ilimlerle ilgili birçok eser yazmıştır.”<sup>102</sup>

- Sem’ânî (ö. 562/1167): O, sika, sadûk ve çok hadis rivayet eden bir âlimdir.”<sup>103</sup>
- İbn Asâkir (ö. 571/1175): “İbn Şâhîn, sika, muksir (çok hadis nakleden) ve hadis için seyahatler (rihleler) yapan âlimlerdendir.”<sup>104</sup>
- İbnu’l-Esîr (ö. 630/1232): “İbn Şâhîn çok hadis rivayet eden sika bir ravidir.”<sup>105</sup>
- ez-Zehebî (ö. 748/1347): “O, hâfız, imam, müfîd, muksir, muhaddisu’l-İrak ve birçok eserin muellifidir.”<sup>106</sup>
- İbn Kesîr (ö. 774/1373): “O, emin ve sika bir ravidir. Bağdat’ın doğu yakasında yaşamıştır. Birçok eseri vardır.”<sup>107</sup>
- es-Suyûtî (ö. 911/1505) : “O, imam, hâfız, müfîd, vâiz, muhaddisu’l-İrak (İrak’ın muhaddisi) ve 1000 cüzlük *et-Tefsîru’l-kebîr*’in müellifidir.”<sup>108</sup>
- ed-Dâvûdî (ö. 945/1441): “O, imam, hâfız, müfîd, vâiz, muhaddisu’l-İrak (İrak’ın muhaddisi) ve 1300 cüz olan *Müsned*’in müellifidir.”<sup>109</sup>
- İbnü’l-Cezerî (ö. 833/1429): “Meşhûr ve büyük imam İbn Şâhîn, hadis/sünnet başta olmak üzere çok faydalı eserler telif etmiş bir musanniftir.”<sup>110</sup>
- İbnu’l-İmâd el-Hanbelî (ö. 1089/1679): “Ebû Hafs İbn Şâhîn, vâiz, müfessir, hâfız, birçok eserin musannifidir. İlimle meşgul oldu ve ilmin dağarcığı haline geldi. Daha sonra bu ilim onun sayesinde İslam

<sup>102</sup> ez-Zehebî, *Tezkiratu’l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>103</sup> es-Sem’ânî, *el-Ensâb*, Cilt 7, s. 270.

<sup>104</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 532.

<sup>105</sup> İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târih*, Cilt 7, s. 473.

<sup>106</sup> ez-Zehebî, *Tezkiratu’l-huffâz*, Cilt 3, s. 129.

<sup>107</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, Cilt 15, s. 458.

<sup>108</sup> es-Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, Cilt 1, s. 392-393.

<sup>109</sup> Dâvûdî, *Tabakâtu’l-müfessirîn*, Cilt 2, s. 4.

<sup>110</sup> İbnü’l-Cezerî, *Ğâyetu’n-nihâye fi Tabakâtu’l-kurrâ’*, Cilt 1, s. 588.

coğrafyasına yayıldı.”<sup>111</sup>

- Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (ö. 1345/1930): “O, büyük hâfızdır, 330 gibi şaşılacak sayıda eserin sahibidir.”<sup>112</sup>

Âlimlerin bu ifadelerinde de geçtiği üzere, İbn Şâhîn, hıfz, itkan ve eser telif etme yönünden büyük bir şahsiyettir.

## 2.6. İbn Şâhîn'e Yöneltilen Tenkitler

İbn Şâhîn, hakkında yapılan değerlendirmeler içinde kendisine yöneltilen bazı tenkitler de bulunmaktadır. Biz burada kendisine yöneltilen ilmî tenkit ve değerlendirmeleri –tespit edebildiğimiz kadarıyla- ele alacağız.

### 2.6.1. ed-Dârekutnî'nin Tenkidi

O, İbn Şâhîn'i şu iki hususta tenkit eder:

Birincisi: “İbn Şâhîn, yanlış yapmaya yakın biri olmakla beraber sika bir ravidir.”<sup>113</sup> diyerek onu hıfz yönünden hafif yollu da olsa cerh eder.

İkincisi: ed-Dârekutnî, İbn Şâhîn'in tefsire dair eserini tashih etmesi için kendisine getirdiğini, eseri tetkik ettiğinde onun Ebu'l-Cârûd'un kitabından da bir nakillerde bulunduğunu, ancak onunla ilgili şöyle bir hata yaptığını söyler: İbn Şâhîn, Ebu'l-Cârûd'dan o da Ziyâd b. Münzir'den” şeklinde bir isnad zikretmektedir ki, esasen Ebu'l-Cârûd, Ziyâd b. Münzir el-Hemedânî'nin (ö. 150/767) künyesidir. Bunlar aynı şahıs olmasına rağmen İbn Şâhîn bunu fark edememiş ve iki ayrı kişi olarak kaydetmiştir.<sup>114</sup>

ed-Dârekutnî'nin bu tenkitlerini şöyle değerlendirebiliriz:

Birinci tenkitle ilgili olarak, bu husus, İbn Şâhîn'i mecruh duruma düşürmez. Çünkü ed-Dârekutnî bizzat sözün devamında onu sika bir ravi diyerek taltif etmiştir. Ayrıca şunu ifade etmekte yarar var; ed-Dârekutnî, müteşiddid cerh

<sup>111</sup> İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu 'z-Zeheb*, Cilt 4, s. 454.

<sup>112</sup> el-Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *er-Risâletü'l-müstatrafe li beyâni meşhûri kütübü's-sünneti'l-müşerrefe*, Kâhire, Mektebetü'l-Külliyât el-Ezheriyye, t.y., s. 29.

<sup>113</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 536; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>114</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

imamlarındandır. O, en küçük kusurda bile raviyi cerh etmekten kaçınmaz. Onun dışındaki muhaddislerden İbn Şâhîn'i cerh eden kimse yoktur. Hemen hepsi de onu ta'dil ederek adalet ve hıfz yönünden güvenilir saymışlardır. Yukarıda pek çok muhaddisin İbn Şâhîn hakkındaki olumlu değerlendirmeleri de bu hususu teyit eder. Dolayısıyla o, böyle bir ifadeyle cerh edilmiş olmaz.

İkinci tenkitle ilgili olarak; yüzlerce eser telif eden ve binlerce rivayete vakıf olan İbn Şâhîn'in bir rivayette, aynı şahsa ait isimle künyeyi farklı kişiler olarak kaydetmesi, onun ilmine ve telif ettiği eserlere hanel getirmez. Zira bu türden hatalar, pek çok âlimde ve eserde vuku bulabilir. Nitekim rical kitaplarında bu tür hataların vaki olduğuna dair pek çok örnekler ve tashihler yer almaktadır. Hatta ed-Dârekutnî bile bu tür hatalardan kendisini kurtarabilmiş değildir.

#### 2.6.2. Muhammed b. Ömer ed-Dâvûdî'nin Tenkidi

ed-Dâvudî şu ifadelerle onu tenkit eder: "İbn Şâhîn, hadis şeyhleri gibi hadiste güvenilir bir şahıstır. Şu kadar var ki, o çok hata yapan (lahhân) birisidir. Hem o, fakih değildir. Bir de onun yanında bir kimsenin mezhebinden bahsedilse, "Ben Muhammediyyü'l-mezhebim" derdi. Bir gün onu ed-Dârekutnî ile beraber gördüm. ed-Dârekutnî'nin huzurunda yanlış yapmaktan duyduğu korku ve endişeden dolayı bir kelime bile konuşmamıştı."<sup>115</sup>

ed-Dâvûdî'nin tenkidi hakkında şunları söyleyebiliriz:

Birincisi, hadis rivayetinde çok hata yapması konusunda onun çok fazla hata yaptığını iddia eden başka bir âlim yoktur. Buradaki tenkit, muasırların birbirlerine aşırı yüklenmesinden kaynaklanan bir üslupsuzluk olabilir. Hem İbn Şâhîn'i pek çok âlim, güvenilir ve itkan sahibi olarak vasıflandırmıştır. Eserlerinde de çok fahiş bir hataya rastlanmadığı ortadadır. Dolayısıyla bu tenkidin insafi aştığı söylenebilir. Eğer hadis rivayetinde bazı ufak kusurlar varsa bunlar her raviden sadır olabilecek türdendir. Ravinin adaletini iptal etmez.

İkincisi, İbn Şâhîn'in fıkıh bilgisinin olmadığı görüşü ki bu husus doğru

---

<sup>115</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

değildir. Zira hadis hafızı derecesine ulaşan bir şahsın fıkıh bilmediğini söylemek ne derece doğrudur?

Üçüncüsü, mezhebinin olmadığı hususu ki, onun Hanbelî mezhebine mensup olduğunu bizzat kendi ifadelerinden nakille yukarıda zikretmiştik.

Dördüncüsü, İbn Şâhîn'in muasırı ed-Dârekutnî'nin yanında konuşamayışını ona duyduğu hürmet ve saygıdan ötürü izah edebiliriz. Nitekim ed-Dârekutnî, müteşedditlerdendir. Kimseyi kolay kolay beğenmez. Tenkit ettiğini de insaf sınırlarını aşarak tenkit eder. Bu itibarla İbn Şâhîn, onun yanında sükût etmeyi tercih etmiş olabilir. Dolayısıyla onun yanında edebini korumakla şahsiyetini de böylece korumuş olabilir.

### 2.6.3. Ebûbekr İbn Bakkâl'ın Tenkidi

**İbn Bakkâl** (ö. 399/1009) demiştir ki: “İbn Şâhîn, bana, bazı hadislerle ilgili ed-Dârekutnî'nin görüşlerini sorardı. Ben de ona söyledim. O da bunları not alırdı. Belli bir zamandan sonra da bu notları eserlerinde kullanırdı.” (Yani ed-Dârekutnî'nin görüşlerini kendi ifadeleriymiş gibi sunardı.)

Bundan başka İbn Bakkâl, İbn Şâhîn'in kaydettiği bütün kitaplarını ezberinden kaynaklarını dikkate almadan yazmasını bir eksiklik olarak görmüştür.<sup>116</sup>

İbn Bakkâl'ın İbn Şâhîn'i zayıf biri olarak kabul ettiğini İbn Yezdâd (ö. 446/1055) da nakleder.<sup>117</sup>

Bu tenkitler hakkında diyebiliriz ki: İbn Bakkâl, İbn Şâhîn'in akrânı ve çağdaşıdır. Cerh ve ta'dîl imamları, bazı durumlarda akrânların ve çağdaşların birbiri hakkındaki cerhlerini muteber saymamışlardır. Bir de İbn Bakkâl'ın bu görüşünde şaz (zıt) husus vardır. Çünkü kendisinin dışında İbn Şâhîn'i zaîf sayan ikinci bir hadis imamı bilinmemektedir. Bilakis hepsi onu sika, sadûk ve çok hadis rivayet eden emin bir râvi olarak tanıtmışlardır. İbn Şâhîn'i sika sayanların

<sup>116</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; İbn Hacer, *Lisânu 'l-mîzân*, Cilt 4, s. 284.

<sup>117</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; İbn Hacer, *Lisânu 'l-mîzân*, Cilt 4, s. 285.

arasında onu yakından tanıyan, onunla yaklaşık bir asır aynı şehirde yaşamış, muhaddislerin imamı, münekkidlerin ve hâfizların sonuncusu olan ed-Dârekutnî de bulunmaktadır.<sup>118</sup>

İmam ez-Zehebî'nin ifrat ve tefrite düşmeden İbn Şâhîn hakkındaki sarf ettiği şu cümleler, bütün bu tenkitlere cevap niteliğindedir. “O, hadisin inceliklerini bilen bir muhaddis sayılmamakla birlikte çok rivayeti bulunan güvenilir bir âlimdir.”<sup>119</sup>

#### 2.6.4. Hıfzından Kaydettiği Bazı Rivayetlerde Aslı Kaynaklardan Farklı Lafızlara Rastlanması

Bu hususta İbn Şâhîn'i tenkit eden muasırlarından ed-Dâvudî, el-Berkânî ve el-Ezherî vardır. Onların tenkitleri şöyledir:

**Muhammed b. Ömer ed-Dâvudî:** “Ben, İbn Şâhîn'den, kitaplarına aldığı rivayetleri kaynaklarıyla karşılaştırmadan kaydettiğini söylerken işittim”<sup>120</sup> demiştir.

**el-Berkânî:** “İbn Şâhîn bana, tahrir ve tasnif ettiğim hadisleri kaynakları ile karşılaştırmadan kitaplarıma kaydettim, demiştir. Bunu kendine duyduğu aşırı güvenden dolayı yapmıştır. Ben de mümkün olduğu kadar onun eserlerinden uzak durmaya çalıştım.”<sup>121</sup> demiştir.

**el-Ezherî:** Şöyle demiştir: “İbn Şâhîn, sika biridir ve yanında hocası el-Beğâvî'den 700 veya 800 cüz kitap vardır. Ben Ebû Mes'ûd ed-Dimeşkî'ye “İbn Şâhîn'in bize asıl kaynaklarını göstermeden hıfzından rivayet ettiğini söylediğimde şu cevabı vermiştir: İbn Şâhîn size bir kâğıt parçası üzerine yazılmış bir hadis okusa bile hemen onu kabul edip yazın.”<sup>122</sup>

<sup>118</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 24 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>119</sup> ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 404.

<sup>120</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>121</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 538; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>122</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 137; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 537; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 4, s. 284.

İbn Şâhîn'in kitaplarına aldığı rivayetleri kaynakları ile karşılaştırmadığı ile ilgili tenkitler hakkında diyebiliriz ki: Pek çok âlim, onu emin ve güvenilir biri olarak kabul etmiştir. Ayrıca bu tenkitlere karşı Ebû Mes'ûd ed-Dimeşkî'nin verdiği şu cevap yeterlidir. "İbn Şâhîn size bir kâğıt parçası üzerine yazılmış bir hadis okusa bile hemen onu kabul edip yazın." Bunlar onun hıfzına, emanetine ve itkânına delalet eden büyük şahitliklerdir.<sup>123</sup>

## 2.7. Eserleri

İbn Şâhîn, tefsir, hadis, kelim, tarih, ricâl, zühd, rekâik, terğîb, terhîb ve fedâil sahasında önemli eserler tasnif etmiştir. Ancak Onun eserlerinden pek azı günümüze ulaşmıştır. Birçoğunun ise nerede olduğu bilinmemekte yahut kayıptır. Bu kayıp eserlerin bulunmasını ve ilim dünyasının istifadesine sunulmasını temenni ediyoruz.

### 2.7.1. Hadis Alanındaki Eserleri

İbn Şâhîn, hadislerle ilgili pek çok kitap telif etmiştir. Bunları sırasıyla tanıtalım.

#### 1. el-Müsned - المسند

Müsned tarzında telif ettiği ve günümüze ulaşmayan bu geniş hacimli eser hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Eser, bazı kaynakların verdiği bilgiye göre 1500 cüz<sup>124</sup> bazısında ise 1300 cüzdür.<sup>125</sup> Bununla birlikte eserin içeriği ve özellikleri hakkında malumat yoktur. Bu eserden bahseden kaynaklar, genellikle ismini vermekle yetinmişlerdir. Bazı kaynaklarda bu eserin 1600 cüz olduğu zikredilmişse de bunun bir hata olduğunu düşünmekteyiz.<sup>126</sup>

#### 2. Kitâbu Müsnedü Fâtımatu'z-zehrâ - كتاب مسند فاطمة الزهراء

<sup>123</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 23-24 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>124</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 536; İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, Cilt 4, s. 284.

<sup>125</sup> ez-Zehbî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130; a.mlf., *el-İber*, Cilt 2, s. 221; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehb*, Cilt 4, s. 454.

<sup>126</sup> el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, İstanbul, İz Yay., 1994, s. 102.

İbn Şâhîn'in bu eseri, Hz. Fâtıma (r.a.)'dan rivayet edilen sahih, hasen ve zayıf hadislerden müteşekkildir. Bu eseri, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b. Abdüssemed b. el-Mühtedî billâh rivayet etmiştir.<sup>127</sup> Eserin bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

### 3. Kitâbu Fezâilü Fâtımatu'z-Zehrâ - كتاب فضائل فاطمة الزهراء

Eserin adı, bazı kaynaklarda şöyle geçmektedir: فضائل سيدة النساء بعد مريم  
فضائل سيدة النساء بعد مريم Fezâilü seyyideti'n-nisâ ba'de Meryem Fâtıma  
bint Resûlullâh sallallahu aleyhi ve selem.

İbn Şâhîn, bu eserinde Hz. Fâtıme'nin (r.a.) faziletlerinden, Resûlullâh (s.a.s.) ile geçirdiği zamandan ve Resûlullâh (s.a.s.)'in ona duyduğu sevgiden bahseden otuz yedi hadisi zikretmiştir.

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Muhammed Saîd et-Turayhî (Beyrut 1405/1985) ve Ebû İshak el-Huveynî (Kahire 1411/1990).

Ayrıca Bedr b. Abdullah el-Bedr *Mecmû' fihî min musannefâti'l-hâfız İbn Şâhîn* içerisinde 9-65 sayfaları arasında yayımlamıştır (Kuveyt 1994).<sup>128</sup>

Elyazma nüshası: Zâhiriyye, mec.17/6 (104-115b,663 H. Civarı).<sup>129</sup>

### 4. Kitâbu Müsnedü Ebî Hanîfe - كتاب مسند أبي حنيفة

İbn Şâhîn bu eserinde, Ebû Hanîfe'nin rivayet ettiği hadisleri toplamıştır.<sup>130</sup> Ancak itimat edilen görüşe göre Ebû Hanîfe hiçbir sahâbîden hadis rivayet etmemiştir.<sup>131</sup> Bu durum, göz önünde bulundurulduğunda bu eserin, Ebû

<sup>127</sup> el-Fâsî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed, *Sılatü'l-halef bi-mevsûli's-selef*, thk: Muhammed Hacâ, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1988, s. 360; el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 102.

<sup>128</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>129</sup> Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-arabiyye*, Riyad, y.y. 1991, Cilt 1, s. 426.

<sup>130</sup> Ekrem Ziyâ el-Umerî, *Mevaridu'l-Hatib el-Bağdâdî fî Târîhi Bağdâd*, 2. Baskı, Riyad, Dâru Taybe, 1985, s. 314; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>131</sup> el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 185.

Hanîfe'nin tâbînin büyüklerinden, hüküm istinbât etmek maksadıyla rivayet ettiği hadislerden müteşekkil olduğu anlaşılır. Eser bu yönüyle, bize Ebû Hanîfe'nin hadis karşısındaki tutumunu, hangi hadislerden nasıl hükümler çıkardığını açıklaması yönünden büyük önem arz etmektedir. Çünkü Ebû Hanîfe'nin hadisçiliği, hadisler karşısındaki tutumu tartışıla gelmiştir. Zannediyoruz bu kitap, günümüze ulaşıyorsa Ebû Hanîfe'nin hadisçiliğine daha ziyade vakıf olurduk. Ancak kitap günümüze intikal etmemiştir.

#### 5. ناسخ الحديث ومنسوخه - Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh

İbn Şâhîn en çok bu eseriyle tanınmıştır. Besmele ile eserine başlamıştır. Ancak hamdele, te'lif sebebinin beyanı vb. bölümlere yer vermemiştir.<sup>132</sup> Müellife kadar varan bir senedin zikri ile eser başlamaktadır. Eserin ilk cümlelerinde İbn Şâhîn, Hüseyin b. Ahmed b. Rabi' el-Enmâtî tarihiyle ve İbn Ömer'e ulaşan bir isnatla Hz. Peygamber (s.a.s.)'den şu hadisi rivayet eder:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: « إِنَّ أَحَادِيثِي يَنْسَخُ بَعْضُهَا بَعْضًا كَنْسَخِ الْقُرْآنِ »

“Kur'ân ayetlerinin birbirlerini neshettiği gibi benim hadislerim de birbirini neshederler.”<sup>133</sup> Ancak bu hadis, diğer muteber eserlerde bulunmamaktadır. Sadece aynı lafızlarla Müslim'in *el-Câmiu's-sahih*'inde maktu' bir haber olarak bulunmaktadır. Kitâbu'l-hayz'daki bu rivayet, Peygamberimize ait merfu' bir hadis değildir. Senetten de anlaşıldığı üzere sözün sahibi, Ebu'l-A'lâ b. eş-Şihhîr'dir. İmam Nevevî (ö. 676/1277) 'nin belirttiği üzere bu râvi tabiindendir. İbn Şâhîn, bu rivayetin ardından Zührî'nin iki görüşüne yer verir. Bu rivayetler şöyledir:

قَالَ الزُّهْرِيُّ: « كَانُوا يَرَوْنَ أَنَّ أَحْرَ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ النَّاسِخُ لِلأَوَّلِ »

“Onlar Resûlullah (s.a.s.)'den gelen iki dini emrin sonuncusunu ilk emrin

<sup>132</sup> Kâtib Çelebî, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrut, Dâru İhyâu't-Türâs el-Arabî, t.y., Cilt 2, s. 1920; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, cilt, 5, s. 40; el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, s. 60; Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-arabiyye*, Cilt 1, s. 425.

<sup>133</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 35.



neshedicisi (nâsîh) olarak görürlerdi.»<sup>134</sup>

عَنْ أَبِي رَزِينِ الْبَرْقَشِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ، يَقُولُ: «أَعْيَا الْمُفْقَهَاءَ وَأَعْجَزَهُمْ أَنْ يَعْرِفُوا نَاسِخَ حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَنْسُوحِهِ»

Ebu Rezîn el-Berkaşî, Zühri'nin şöyle dediğini işitmiştir: “Resûlullah (s.a.s.)’in hadislerinin nâsîh olanını mensûh olanından tefrik ederek bilme işi, fakihleri zorda bırakmış ve onları acze düşürmüştür.”<sup>135</sup>

İbn Şâhîn, bu ifadelerle nesih konusunun zorluğuna, karışıklığına dikkat çekerek bunun hadiste nasıl uygulanacağına dair ilim erbabından bazı izah ve beyânlar nakleder. Mukaddime’de daha ziyade geçmiş âlimlerin görüşlerini ve sözlerini zikreder. Mukaddime’den sonra eserin muhtevasında nesihle ilgili konuları ele alır. Nâsîh ve mensûhlardan hangilerinin zikredilmekte olduğunu belirtir.

İbn Şâhîn’in, bu eserinde takib ettiği çalışma tarzı ve üslûbu hakkında bilgi sahibi olmak için, seçeceğimiz bir kaç konudan elde edeceğimiz bilgiler ve fikirler kâfi gelecektir.

O, fıkhi konulara göre eserini tertip ettiği için ilk olarak taharet konusundaki hadislere yer verir. O, konuları alt başlıklarla inceler. Fakat bu başlıklar, bir takım hüküm ve kanaat belirtici cümleler şeklinde değildir. Meselâ ilk mesele için: (البَابُ الْأَوَّلُ مِنَ الْمَنْسُوحِ وَهُوَ مِنَ الطَّهَّارَةِ) (Mensûh hadislerle ilgili Taharet kitabından birinci bâb) şeklinde bir başlık koymuştur. Bu başlık altında mensûh kabul edilen haberleri verir. Bu haberler, inzal olmadan vuku bulan cimadan dolayı guslün gerekmediğini ifade eden (ruhsat belirten) rivayetlerdir. Bu başlık altındaki hadisler oldukça fazladır. Bundan sonra müellif, nâsîh hadisleri zikrettiği bir bâb açar (البَابُ النَّاسِخُ لِهَذَا الْحَدِيثِ) (Bu hadislerin mensûhluğunu ve meselede nesih olduğunu belirten bâb) Burada da iki sayfa içinde nâsîh hadisleri verir. Bütün bu nakilleri esnasında kendisinin herhangi bir beyânı

<sup>134</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhuh*, s. 36.

<sup>135</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhuh*, s. 36.

görülmemektedir. İbn Şâhîn, bazı konuları bu kadar da uzun yazmamaktadır. Bir sayfada biten bölümler bile vardır. Böyle olan kısımlarda, bir veya iki hadisin nakli dışında başka bir şey yoktur. Bazı kısımlarda başlıklar daha değişikdir. Meselâ: حَدِيثٌ آخَرٌ فِي غَسْلِ الْمَرْأَةِ مَعَ الرَّجُلِ مَعًا (Diğer hadis, kadının erkek ile aynı kaptan birlikte gusletmesi hakkındadır) başlığı ile ilgili rivayetleri zikrettikten sonra; الْخِلَافُ فِي ذَلِكَ (Bu meseledeki ihtilâflar) şeklinde ayrı bir başlık vererek ilgili rivayetleri zikreder.

O, kimi zaman kısa cümlelerle de olsa gerekli gördüğü hususlarda meseleyi tenkit ederek tartışır. Ama bunu nadiren yapar. Meselâ: (بَابٌ فِي الْبُؤْلِ قَائِمًا) (Ayakta abdest bozma) konusundaki ihtilâfları zikrederken şöyle der: “Bu son hadis, öncekinin neshini gerektirir... Sahabeden bir topluluk, ayakta bevletmeyi kerih görürler ki bunlar şu sahabelerdir... Ayakta bevledenler de olmuştur. Buna şu şahısların uygulaması misâl verilebilir... der.

Diğer bir yerde ise, “...Bu hadisler, iki ayağa meshin neshedildiğine delildir... Hüseyim, bu durum İslâm’ın ilk zamanlarına aitti, derken Atâ ise, ayağa meshedeni görmedim, der. O, “bu hadisin tahlili, nesih yoluyla olmaz” şeklinde açıklamalarda bulunur.

Bu neviden nakledeceğimiz diğer misâller, farklı olmadığı için, umûmî olarak diyebiliriz ki: İbn Şâhîn, hadisleri zikrettiği gibi vak’aları da nakleder, Nâsih-mensûh haberlerin kendisine erişenlerini eserinde kaydeder. Eserde, usûl kitaplarındaki gibi nazarî kaideler, muhtelif fikirlerin tartışması pek yoktur.

Bu kitabın en mühim özelliği, delillerin ve görüşlerin bir arada zikredilmiş olmasıdır. Dolayısıyla gerekli bilgiler, ham madde ve malzeme olarak bu eserin bünyesinde mevcuttur.

İbn Şâhîn pek çok müellif gibi, kendisinden önceki eserlerden faydalanmıştır. Ancak eserinde kaynak olarak kitap adına rastlanmamaktadır. Haberleri kendilerinden naklettiği yüzü aşkın şeyh arasında, en çok adı geçenlerden bazıları şunlardır:

1) Abdullah b. Muhammed b. el-Begâvî,

- 2) Abdullah b. Süleyman b. el-Eş'as,
- 3) Muhammed b. Hüseyin b. Humejd b. Ka'bî,
- 4) Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî,
- 5) Ahmed b. Muhammed b. Saîd el-Hemedânî,
- 6) Yahya b. Muhammed,
- 7) Müellifin kendi babası Ahmed b. Osman,
- 8) Abbâs b. Abbâs b. el-Muğîre,
- 9) Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd en-Neysâbûrî,
- 10) Hârûn b. Ahmed el-Bahrânî,
- 11) Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd,
- 12) Ahmed b. İshâk b. Behlûl,
- 13) Abdülğâfir b. Selâme el-Hımsî,
- 14) Ahmed b. Yûnus el-Kat'î,
- 15) Ahmed b. Süleyman b. el-Hasen.<sup>136</sup>

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Konusunda birkaç kaynak eserden biri olup günümüze ulaşan dört nüshasından<sup>137</sup> sadece biri dikkate alınarak Semîr b. Emîn ez-Züheyri tarafından (Amman 1408/1988), ayrıca Ali Muhammed Muavviz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1412/1992).

Ali Osman Koçkuzu'nun bu eserin dört nüshasından faydalanıp hazırladığı tenkitli çalışma ise henüz yayımlanmamıştır. İbn Abdülhak el-Vâsîti ise bu eser

---

<sup>136</sup> Koçkuzu, Ali Osman, *Hadisde Nâsîh Mensûh*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1985, s. 61-67.

<sup>137</sup> Eserin günümüze ulaşan elyazmaları şunlardır: Reşid Ef. 120/5(128a-222a,605 H.); Ankara Sâib 1323 (23a-86b, 550 H.); İspanya Escorial 1107 (69 yk., 7. H. Asır); Paris 718 (67 yk. 574 H.). Bkz. Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-arabiyye*, Cilt 1, s. 425; el-Kettâni, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 119.

üzerine bir muhtasar yazmıştır.<sup>138</sup>

#### 6. Kitâbu Fezâilu şehri Ramazan - كتاب فضائل شهر رمضان

Bu eserin adı bazı kaynaklarda şöyle geçmektedir: فضائل شهر رمضان وما فيه

*Fezâilu şehri Ramazan ve mâ fîhi mine'l-ahkâm ve'l-ilm ve fazlu suvvâmihi ve't-tağlîz alâ men eftara fîhi müteammiden min ğayri uzr*

İbn Şâhîn, bu eserinde Ramazan ayının hususiyeti, fazileti ve ihya edilmesiyle ilgili rivayetleri zikretmiştir. Bu kitapçıkta otuz altı rivayet bulunmaktadır. İbn Şâhîn, bu eserini 4 bab halinde tanzim etmiştir.

1. Babta: Ramazan ayının faziletlerinden Allah'ın bu aya tahsis ettiği rahmetinden, mağfiretinden ve bereketinden bahseden hadisleri zikretmiştir.

2. Babta: İnanarak ve mükâfatını Allah'tan bekleyerek oruç tutanların faziletlerinden bahseden hadisleri zikretmiştir.

3. Babta: Büyük günahlardan sakınmak şartıyla Ramazan ayının geçmiş günahlara kefaret olduğunu ifade eden hadisleri irad etmiştir.

4. Babta: Ramazan ayının tamamını Mekke'yi Mükerreme'de oruçla geçirmenin faziletinden bahseden hadisleri zikretmiştir.

Bu eseri İbn Şâhîn'den oğlu Ubeydullah rivayet etmiştir.<sup>139</sup>

Eser, Semîr b. Emîn ez-Züheyri tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (Ürdün 1408/1988).

Ayrıca Bedr b. Abdullah el-Bedr tarafından *Mecmû'* içerisinde 119-183 sayfaları arasında yayımlamıştır (Kuveyt 1994).

#### 7. Kitâbu'r-Rübâiyyât - كتاب الرباعيات

<sup>138</sup> Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1920; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>139</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s. 68.

Eserin adı, bazı kaynaklarda şöyle geçmektedir: ما اجتمع عندي من الاحاديث

*Mectemea indî mine'l-ehadîs elletî*  
*beynî ve beyne Rasûlillah (s.a. s.) erbeatu ricâl*

Bu eser, içindeki hadislerin konusundan ziyade, isnadı dikkate alınarak te'lif edilmiştir. Zira İbn Şâhîn bu eserini, dört râvi ile Rasûlullah (s.a.s.)'den rivayet ettiği hadisleri derlemek amacıyla tasnif etmiştir. İbn Şâhîn'in (ö. 385/996) IV. Asırda yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, 4 râvi ile Hz. Peygamber'e ulaşmasının oldukça âlî bir sened olduğu görülür. Eser isnad yönünden değerli olmakla birlikte içinde zayıf ve mevzu' hadislere de yer verilmesinden ötürü tenkit edilir. Zira el-Elbânî, *Silsiletü'l- ehâdisü 'z-zaîfe* adlı kitabında bu eserde bazı zayıf ve mevzu' hadislerin bulunduğunu belirtmiştir.<sup>140</sup> Bu hadislerden bazıları şunlardır:

Birincisi:

إن إبليس مرده من الشياطين يقول لهم: عليكم بالحجاج والمجاهدين فأصلوهم عن السبيل

ضعيف جدا. رواه الطبراني (3 / 119 / 2) وابن شاهين في " رباعياته " (2 / 187)

“Muhakkak İblis için şeytanlardan azgın bir topluluk (emri altında) bulunmaktadır ki, onlara hitaben “Haydi size düşen vazife, hacılar ve mücâhitlerdir, onları yoldan çıkarın” der.

el-Elbânî, Taberânî ve İbn Şâhîn'in rivayet ettikleri bu hadisin çok zayıf olduğunu belirtmiştir.<sup>141</sup>

İkincisi:

من أذن سنة على نية صادقة، لا يطلب عليها أجرا حشر يوم القيامة فأوقف على باب الجنة

فقيل له: اشفع لمن شئت".

<sup>140</sup> el-Elbânî, Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-ehâdisü 'z-zaîfe ve 'l-mevzûa ve eseruha es-seyyi' fi 'l-ümmeh*, 1. Baskı, 14 cilt, Riyad, Dâru'l-Meârif, 1992, Cilt 1, s. 176, Cilt 2 s. 243, Cilt 8 s. 101.

<sup>141</sup> el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisü 'z-zaîfe ve 'l-mevzûa*, Cilt 2, s. 126.

موضوع. رواه ابن شاهين في "رباعياته" (1 / 176) وابن عساكر (2 / 2 / 5)

“Kim sadık bir niyetle ve herhangi bir ücret talep etmeden bir yıl ezan okursa, kıyamet gününde haşredildiği zaman, cennetin kapısında durdurulur ve ona haydi dilediğin kişiye şefaath et denilir.”

el-Elbânî, İbn Asâkir'in ve İbn Şâhîn'in rivayet ettikleri bu hadisin mevzu' olduğunu belirtmiştir.<sup>142</sup>

Üçüncüsü:

الدنيا كلها سبعة أيام من أيام الآخرة، وذلك قول الله تعالى: (وإن يوماً عند ربك كألف سنة مما

تعدون). موضوع. أخرجه ابن شاهين في "رباعياته"

Dünyanın ömrü, ahiret günlerinden yedi güne mukabildir. Bunun delili de Allah'ın şu kavlidir. “Muhakkak ki Rabbinin indinde bir gün, sizin saymakta olduğunuz günlerden bin sene gibidir.” (Hacc: 22/47)

el-Elbânî, bu hadis için mevzu'tur demiştir.<sup>143</sup>

Bu eser, günümüzde henüz elyazma olarak mevcuttur. Tahkik ve neşri yapılmamıştır. Elyazma nüsha ise Zâhiriyye. mec. 107 (170-182 yk.). kayıtlıdır.<sup>144</sup>

8. Kitâbu'l-Efrâd - كتاب الأفراد

Eserin adı, bazı kaynaklarda şöyle geçmektedir: el-الأحاديث الأفراد - Ehâdîsü'l-efrâd

İbn Şâhîn'in bu eseri<sup>145</sup> her ne kadar künye benzerliğinden İbn Şâzân'a nisbet edilmişse de bunun yanlış olduğu, diğer mevcut nüshalara muracaat etmekle anlaşılmıştır. Çünkü diğer bazı nüshalarda bizzat İbn Şâhîn'in adı ve

<sup>142</sup> el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsüz-za'ife ve'l-mevzûa*, Cilt 2, s. 243.

<sup>143</sup> el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsüz-za'ife ve'l-mevzûa*, Cilt 8, s. 101.

<sup>144</sup> Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-arabiyye*, Cilt 1, s. 426; Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>145</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfêhres*, thk: Muhammed Şekûr el-Meyâdîni, 1. Baskı, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1998, Cilt 1, s. 306; Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1394; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40; el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, s. 85.

künyesi zikredilmiştir. İbn Şâzân'ın isim ve künyesi ise şöyledir. Ebû Ali, Hasan b. Ahmed'dir.<sup>146</sup>

Bu eser doksan beş hadis ihtiva etmektedir.

Bu eseri İbn Şâhîn'den rivayet eden: Muhammed b. Muhammed b. Vişâh'tır.<sup>147</sup>

İbn Şâhîn'in bu eseri, ferd-i nisbî'nin şu kısmındandır: Hadis râvisinin özel bir râviden rivayette teferrüd etmesi, şöyle ki başka yollardan mervî dahi olsa filândan yalnızca filânın rivayette tek kalmasıdır. İbn Şâhîn, bu teferrüd durumunu her hadisin ardından açıklamıştır.

Eser şu hadisle başlamaktadır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَيُّوبَ بْنِ حَبِيبِ الرَّقِّيِّ بِمِصْرَ قَالَ: حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَلِيِّ النَّوْفَلِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رَبِيعَةَ الْقُدَامِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ: اسْتَأْذَنَ الْأَسْوَدُ بْنُ وَهْبٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَفَ كَلَامَهُ فَقَالَ لِي: " يَا عَائِشَةُ! قَوْمِي ادْخُلِي سِتْرَكَ "....

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ فَرَدُّ مِنْ حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ لَا أَعْلَمُ حَدَّثَ بِهِ إِلَّا الْقُدَامِيُّ.

el-Esved b. Vehb'in (r.a.) Rasûlullah (s.a.s.)'in huzuruna çıkmak için izin taleb edişinin anlatıldığı bu hadisi verdikten sonra İbn Şâhîn teferrüd durumunu da şu sözleri ile dile getirmiştir. "Bu hadis garîb ve ferddir; el-Kudâmî'nin dışında bu hadisi rivayet eden başka bir râvi bilmiyorum."<sup>148</sup>

Eserin son hadisi de şudur:

حَدَّثَنَا الْبَغَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزُّهْرَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَّا عَنِ النَّضْرِ أَبِي عُمَرَ

<sup>146</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, 1. Baskı, Kuveyt, Dâru İbnü'l-Esîr, 1994, s. 7.

<sup>147</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s.229; Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1394; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40; el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, s. 85.

<sup>148</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 189-190.

الْحَزَّازُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حِرَاءٍ فَتَزَلَّزَلَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اثْبُتْ فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ ". وَعَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ وَسَعْدٌ وَسَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ بْنُ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ".

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ تَفَرَّدَ بِهِ النَّضْرُ أَبُو عُمَرَ الْحَزَّازُ وَلَا أَعْلَمُ حَدَّثَ بِهِ عَنْهُ إِلَّا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَا وَيَعْرِفُ

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) Sahâbileriyle birlikte Hira mağarasının üzerindeyken dağ sallanmaya başladı. Rasûlullah (s.a.s.) dağa hitaben “dur, sakın ol, çünkü senin üzerinde peygamber, sıddık ve şehit vardır. O zamanda dağın üzerinde Rasûlullah (s.a.s.) ile Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Abdurrahman, Hz. Sa'd ve Hz. Sa'id b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl vardı.

İbn Şâhîn bu hadisin teferrud durumunu şöyle açıklamıştır: Bu hadis garibtir. Bunda teferrud eden, Ebû Ömer künyesi ile bilinen en-Nadr adlı râvidir. Bildiğim kadarıyla da ondan bu hadisi sadece İsmail b. Zekeriyya rivayet etmiştir.<sup>149</sup>

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Elyazması: Zâhiriyye, mec. 90/3'te mevcuttur.<sup>150</sup>

Baskısı: Bedr b. Abdullah el-Bedr, İbn Şâhîn'in elyazma eserlerinden 5 tanesini tahkik ve tahriç ederek bir araya topladığı *Mecmû' fihî min musannefât el-Hafız İbn Şâhîn* ismini verdiği çalışmada *el-Efrâd*'ı 185-325 sayfalar arasında neşretmiştir.<sup>151</sup>

<sup>149</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hafız İbn Şâhîn*, s. 297.

<sup>150</sup> Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-arabiyye*, Cilt 1, s. 426.

<sup>151</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hafız İbn Şâhîn*, s. 185-325; Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.



## 9. Kitâbu'l-Emâlî - كتاب الأمالي

Bu eser, İbn Şâhîn'in Bağdât'ın büyük camisinde Cuma namazından sonra akdettiği hadis meclisinde katılanlara yazdırdığı hadislerinden müteşekkildir. Eseri derleyen İbn Şâhîn'in talebesi Muhammed b. el-Mühtedî billâh'tır.

حدثنا القاضي الشريف أبو الحسين محمد بن علي بن مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ المهتدي بالله من

لفظه في رجب من سنة ثمان وخمسين وأربعمائة

Bu eserdeki bütün hadisleri, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b. Abdüssemed b. el-Mühtedî billâh 458 yılında rivayet etmiştir.<sup>152</sup>

Bu eserde dört imla meclisi bulunmaktadır.<sup>153</sup>

1. imla meclisi: 6 hadisten oluşmaktadır. Muhammed b. el-Mühtedî billâh bu meclisin nerede ve ne zaman ifa edildiğinin bilgisini vermekte ve şöyle demektedir:

حدثنا أبو حفص عمر بن أحمد بن شاهين إملاء في يوم الجمعة بعد الصلاة لأربع بقين من ذي

القعدة من سنة ثلاث وثمانين وثلاثمائة في جامع المدينة:

Bu hadisler, İbn Şâhîn'in h. 383 yılında Zilkade ayının sonlarında Bağdat'ın büyük camisinde Cuma namazından sonra imla meclisinde bize yazdırdıklarıdır.

2. imla meclisi: 3 hadisten oluşmaktadır. Muhammed b. el-Mühtedî billâh bu meclisin nerede ve ne zaman ifa edildiğinin bilgisini vermekte ve şöyle demektedir:

حدثنا أبو حفص عمر بن أحمد بن شاهين يوم الجمعة قبل الصلاة لأربع عشر خلون من صفر

من سنة أربع وثمانين وثلاثمائة إملاء

<sup>152</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 329.

<sup>153</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s. 229.

Bu hadisler, İbn Şâhîn'in h. 384 yılında Safer ayının onbeşinde Bağdat'ın büyük camisinde Cuma namazından önce imla meclisinde bize yazdırdıklarıdır.

3. imla meclisi: 15 hadisten oluşmaktadır. Muhammed b. el-Mühtedî billâh bu meclisin nerede ve ne zaman ifa edildiğinin bilgisini vermekte ve şöyle demektedir:

حدثنا أبو حفص عمر بن أحمد بن شاهين يوم الجمعة قبل الصلاة لأربع عشر خلون من صفر

من سنة أربع وثمانين وثلاثمائة إملاء

Bu hadisler, İbn Şâhîn'in h. 384 yılında Safer ayının onbeşinde Bağdat'ın büyük camisinde Cuma namazından önce imla meclisinde bize yazdırdıklarıdır.

Muhammed b. el-Mühtedî billâh, İbn Şâhîn'in Cuma namazından sonrada imla vazifesine devam ettiğini şu sözleri ile ifade etmektedir.

وأما ما أملاه بعد الصلاة:

İbn Şâhîn'in Cuma namazından sonrada bir hadis imla ettirmiştir.

4. imla meclisi: 17 hadisten oluşmaktadır. Muhammed b. el-Mühtedî billâh bu meclisin nerede ve ne zaman ifa edildiğinin bilgisini vermekte ve şöyle demektedir:

حدثنا أبو حفص عمر بن أحمد بن عثمان بن شاهين إملاء يوم الجمعة بعد الصلاة

لإحدى عشر بقين من المحرم من سنة خمس وثمانين وثلاثمائة

Bu hadisler, İbn Şâhîn'in h. 385 yılında Muharrem ayının bitmesine 11 gün kala Bağdat'ın büyük camisinde Cuma namazından sonra imla meclisinde bize yazdırdıklarıdır.<sup>154</sup>

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû'* içerisinde (s. 329-381)

<sup>154</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 329-381.

yayımlamıştır.<sup>155</sup>

#### 10. Bazı Hadis Cüzleri

İbn Şâhîn'e nisbet edilen birkaç hadis cüz'ü vardır. Bunlardan günümüze ulaşanı ise bir tanedir. Diğerlerinin akıbeti bilinmemektedir.<sup>156</sup>

Günümüze ulaşanı ise *Cüz' min hadîs Ebû Hafs Ömer b. Ahmed İbn Şâhîn an şuyûhih*'dir. İbn Şâhîn, bu çalışmasında şeyhlerinden aldığı bazı hadisleri seçerek tertip etmiştir. Bu kitapçıkta 29 hadis vardır. İbn Şâhîn'den bu çalışmayı rivayet eden talabesi Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b. Abdüssemed b. el-Mühtedî billâh'tır.

Bu cüz', namazda ellerin kaldırılması ile ilgili hadisle başlamaktadır.

عَنْ نَافِعٍ: أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَفَعَ يَدَيْهِ. وَرَفَعَ ذَاكَ عَبْدُ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Nâfi'den rivayetle, Abdullah b. Ömer, namazda tekbir getiririrken, rukua giderken ve “semiallahu limen hamideh” derken ellerini kaldırır. Abdullah b. Ömer, bunu Resulullah (s.a.s.)'e ref' ederdi (nisbet ederdi).

Bu cüz', İsrâfil (a.s.) hakkındaki hadisle son bulmaktadır.

قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: «لَمَّا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْمَلَائِكَةَ بِالسُّجُودِ لِأَدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوَّلَ مَنْ سَجَدَ لَهُ إِسْرَافِيلُ فَأَثَابَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ كَتَبَ الْقُرْآنَ فِي جَبْهَتِهِ»

Ömer b. Abdülazîz diyor ki: “Allah (c.c.) meleklerle Âdem (a.s.)'a secde etmelerini emrettiğinde, emri ilk yerine getiren İsrâfil (a.s.) olduğu için Allah (c.c.) onu, kur'an'ı çehresine yazmakla mukafatlandırdı.

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Hişâm b. Muhammed, (Riyad, 1998) *Cüz' min hadîs Ebû Hafs Ömer b.*

<sup>155</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 67-117.

<sup>156</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât 'il-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 297.

<sup>156</sup> Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, Cilt 1, s. 584; el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 155.

*Ahmed İbn Şâhîn an şuyûhih* adıyla neşretmiştir.<sup>157</sup>

#### 11. Kitabu'l-Fevâid - كتاب الفوائد

Eserin adı bazı kaynaklarda كتاب الفوائد العوالي Kitâbu'l-Fevâidü'l-avâlî diye geçmektedir. İbn Şâhîn, bu eserinde yemeğe besmeleyle başlamak, sadaka vermek, insanlar arasında güzel geçinmek, ölümlere dil uzatmamak, Allah için sevmek ve buğzetmek gibi günlük hayatta tatbik edilmesi gereken bazı âdab ve erkânla ilgili hadisleri zikretmiştir. Eserde 29 rivayet bulunmaktadır.<sup>158</sup>

Bu kitap, Bedr b. Abdullah el-Bedr tarafından tahkiki yapılarak İbn Şâhîn'in diğer neşredilmeyen elyazma eserleriyle birlikte *Mecmû' fîhi min musannefâti'l-Hâfiz İbn Şâhîn* adlı eseri içerisinde 67-117 sayfaları arasında yayımlanmıştır (Kuveyt, 1994).

#### 12. et-Târîhu'l-kebîr - التاريخ الكبير

Hadis râvilerinin biyografilerine dair kısa bilgiler ihtiva eden ve 150 cüz hacminde olduğu zikredilen bu eser kayıptır, nerede olduğu bilinmemektedir.<sup>159</sup>

Hatîb el-Bağdâdî, İbn Şâhîn'in oğlu Ubeydullah yoluyla bu eserden bir kısım bilgileri iktibas etmiştir. Biz de bu iktibaslardan yola çıkarak, kitabın içeriği ve özelliği hakkında şunları diyebiliriz: Bu eser, hadis râvileri olan sahabe, tabiûn ve bunlardan sonra gelen ravileri tanıtmak üzere kaleme alınmıştır. Ravilerin yaşadığı dönem, vefat tarihleri ve cerh ve ta'dîl ile ilgili bilgiler vermektedir. İbn Şâhîn bu eserinde mümkün mertebe geçmiş sahâbe biyografilerini te'lif edenlerin eserlerinden yararlanmıştır. Bu eseri İbn Şâhîn'den oğlu Ubeydullah rivayet etmiştir.<sup>160</sup>

#### 13. Târîhu esmâ'is-sikât mimmen nukila anhumu'l-ilm - تاريخ أسماء الثقات

<sup>157</sup> İbn Şâhîn, *Cüz' min hadîs Ebû Hafs Ömer b. Ahmed İbn Şâhîn an şuyûhih*, s. 13-41.

<sup>158</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368; el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 179.

<sup>159</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, Cilt 43, s. 536; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>160</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

ممن نقل عنهم العلم

İbn Şâhîn bu eserinde 1569 râvinin güvenilirlik derecesi hakkında, daha çok Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini esas alarak kısaca bilgi vermiştir. Eserini, râvilerin alfabetik isimlerine göre tertip etmiştir. Sadece râvinin adıyla babasının adını yazar. Ancak râvinin hocalarını ve talebelerini belirtmeyi ihmal etmemiştir. Eserde hal tercemelerini verdiği râvilerin sadece tevsîk yönlerini zikretmiştir. Onları taz'îf sayanların görüşlerine hiç yer vermemiştir. Bu da kitabın tasnif amacından kaynaklanmıştır. O da, ricâl tenkidçilerinin sika (güvenilir) kabul ettikleri râvileri alfabetik olarak bir arada zikretmektir.<sup>161</sup>

Bu eserin, en ömenli meziyeti Osman b. Ebû Şeybe ve Muhammed b. Abdullah b. Abbâd el-Mûslî'nin kaybolmuş cerh ve ta'dîl görüşlerini günümüze ulaştırmasıdır. Çünkü ona ait görüş ve tespitleri, başka bir cerh-ta'dîl eserinde bulmamız mümkün gözükmemektedir.<sup>162</sup>

Bu eseri İbn Şâhîn'den Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b. Abdüssemed b. el-Mühtedî billâh rivayet etmiştir.

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Subhî es-Sâmerrâî tarafından neşredilmiştir (Kuveyt 1402/1982). İkinci olarak Abdülmü'tî Emîn Kal'acî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (Beyrut 1406/1986).

Ayrıca eserin seksen sayfalık bir kısmını Sa'dî el-Hâşimî, *Nusus sâkita min Tabakâti esmâu's-sikât li'bnî Şâhîn* adıyla yayımlamıştır (Medine 1407/1987).<sup>163</sup>

14. تاريخ أسماء الضعفاء والكذابين - Târîhu esmâu'd-duafâ ve'l-kezzâbîn

İbn Şâhîn'in bu eserinde 722 râvi hakkında kısa değerlendirmelerde bulunmuştur. Eserini, râvilerin alfabetik isimlerine göre tertip etmiştir.<sup>164</sup> Eserde hal tercemelerini verdiği râvilerin sadece cerh yönlerini zikretmektedir. Onları

<sup>161</sup> Ekrem Ziyâ el-Umerî, *Mevâridü'l-Hatîb el-Bağdâdî fî târihi Bağdâd*, s. 313.

<sup>162</sup> Sa'dî el-Hâşimî, *Nusus sâkita* s. 12.

<sup>163</sup> ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>164</sup> İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 4, s. 375, 432.

sika sayanların görüşlerine hiç yer vermemektedir. Bu da kitabın tasnif amacından kaynaklanmaktadır. O da, âlimlerin mecruh saydığı ravileri alfabetik olarak bir arada zikretmektir. Hatîb el-Bağdâdî'nin İbn Şâhîn'e ait birkaç kitabı Dımaşk'a getirirken bu eseri de yanında getirmiştir.<sup>165</sup>

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kâşgarî tarafından neşredilmiştir (Medine 1409/1989).<sup>166</sup>

15. Zikru men ihtelefe'l-ulemâ' ve nuqqadu'l-hadîs fihi feminhüm men vessekahû ve minhüm men da'afehû ve men kîle fihi kavlan - ذكر من اختلف العلماء -

ونقاد الحديث فيه فمنهم من وثقه ومنهم من ضعفه ومن قيل فيه قولان

Bu esere kısaca *el-Muhtelef fihim* denilmektedir. Bu kıymetli eser: Hakikatı ortaya koymak ve bazı münekkid âlimler tarafından rivayetlerinin reddini gerektirmeyen kusurlarla tenkit edilen raviler hakkındaki cerh ifadelerini kaldırmak ve hak ettikleri durumu onlara vermek maksadıyla yazılmıştır.

İbn Şâhîn bu eserinde izlediği yol şöyledir. Kitapta 69 ravinin hal tercemeleri bulunmaktadır. Bunları İbn Şâhîn *Esmâü's-sikât* kitabında sika ve *Esmâü'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* kitabında da zaif olarak zikretmiştir. Bu bize gösteriyor ki, sanki müellifin talebelerinden biri bu sika ve zaif addedilen râvileri ayırmış ve müelliften bunlar hakkındaki nihai görüşünü zikretmesini talep etmiştir.<sup>167</sup> İbn Şâhîn de bu talebi kabul etmiş ve bu eserini te'lif etmiştir.

Bu kitabın hacmi her ne kadar küçükse de müellifin *Ta'rîhu esmâ'is-sikât mimmen nukila anhumu'l-ilm* ile *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* kitaplarına tekmile durumundadır. Eser bu iki kitabın tamamlayıcı olması ve İbn Şâhîn'in cerh ve ta'dîl metodunu açıklaması yönünden müellifin en önemli eserleri arasında zikredilmektedir.

<sup>165</sup> Ekrem Ziyâ el-Umerî, *Mevâridü'l-Hatîb el-Bağdâdî fî târîhi Bağdâd*, s. 314.

<sup>166</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>167</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kâşgarî, s. 9 (Tahkik edenin mukaddimesi).

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Ebû Muâz Târik b. Avdallah Muhammed tarafından neşredilmiştir (Kahire 1412/1992).<sup>168</sup>

16. Kitâbu Delâilü'n-nübüvve - كتاب دلائل النبوة

İbn Şâhîn, bu eserinde, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) fizikî (fizyolojik) vasıfları ile yüksek ahlakı, örnek alınacak insanî vasıfları, ahlâkî hasletleri ve peygamberliğinin delillerini hadislerle tahlil etmiştir.<sup>169</sup> Ancak bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

17. Kitâbu Men ravâ an ebîhî mine's-sahâbe ve't-tâbiîn - كتاب من روي عن ابيه من الصحابة والتابعين

Âile içerisinde görülen hadis rivayetinin en meşhuru hiç şüphesiz, oğulların babalarından yaptıkları rivayetlerdir. Bu rivayetler kimi hadisçilerin dikkatini çekmiş ve bu hadisleri toplayan kitaplar yazmışlardır. Bu muhaddislerden biri olan İbn Şâhîn de bu kitabını sahâbe ve tâbiîn'den babalarından hadis rivayet edenlere tahsis etmiştir.<sup>170</sup> İbn Şâhîn'in talebesi Ebu'l-Ferac et-Tenâcîrî bu eseri rivayet etmiştir.<sup>171</sup> Ancak bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

18. Kitâbu'l-Ekâbir ani'l-esâğir fis'-sinn - كتاب الاكابر عن الاصاغر في السن

İbn Şâhîn, bu eserinde büyük yaşta olanların kendilerinden küçük yaşta olan râvilerden hadis rivayetlerini kaydeder. Kendisinden rivayet edilen küçüğün, ondan hadis rivayet eden büyükten yaşça büyük olmadığını bildirmek ve râvilerin tabakalarının birbirine karışmasına engel olmak gibi büyük hedefle bu eserini te'lif etmiştir. *Nâsihu'l-hadîsi ve mensûhuh* adlı kitabında bu eserinden bazı

<sup>168</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>169</sup> el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafê*, s. 78; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>170</sup> el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafê*, s. 122; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>171</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s. 156.

nakillerde bulunmuştur.<sup>172</sup> Ancak bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

19. Kitâbu Mu'cemu'ş-şuyûh - كتاب معجم الشيوخ

İbn Şâhîn'in bazı şeyhlerinin terceme-i hâllerini alfabetik olarak zikrettiği eseridir.<sup>173</sup> Eser günümüze ulaşmadığından dolayı içeriği hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak şunu biliyoruz ki, Şeyhul-İslam İbn Hacer, bu eseri *Mu'cemu İbn Şâhîn* olarak adlandırmış ve ondan faydalanmıştır.<sup>174</sup> İbn Şâhîn, kendisi de bazı eserlerinde, bu eserden iktibas etmiş ve *el-Mu'cem* diye bahsetmiştir.<sup>175</sup> Bu eser her ne kadar böyle farklı adlarla anılmışsa da biz bunların bir olabileceğini düşünmekteyiz.<sup>176</sup> Yukarıda belirttiğimiz gibi bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

20. Kitâbu's-Salât - كتاب الصلاة

İbn Şâhîn Bu eserinde namaz ibadetini hadislerle açıklamaya çalışmıştır. O, Namazın farz olduğunu, namazın günahlara kefaret olduğunu ve namazın fazileti gibi konuları bu eserinde incelemiştir. Ancak bu eser günümüzde kayıptır.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 4. Babını bu eserden ihtisar etmiştir.<sup>177</sup>

21. Kitâbu'l-Bükâ' ve fazlü men bekâ min haşyetillâh - كتاب البكي وفضل من

بكي من خشية الله

İbn Şâhîn, bu eserini Allah için ağlamayı ve Allah için ağlayanın faziletini bildiren rivayetlerden oluşturmuştur. Eserdeki bazı rivayetle şöyledir: Kişinin günahlarından dolayı gözyaşı dökerek ağlaması gerekir, Allah korkusuyla gözyaşı

<sup>172</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 97.

<sup>173</sup> Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1735; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>174</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk: Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, 1. Baskı, 8 Cilt Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, h.1415, Cilt 5, s.425.

<sup>175</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 244,

<sup>176</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 41. (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>177</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 105-119; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.



dökenin süt memeye girmedikçe cehenneme girmeyecektir, cihad tozu ile cehennem dumanı bir araya gelmeyecektir, hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah'ın arşının gölgesinde barınacaklardan birinin de tenhada Allah'ı anıp gözyaşı döken kimsedir vb. rivayetler eserde zikredilmiştir.

İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 24. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>178</sup> Ancak bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

## 22. Kitâbu Fazlu't-tevâzu' ve zemmu'l-kibr - كتاب فضل التواضع ودم الكبر

İbn Şâhîn, bu eserini tevazuyu öven ve kibirlenmeyi yeren hadislere tahsis etmiştir. Eserdeki bazı rivayetler şöyledir: Allah alçak gönüllü olmayı emreder, alçak gönüllü olanları yüceltir, yeryüzünde büyüklük ve gösteriş yaparak yürünmemeli, Allah'ın bu tip kimseleri sevmez vb. rivayetler eserde mevcuttur.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 26. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>179</sup> Ancak bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

## 23. Kitâbu'l-Hilm ve fazlihî ve mâ fihi - كتاب الحلم وفضله وما فيه

İbn Şâhîn bu eserinde hilm sahibi (halîm) olmanın faziletlerini hadislerle anlatmıştır. Yumuşak huyluluk, ağırbaşlılık, sakin tabiatlı olma, nefse hâkimiyet gibi hususları beyan etmiştir. Hilm sahibi kimsenin aynı zamanda güçlü kuvvetli olduğu halde affeden, ceza vermekte acele etmeyen, teennî gösteren kimse olduğunu açıklamıştır. Hilm sahibi (halîm) kimselerin namaz kılan ve oruç tutanların derecesine hilm sıfatıyla ulaşabileceklerini ifade eden rivayetlere yer vermiştir.

İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 28. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>180</sup> Ancak bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

## 24. Kitâbu'l-Aql ve fazluhû vemâ yebluğu'l-abdu bihî mine'l-kerâmât fid-

<sup>178</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 236-241; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>179</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 244-246; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>180</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 247-251; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

كتاب العقل وفضله وما يبلغ العبد به من الكرامات في الدنيا والاخرة - dünya ve'l-âhire

İbn Şâhîn bu eserinde aklın yaratılışından, insanın üzerindeki fonksiyonlarından ve insanı dünyada ve ahirette ulaştıracağı meziyetlerden bahseden hadisleri zikretmiştir. Ancak İbn Şâhîn, diyet anlamına da gelen akl ifadesinin geçtiği şu hadisi, insan akli konusunda zannederek bu kitabında zikretmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الدَّرْهَمُ أَعْطِيَتْهُ فِي عَقْلِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ خَمْسَةِ فِي غَيْرِهِ»

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Benim âkileye (hataen öldürmede katilin velisine) verdiğim bir dirhem, başkasına verdiğim beş dirhemden daha sevimlidir.”<sup>181</sup> Bu hadisi el-Heysemî (ö. 807/1404) *Mecmeu'z-zevâid*'inde Diyet bahsinde zikretmiştir.<sup>182</sup>

İbn Şâhîn'in bu eseri, akıl hakkındaki rivayetlerin bolluğu yönünden değerli olmakla birlikte içinde zayıf ve mevzu' hadislere de yer verilmesinden ötürü tenkit edilir.<sup>183</sup>

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 28. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>184</sup> Ancak bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

25. Kitâbu's-Sehâ ve'l-cûd ve fazlu zâlik - كتاب السخاء والجود وفضل ذلك

İbn Şâhîn bu eserinde cömertlik ve cömertliğin faziletini me'sûr rivayetlerle ele almıştır. Bu rivayetlerin bazıları şöyledir: Cömertlik Allah'a yaklaştıran bir huydur. Cömert, Allah'a, Cennet'e ve insanlara yakın, Cehennem'den uzaktır. Cimri ise, Allah'tan Cennet'ten ve insanlardan uzak, Cehenneme yakındır.<sup>185</sup> Cömertlik bir ağaç gibidir. Kökü Cennet'te dalları ise

<sup>181</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 258.

<sup>182</sup> el-Heysemî, Nuruddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebubekr, *Mecmeu'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, thk: Hüsâmuddîn el-Kudsî, 10 cilt, Kâhire, Mektebetü'l-Kudsî, 1994, Cilt 6, s. 292.

<sup>183</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 67 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>184</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 252-259; Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>185</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 262.

dünyaya sarkmıştır. Her kim, o ağacın altında yaşar ve cömertçe davranırsa, er geç o ağacın dallarından birine tutunur ve ağacın kökünün bulunduğu Cennet'e yükselir.<sup>186</sup> İslam, güzel ahlâk ve cömertlik yörüngesinde yürür. İslâm'la olan arkadaşlığınızı, cömertlik ve güzel ahlâkla bütünleştirin<sup>187</sup> vb. rivayetlerle cömertliği anlatmıştır. Bu rivayetlerin arasında sahih, hasen, zayıf ve mevzu' olanları bulunmaktadır.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 29. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>188</sup> Ancak bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

26. Kitâbu'l-Cenâiz fîhi sevâbü'l-marîz ve sabruh ale'l-belvâ - كتاب الجنائز

فيه ثواب المريض وصبره علي البلوي

İbn Şâhîn bu eserinde cenâze, hastalık ve belalara sabretme gibi konuları iki başlık altında açıklamaya çalışmıştır. Birinci başlıkta: Ölüm meleğinin (Azrail a.s.) mü'min ve kâfir kişilerin ruhlarını almasındaki ahvaller, cenaze ve teşyîi ile ilgili hadisler zikredilmiştir. İkinci başlıkta: Hastalanmanın sevabı ve hastalığa sabretmenin mükâfatını açıklayan hadisler irad edilmiştir.<sup>189</sup>

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 50. Babını bu eserinden ihtisar ettiğini söylemiştir.<sup>190</sup>

İki ravîsi tespit edilmiştir.

a) Ebubekr Muhammed b. Abdilmelik b. Muhammed b. Abdillâh b.

Bişrân

b) Alî b. Muhammed el-Ebnûsî

Bu eser, *İsabe*'nin kaynaklarından biridir.<sup>191</sup> Ancak bu kitabın nerede

<sup>186</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 260.

<sup>187</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 263.

<sup>188</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 260-264; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>189</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s. 63; el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, s. 36.

<sup>190</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 332-336; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>191</sup> el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 48.

olduğu bilinmemektedir.

## 27. Kitâbu'd-Duâ - كتاب الدعاء

İbn Şâhîn, bu eserinde dua ile ilgili me'sûr rivayetleri ele almıştır. Eserinde duanın daha çok şu konularıyla ilgili hadisleri zikretmiştir:

Mü'minlerin ihlâsla yapacakları bütün duaların kabul edileceğine dair hadisler,

Mü'minlerin ihlâsla yapacakları dualarının karşılığının nasıl verileceğini bilinemeyeceğini, ancak Allah'ın kesin karşılık vereceğini ifade eden hadisler,

Her gün Allah'tan yardım, rahmet, isteklerinde bulunması gerektiğini ve hiçbir duanın boşa gitmeyeceğini açıklayan hadisler.

Örnek bir hadis:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا مِنْ مُسْلِمٍ دَعَا اللَّهَ دَعْوَةً لَيْسَ فِيهَا قَطِيعَةٌ رَحِمَ وَلَا إِيْتَمٌ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِهَا إِحْدَى خِصَالٍ ثَلَاثٍ: إِمَّا أَنْ يُعَجَّلَ لَهُ دَعْوَتُهُ، وَإِمَّا أَنْ يَدْخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ، وَإِمَّا أَنْ يَدْفَعَ عَنْهُ مِنَ الشُّؤْمِ مِثْلَهَا، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا نُكِّرْتُ قَالَ اللَّهُ أَكْثَرُ وَأَطْيَبُ "

Ebû Sa'îd el-Hudrî'den Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Bir müslüman günah ve sıla-i rahmi (akrabalarla münasebeti) koparmak suçu olmadan Allah azze ve celle'ye dua ederse, Allah şu üç şeyden birini ona mutlaka verir: Ya onun duasını çabucak kabul eder ya da duasını onun için âhirette azık (sevap, mukafat) yapar veya duası nisbetinde ona kötülüklerin gelmesini önler.” Orada bulunanlar: “öyleyse çok dua edelim” dediklerinde, Allah Rasûlü (s.a.s.): “Evet, Allah çok duayı kabul edendir.”<sup>192</sup>

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 19. Babını

<sup>192</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 181; Hâkim en-Neysabûrî, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk: Mustafa Abdulkâdir Atâ, 1. Baskı, Cilt 4, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990, Cilt 1, s. 670.

bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>193</sup> Ancak bu eser kayıptır.

28. Kitâbu's-Sabr ve mâ fihi mine's-sevâb - كتاب الصبر وما فيه من الثواب

İbn Şâhîn, bu eserinde müslümanların sıkıntılara, hastalıklara düşer olduklarında sabretmeleri gerektiğini ve sabredenlerin büyük faziletlere nail olacaklarını anlatan hadisleri zikretmiştir.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 30. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>194</sup> İbn Şâhîn'in bu eseri kayıptır.

29. Kitâbu Birru'l-vâlideyn ve mâ fihi mine'l-fadl ve'n-nedb alâ zâlik - كتاب بر الوالدين وما فيه من الفضل والندب علي ذلك

İbn Şâhîn bu eserinde kişinin anne ve babasına iyilik yapmasının gerektiğini, anne ve babası yanında ihtiyar durumuna gelirlerse onlara öf bile demeyip tevazu kanadını açarak merhametle muamele etmesi gerektiğini, müşrik bile olsa kişinin anne ve babasına iyi davranması gerektiğini bildiren rivayetleri zikretmiştir. Ayrıca kişiyi bu ahlaka sevk eden hadisleri de irad etmiştir.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 31. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>195</sup> İbn Şâhîn'in bu eseri kayıptır.

30. Kitâbu Zemmü şehveti'd-dünyâ ve fazlu men kâneti'l-âhiretu himmetuhu mâzâ yûf'alü bihî - كتاب ذم شهوة الدنيا وفضل من كانت الاخرة - هيمته ماذا يفعل به

İbn Şâhîn bu eserini iki ana başlık altında ilgili hadisleri zikrederek oluşturmuştur:

Birinci başlıkta, dünyaya meyl etmenin, dünyaya maksad ve gaye gözüyle

<sup>193</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 181-187; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>194</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 265-274; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>195</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 332-336; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

bakmanın kötülüklerinden bahseden rivayetleri zikretmiştir.

İkinci başlıkta ise, derdi, tasası ahiret yurdu olanların yarın kıyamette karşılaşacakları faziletlerden bahseden rivayeleri irad etmiştir.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 38. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>196</sup> Ancak İbn Şâhîn'in bu eseri kayıptır.

### 31. Kitâbu Hıfzu'l-lisân - كتاب حفظ اللسان

İbn Şâhîn bu eserinde, dili muhafaza edebilmenin insana kazandıracaklarından bahseden rivayetleri zikretmiştir. Ancak bu eserin kayıp olmasından dolayı eserin sadece birkaç rivayetine vâkıf olabildik. Bu rivayetlerin bazıları hasen mertebesindedir. Bazıları da zayıf ve leyyindir. Belirttiğimiz gibi, bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 49. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>197</sup>

### 32. Kitâbu Fezâilu'l-Ḳur'âni'l-Kerîm - كتاب فضائل القرآن الكريم

Bu eser Kur'an-ı Kerim'i okumanın, anlamanın ve içindeki emirleri uygulamanın insana kazandıracığı mükâfatlardan bahseden hadislerden müteşekkildir. Kitabın ihtiva ettiği hadisler, isnadları sahih, isnadları hasen ve isnadları zayıf olan rivayetlerdir. İbn Şâhîn *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* kitabının 22. Babını bu eserinden ihtisar etmiştir.<sup>198</sup> İbn Şâhîn'in bu eseri kayıptır.

### 33. Kitâbu't-Terğîb fî fadâili'l-a'mâl ve-sevâbu zâlik - كتاب الترغيب في فضائل الأعمال وثواب ذلك

الأعمال وثواب ذلك

<sup>196</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 309-310; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>197</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 330-331; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>198</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 1, s. 675-684; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

Kısaca et-Terğîb diye de anılan ve türünde günümüze ulaşan ilk kitap olma özelliğini taşıyan eser, 581 merfû, mevkûf ve maktû' rivayeti ihtiva etmektedir. Senedleriyle birlikte nakledilen haberler arasında sahih, hasen, zayıf hatta mevzû' olanlar da bulunmaktadır.

Kitabın içinde ki bu hadisleri şöyle sıralayabiliriz:

Sahih li-zâtihî olan hadisler,

Sahih li-ğayrihi olan hadisler,

Hasan li-zâtihî olan hadisler,

Hasan li-ğayrihi olan hadisler,

Aslen zayıf hadis olup ancak birbirlerini takviye ederek hasen mertebesine ulaşan hadisler,

Zayıf hadis olup turukunun taaddüdüyle zayıflıktan kurtulamayan hadisler,

Mevzu' hadisler,

İbn Şâhîn bu eserinde, hiçbir sahih kaynaktan geçmeyen birkaç sahih hadiste teferrüd ettiği gibi birkaç mevzu' hadiste de teferrüd etmiştir.<sup>199</sup>

Râvisi: Muhammed b. Alî eş-Şa'âr'dır.

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Eser Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl tarafından neşredilmiştir (Dammâm 1415/1995).<sup>200</sup>

Bu eserin günümüze ulaşan elyazması: Sa'idiye, hadis 46 (91 yk.,1309 H.)

34. Kitâbu't-Terğîb fi'z-zikr - كتاب الترغيب في الذكر

İbn Şâhîn bu eserinde, Allah (c.c.)'ı anmayı, hatırlamayı ve gündemde tutmayı teşvik eden rivayetleri zikretmiştir. Bu eserin elyazması ve baskısı

<sup>199</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlike*, thk. Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, s. 68 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>200</sup> İbn Hacer, *el-Muî'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s. 68; el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, s. 43; a.mlf., *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 81; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

hakında hiçbir bilgiye vakıf değiliz. Ancak es-Suyûtî *el-Câmu'l-kebîr* adlı eserinde bu eserden çokça rivayette bulunmuştur.<sup>201</sup> Bu rivayetlerden bir hadisi örnek olarak zikrederim:

"إن لله ملائكة فضلا يبتغون ذكرا يجتمعون عند الذكر، فإذا مروا بمجلس علا بعضهم على بعض حتى يبلغوا العرش فيقول الله لهم: وهو أعلم من أين جئتم؟ فيقولون: من عند عبيد لك يسألون الجنة، ويتعوذون بك من النار، ويستغفرون فيقول: يسألوني جنتي فكيف لو رأوها: ويتعوذون من ناري فكيف لو رأوها فإني قد غفرت لهم، فيقولون ربنا إن فيهم عبدك الخطاء فلان مر بهم لحاجة فجلس إليهم قال الله عز وجل: أولئك الجلساء لا يشقى بهم جليسهم". (ابن شاهين في الترغيب في الذكر عن أبي هريرة) وقال ابن شاهين هذا الحديث من أحسن حديث في الذكر وأصححه سنداً.

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ'nın faziletli melekleri vardır. Bunların görevi sadece zikir meclislerini tespit etmek ve orada bulunmaktır. Allah'ın zikredildiği bir meclis buldular mı, orada birbirlerinin üstüne çıkarlar tâki arşa ulaşınca kadar bu durum devam eder. Allah Teâlâ daha iyi bildiği halde onlara:

– "Nereden geldiniz?" diye sorar. Melekler de:

– Yeryüzündeki bazı kullarının yanından geldik. Onlar Cenneti istiyorlar, Cehennemden sığınıyorlar ve Senden kendilerini bağışlamayı diliyorlar.

Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurur:

– "Cennetimi istiyorlar Ya cenneti görseler ne yaparlardı? Cehennemimden sığınıyorlar Peki benim cehennemimi gördüler mi? Ben onları affettim.

– Yâ Rabbi, çok günahkâr olan falan kul onların arasında bulunuyor. Oradan geçerken aralarına girip oturdu, derler.

<sup>201</sup> Bkz. Ali el-Muttakî, Alâuddîn Ali b. Hüsâmuddîn el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk: Bekrî Hayyânî ve Safvet es-Sekâ, 5. Baskı, b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1981, Cilt 1, s. 229, 251, 431, Cilt 2, s. 432.



O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur:

– “ Onlar öyle bir topluluktur ki, onların arasında bulunan kötü olmaz.”

İbn Şâhîn bu hadisin zikir konusunda en güzel hadis ve sened bakımındanda en sahih sened olduğunu ifade etmiştir.<sup>202</sup>

Bu hadis, bazı lafız farklılıklarıyla Müslim’in Sahîh’inde mevcuttur.<sup>203</sup>

35. Kitâbu Fazlu zikri lâ ilâhe illallâh - كتاب فضل ذكر لا اله الا الله

İbn Şâhîn, bu eserinde İslâm’ın temel ilkesi olan “Lâ İlâhe İllâllah” tevhid kelimesini okumanın, anlamının ve günlük hayatta tekrar etmenin mukafatını açıklayan hadisleri zikretmiştir.

Bu eser, günümüzde henüz elyazma olarak mevcuttur. Tahkik ve neşri yapılmamıştır. Elyazma nüsha ise Dâru’l-Kütüb ez-Zâhiriyye, *Mecmû’*, nr. 136-8’de kayıtlıdır.<sup>204</sup>

36. Kitâbu’z-Zühd ve’r-rakâ’ik ve’l-veîdu ve ğayru zâlik - كتاب الزهد والرفائق

والوعيد وغير ذلك

İbn Şâhîn, bu eserinde, kişinin dünyadan el-etek çekerek Allah’a yönelmesi, kendisini ibadete vermesi ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile ashabını örnek alarak hayat sürmesi gibi zühdün en belirgin konularını bu eserinde işlemiştir. Ayrıca bu eserinde rekâik (kalbi yumuşatan) ve va’id konularını da rivayetlerle ele almıştır. Eserin 100 cüz hacminde olduğu belirtilmiştir.<sup>205</sup>

Râvisi: Ebu’l-Huseyn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydullah b.

Abdüssemed b. el-Mühtedî billâh’tır.<sup>206</sup> İbn Şâhîn’in bu eseri kayıptır.

<sup>202</sup> Ali el-Muttakî, *Kenzu’l-ummâl*, Cilt 1, s. 435.

<sup>203</sup> Müslim, Kader 3, 40. Ayrıca bkz. Tirmizî, Deavât 129; Ahmed, *Müsned*, Cilt 2, s. 256.

<sup>204</sup> Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>205</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, Cilt 43, s. 536; ez-Zehebî, *Tezkiratu’l-huffâz*, Cilt 3, s. 130; İbn Hacer, *el-Mu’cemu’l-müfrehes*, Cilt 1, s. 90.

<sup>206</sup> Muhammed b. Muhammed b. el-Fâsî, *Sılatu’l-halef bi-mevsûli’s-selef* s. 258; el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü’l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 71; Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.

37. Kitâbu'n-Nasîha - كتاب النصيحة

İbn Şâhîn, bu kitabında İslâm'ın pratik hayata aktarılmasından, ahlâkî prensipler ve insanî erdemlerden bahsetmiştir. Bunların yanı sıra görgü kurallarının öğretilmesi amacıyla bazı öğütlere de yer vermiştir. Bu kitabı İbn Şâhîn'den, oğlu Ubeydullah rivayet etmiştir.<sup>207</sup> Ancak bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

38. Kitâbu'l-Menâhî - كتاب المناهي

İbn Şâhîn'in bu eseri yapılması men edilen (nehyedilen) hususları ihtiva eden rivayetler üzerinedir. Ancak bu eserin kayıp olmasından dolayı nehyedilen hususların hangi konularla ilgili olduğunu bilemiyoruz. Şu kadar var ki, bazı eserlerinde bu kitabına atıfta bulunarak nakiller yapmıştır. Bu nakiller arasında şu konuları görebilmekteyiz: Mut'a nikâhı, evcil eşeklerin etinin haram oluşu, mekruh vakitlerde namaz kılınmasının yasak oluşu vb.<sup>208</sup> Belirttiğimiz gibi, bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

39. Kitâbu Zikrû'l-Mevt - كتاب ذكر الموت

İbn Şâhîn bu eserinde ölümü anmayı, ona hazırlıklı olmayı, ölüm gelmeden önce hayatın kıymetinin bilinmesi gerektiğini bildiren rivayetlere yer vererek ölümü hatırlatmaya çalışmıştır.<sup>209</sup> Ancak bu kitabın nerede olduğu bilinmemektedir.

40. el-Erbaûn – الأربعون

Bu eser, İbn Şâhîn'in kırk hadisten meydana getirdiği hadis derlemesidir.<sup>210</sup> İçindeki hadislerin hangi konularla alakalı olduğunu bilmemekteyiz. Çünkü Eser hakkında en son malumatımız, Hafîb el-Bağdâdî'nin

<sup>207</sup> İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, Cilt 1, s. 95; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>208</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhuh*, s. 239, 353, 356.

<sup>209</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>210</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

İbn Şâhîn'e ait birkaç kitabı Dımaşk'a getirirken bu eseri de yanında getirdiğidir.<sup>211</sup> Ondan sonra eser hakkında hiçbir bilgi nakledilmemiştir. Eser günümüzde kayıptır.

#### 41. Kitâbu fi'l-Ferec ba'de'ş-şidde – كتاب في الفرج بعد الشدة

İbn Şâhîn, bu eserini, insanın dünyada sürekli dert ve sıkıntılarla boğuşacağını ancak bu dert ve sıkıntılarla beraber de ferahlık ve kurtuluş olacağını da hatırlatmak üzere te'lif etmiştir.

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar:

Julian Joel Obermann tarafından İbranice tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (New Haven 1933).<sup>212</sup>

#### 2.7.2. Tefsir İlmine Dair Eserleri

##### 1. et-Tefsîrü'l-kebir التفسير الكبير

İbn Şâhîn'in bu eseri, ait olduğu devrin telif geleneğine uygun olarak rivayetlerin isnadıyla verildiği bir rivayet tefsiridir.<sup>213</sup> Bu eserinde Ebu'l-Cârûd'un tefsirinden çokça nakillerde bulunmaktadır.<sup>214</sup> ez-Suyûtî, bu tefsirden Müntehe't-tefâsîr yani tefsirlerin kendisiyle kemale ve nihayete erdiği tefsir olarak bahsetmiştir.<sup>215</sup> Bu eserin 1000 cüz hacminde ve yaklaşık 15.000 sayfa olduğu ifade edilmektedir.<sup>216</sup> ez-Zehebî eserin kendi döneminde Vâsıt'ta bulunduğunu ve yaklaşık 30 cilt kadar olduğunu söylemiştir.<sup>217</sup> Ancak İbn Şâhîn'in bu tefsiri günümüze ulaşmamıştır. Nerede olduğu bilinmemektedir.

<sup>211</sup> Ekrem Ziyâ el-Umerî, *Mevâridü'l-Hatîb el-Bağdâdî fî Târîhi Bağdâd*, s. 377.

<sup>212</sup> Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhîn" *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>213</sup> ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 403.

<sup>214</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 136; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, Cilt 43, s. 537; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>215</sup> İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, Cilt 4, s. 454; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 3, s. 326.

<sup>216</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, Cilt 13, s. 135; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, Cilt 43, s. 536; ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130.

<sup>217</sup> ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, Cilt 3, s. 130; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40.

### 2.7.3. Akaid İlmine Dair Eserleri

#### 1. Kitâbu's-Sünne - كتاب السنة

İbn Şâhîn bu eserinde sünnete uymak, onunla amel etmek ve sonradan ortaya çıkan bid'at ve hevâların terkedilmesi gerektiğini bildiren rivayetleri zikretmiştir.<sup>218</sup> *et-Tibyan* adlı eserin müellifi bu eseri, “*el-Müsned*” diye adlandırmakta ve 1500 cüz hacminde olduğunu söylemektedir.<sup>219</sup> Kanaatimizce *et-Tibyan* müellifi bu konuda hata etmiştir. Çünkü *es-Sünne* kitabı, daha ziyade sünnete uymanın gerekliliği konusunda te'lif edilmiştir. Müsned türü eserler ise konularından ziyade hadisleri rivayet eden râvilerin isimleri altında hadislerin dercedilmesiyle vücut bulurlar. İbn Şâhîn'in her iki eseri de kayıp olmasından dolayı yine de kesin bir şey söylemek zordur.

#### 2. Şerhu Mezâhib-i Ehli's-sünne ve ma'rifet-i şerâii'd-dîn ve't-temessük

شرح مذاهب أهل السنة ومعرفة شرائع الدين والتمسك بالسنن - bi's-sünen

Sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn büyüklerinin Ehl-i sünnet inancına dair görüşlerinin nakledildiği eserin günümüze ulaşan son üç cüzünde (18-20. cüzler) aşere-i mübeşşerenin ve Ehl-i beyt'in faziletine ve görüşlerine yer verilmektedir. Ayrıca Kaderiyye, Mürcie, Râfızıyye, Nâsibiyye ve Mu'tezile gibi batıl fırkalarla ilgili reddiyeler niteliğinde nakiller de zikredilmektedir.<sup>220</sup> İbn Şâhîn, eserlerinde genellikle kendi görüşlerine yer vermezken bu eserinde farklı bir durum uygulayarak kendi görüşlerini de zikretmiştir. Nitekim bu eserin bir yerinde şöyle der: “Ben Rasûlullah (s.a.s.)'e nisbet edilen her sahîh hadisle amel ederim. Böyle bir hadise hiçbir şeyin muarız sayılmayacağını ve böyle bir hadisin üzerinde amel edilmeden tevakkuf edilmeyeceğini kabul ederim. Benim mezhepteki imamım, Ahmed b. Hanbel'dir. Benim muttali olmamamla beraber Ehl-i sünnet ve'l-cemaatin inanmış, kabul etmiş olduğu bütün sahîh sünnetle sabit

<sup>218</sup> Kâtib Çelebî, *Keşfü 'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1425; el-Kettânî, *er-Risâletü 'l-müstatrafe*, s. 29.

<sup>219</sup> ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 40.

<sup>220</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü's-sünne*, s. 22-35.

olan durumlara inanmış ve benim mezhebimdir deyip kabul etmişimdir.”<sup>221</sup>

Eserin baskıları ve üzerinde yapılan çalışmalar: Abdullah b. Muhammed el-Busayrî tarafından *el-Kitâbu'l-Latîf li-şerhi mezhebi ehli's-sünne ve ma'rifeti şerâii'd-dîn ve't-temessük bi'd-dîn* adıyla tahkik edilerek yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur (1405/1985, el-Câmiatü'l-İslâmiyye Şu'betü'l-akide).

Ayrıca eser, orijinal ismiyle Âdil b. Muhammed tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır (Kahire 1415/1995).<sup>222</sup>

#### 2.7.4. Siyer ve Meğazi İlmiyle İlgili Eserleri

##### 1. Kitâbu Muhtasaru's-sîre - كتاب مختصر السيرة

İbn Şâhîn bu eserinde, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in soy şeceresini, doğumunda gerçekleşen olayları, çocukluk ve gençlik yıllarını, peygamberlikten sonra Mekke'de, Medine'de meydana gelen olayları ve gerçekleşen savaşları muhtasar şekilde zikretmiştir. Bu eser, İbn Hacer'in *el-İsabe* adlı eserinde başvurduğu kaynaklardan biridir.<sup>223</sup> Yusuf Özbek, bu eserin müellifi hakkında şöyle demiştir: “Muhtemelen bu Sîre, İbn İshak'ın eseridir.”<sup>224</sup> Ancak eserin günümüzde kayıp olmasından dolayı müellifi hakkında kesin bir şey söylemenin zor olduğunu düşünüyoruz.

##### 2. Kitâbu Ma'rifetü's-sahâbe - كتاب معرفة الصحابة

İslâm dininin müteâkib nesillere ulaştırılmasında ilk kaynak olmaları hasebiyle sahabenin önemi pek büyüktür. Bu sebeptendir ki, İbn Şâhîn, sahabeyi tanıtmak üzere bu eserini te'lif etmiştir. Bu eser, İbn Hacer ve Suyûti'nin eserlerinde faydalandıkları kaynaklardan biridir.<sup>225</sup> Ancak bu eserin nerede olduğu bilinmemektedir.

<sup>221</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehli's-sünne*, s. 320.

<sup>222</sup> Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>223</sup> İbn Hacer, *el-İsabe fî temyîzi's-sahâbe*, Cilt 4, s. 242.

<sup>224</sup> el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 221.

<sup>225</sup> el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstatrafe*, s. 95; el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, s. 255; Ekrem Ziyâ el-Umerî, *Mevaridu'l-Hatib el-Bağdâdî fî Târîhi Bağdâd*, s. 377.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### İBN ŞÂHÎN'İN HADİS İLMİNDEKİ YERİ

#### 3.1. Hadisçilik Yönü

Çocuk yaştan itibaren rivayet ilimlerine yönelen İbn Şâhîn, güçlü hafızasıyla birçok hadisin sened ve metinlerini ezberlemiş, rical yönünden de kendisini yetiştirerek rivayet ilimlerinde otorite haline gelmiştir.

Dirayetli bir hadis hâfızı olan İbn Şâhîn, cerh ve ta'dîl sahasında munekkid âlimlerin görüşlerini nakletmek ve seçmekte temayüz etmiş bir muhaddis olarak kabul edilir.<sup>226</sup> ez-Zehebî, gerek cerh ve ta'dîl ile ilgili gerekse rivayet ettiği hadislerle ilgili olsun onun çok rivayette bulunmasını şu sözleriyle açıklamıştır: “O, rivâyetü'l-İslâm'dır.” (İslâmi ilimlerle ilgili çok rivayeti bulunan güvenilir bir âlimdir.)<sup>227</sup>

İbn Şâhîn, birçok muhaddis gibi senedi vermekle sorumluluğun kendisinden kalktığına inanıyordu. Bunun içindir ki, Eserlerinde büyük bir kusur olarak kabul edilen, bir çok zayıf hatta mevzu' hadis bulunmaktadır.<sup>228</sup>

İbn Şâhîn'in, sahih hadislerle amel edilmesi ile ilgili görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Her sahih hadisle amel edilmeli.
- 2) Böyle bir hadise hiçbir şey muarız sayılmamalı.
- 3) Böyle bir hadisin üzerinde amel edilmeden tevakkuf edilmemesi gerektiği görüşündedir.<sup>229</sup>

---

<sup>226</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, a. mlf., *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn*; a. mlf., *el-Muhtef fihim*.

<sup>227</sup> ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Cilt 12, s. 404.

<sup>228</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü's-sünne*, s. 4-5.

<sup>229</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü's-sünne*, s. 320.

### 3.2. Âlî İsnâdla Naklettiği Rivayetler

Hadis âlimleri, âli isnada büyük önem vermişlerdir. Kimi muhaddislere göre isnadda uluvv aramak tercihe şayandır.<sup>230</sup> Kimi muhaddisler ise isnadın dinden olduğu görüşünü âlî isnadın dinden olduğu şeklinde kabul etmişlerdir. Nitekim Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.<sup>231</sup>

İbn Şâhîn de pek çok muhaddis gibi âli isnadı elde etmek için gayret göstermiştir. Nitekim o, hicri IV. asırda yaşamış ve 385/996 senesinde vefat etmiş olmasına rağmen bazı rivayetlerinde muasırlarına nispetle oldukça âlî kabul edilen 4 râvi ile Resûlullah (s.a.s.)'e ulaşmıştır. Ayrıca o, âlî isnâd ile elde ettiği hadislerin bir kısmını müstakil bir cüzde toplayıp “*er-Rubâiyât*” adını vermiştir.<sup>232</sup> Diğer bir kısmını da eserlerinde neşretmiştir.

Onun âlî isnâdla naklettiği rivayetlerden bazı misaller verelim:

a) Rubâî İsnadla Naklettiği Hadislere Örnekler:

Birinci örnek:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو شَيْبَةَ إِبْرَاهِيمُ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ يُرِدِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ. "

Bize Ahmed b Muhammed b. Sa'îd el-Hemedânî → Ebû Şeybe İbrahim → Alkame → Abdullah b. Mesud'dan rivayetle, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Allah Azze ve Celle kimin hayrını murad etmişse onu dinde fakih yapar.<sup>233</sup>

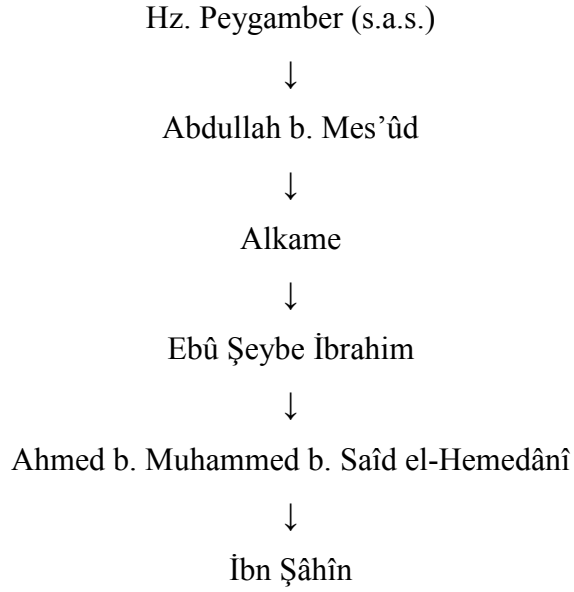
Bu rubâî rivayetin isnad çizelgesi şöyledir:

<sup>230</sup> Bkz. Babanzâde Ahmed Naim Bey, *Hadis Usûlü ve Istılahları*, Çev. Hasan Karayığit, 1. Baskı, İstanbul, Düşün Yay., 2010, s. 186.

<sup>231</sup> Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadîs*, s. 89.

<sup>232</sup> Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-arabiyye*, Cilt 1, s. 426; Ali Osman Koçkuzu, “İbn Şâhîn” *DİA*, Cilt 20, s. 368.

<sup>233</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû'fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 230.

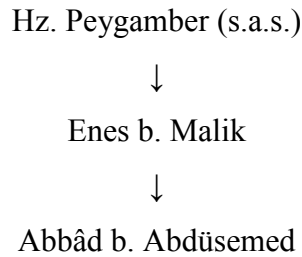


İkinci örnek:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغَوِيُّ، ثنا كَامِلُ بْنُ طَلْحَةَ، ثنا عَبَّادُ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ بَلَغَهُ فَضْلٌ عَنِ اللَّهِ فَعَمِلَ بِهِ، أَعْطَاهُ اللَّهُ ذَلِكَ الْفَضْلَ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ كَذَلِكَ»

Bize Abdullah b. Muhammed el-Begâvî → Kâmil b. Talha → Abbâd b. Abdüsemmed → Enes b. Mâlik hadisi merfu' olarak Resûlullah (s.a.s.)'e nisbet eder ki, O, şöyle buyurdu: Kime Allah'tan bir fazilet ulaşır da o da o fazilete göre amel ederse kendisi bu fazilete layık olmasa dahi Allah o fazileti ona (kalıcı) nasib eder.<sup>234</sup>

Bu rubâî rivayetin isnad çizelgesi şöyledir:



<sup>234</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü's-sünne*, s. 58.



↓  
Kâmil b. Talha  
↓  
Abdullah b. Muhammed el-Beğâvî  
↓  
İbn Şâhîn

Üçüncü örnek:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ الْقَوَارِيرِيُّ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الصُّبُعِيُّ، ثنا أَبُو عَمْرٍو  
الْجَوْنِيُّ، قَالَ: «أَقْطَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا بَكْرٍ أَرْضًا»

Bize Abdullah b. Muhammed → Ubeydullah el-Kavârîrî → Cafer b. Süleyman ed-Dubeî → Ebû Imrân el-Cevnî dedi ki: “Resûlullah (s.a.s.) Hz. Ebûbekr (r.a.)’e bir araziyi iktâ yoluyla verdi.”<sup>235</sup>

Bu rubâî rivayetin isnad çizelgesi şöyledir:

Hz. Peygamber (s.a.s.)  
↓  
Ebû Imrân el-Cevnî  
↓  
Cafer b. Süleyman ed-Dubeî  
↓  
Ubeydullah el-Kavârîrî  
↓  
Abdullah b. Muhammed  
↓  
İbn Şâhîn

<sup>235</sup> İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibu ehlü’s-sünne*, s. 168.

b) İbn Şâhîn'in yaşadığı döneme göre, humâsî yani 5 râvi ile Resûlullah (s.a.s.)'den rivayet etmesi de âlî isnad sayılmaktadır. Bununla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ "أَنَّ لُقْمَانَ

قَالَ: إِنَّ مِنَ الْحِكْمِ الصَّمْتِ، وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ"

İbn Şâhîn demiştir ki: Bize Abdullah → Abdula'lâ b. Hammâd → Hammâd b. Seleme → Sâbit → Enes (r.a.)'den rivayet etti ki: Lokmân (a.s.) şöyle demiştir: "Susmak, hikmetli davranışlardandır ve bunu yapan azdır."<sup>236</sup>

Bu humâsî rivayetin isnad çizelgesi şöyledir:

Hz. Peygamber (s.a.s.)

↓

Enes b. Malik

↓

Sâbit

↓

Hammâd b. Seleme

↓

Abdula'lâ b. Hammâd

↓

Abdullah

↓

İbn Şâhîn

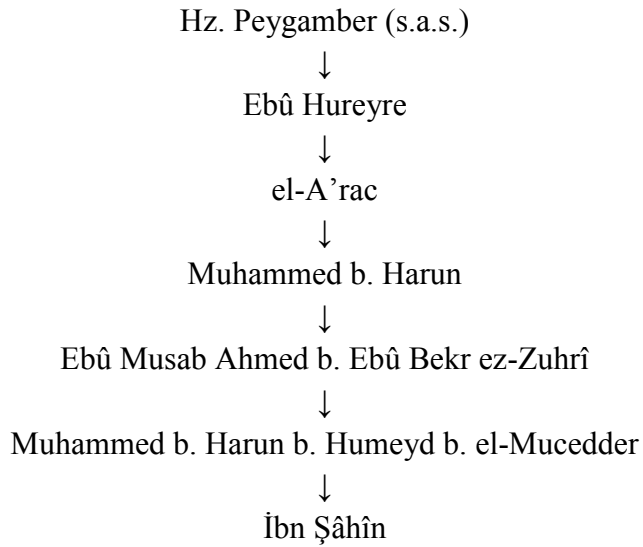
<sup>236</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu 'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 328. Eseri tahkik ederek neşre hazırlayan Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, dipnotta şöyle demiştir: Bu sözü Enes (r.a.) ya Resûlullah (s.a.s.)'den ya da kadim kitaplardan almış olmalıdır.

İkinci misal:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ حُمَيْدِ بْنِ الْمُجَدَّرِ، ثنا أَبُو مُصْعَبٍ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الزُّهْرِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا: مَا يَنْتَظِرُونَ إِلَّا فَقْرًا مُنْسِيًّا، أَوْ غِنًى مُطْعِيًّا، أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا، أَوْ كِبَرًا مُفَنِّدًا، أَوْ مَوْتًا مُجْهِرًا أَوْ الدَّجَالَ فَشَرُّ مُنْتَظَرٍ، أَوْ السَّاعَةَ وَالسَّاعَةَ أَذْهَى وَأَمْرٌ"

İbn Şâhîn demiştir ki: Bize Muhammed b. Harun b. Humeyd b. el-Mucedder → Ebû Musab Ahmed b. Ebû Bekr ez-Zuhrî → Muhammed b. Harun → A'rac → Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Altı şey gelip çatmadan iyi işler yapmaya bakın. Yoksa onlar, insana görevlerini unutturan fakirlikten, azdıran zenginlikten, halsiz bırakan hastalıktan, bunaklaştıran ihtiyarlıktan, ansızın yakalayan ölümden, gelmesi beklenen şeylerin en fenası Deccâlden, belâsı daha büyük ve daha acı olan kıyametten başka bir şey mi gözlüyorlar?"<sup>237</sup>

Bu humâsî rivayetinin isnad çizelgesi şöyledir:



<sup>237</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu 'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 403.

Üçüncü misal:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغَوِيُّ، ثنا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، ثنا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، ثنا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَسُرُّهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَلَهُ عَشْرَةُ أَمْثَالِهَا إِلَّا الشَّهِيدَ، فَإِنَّهُ وَدَّ لَوْ رَجَعَ إِلَى الدُّنْيَا فَقِيلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ؛ لِمَا يَرَى مِنَ الْفَضْلِ»

Ibn Şâhîn → Abdullah b. Muhammed el-Beğâvî → Hüdbe b. Halid → Hemmâm b. Yahya → Katâde → Enes → Resûlullah (s.a.s.) buyurdu: “Kendilerine dünyanın on katı verilse bile Cennet ehlinde hiç kimse dünyaya geri dönmeyi arzu etmez. Sadece şehit olan müstesna ki, o, fazilet bakımından gördüğü netice sebebiyle tekrar dünyaya dönmeyi ve on defa şehit olmayı arzu eder.”<sup>238</sup>

Bu humâsî rivayetin isnad çizelgesi şöyledir:

Hz. Peygamber (s.a.s.)

↓

Enes b. Malik

↓

Katâde

↓

Hemmâm b. Yahya

↓

Hüdbe b. Halid

↓

Abdullah b. Muhammed el-Beğâvî

↓

İbn Şâhîn

Dördüncü örnek:

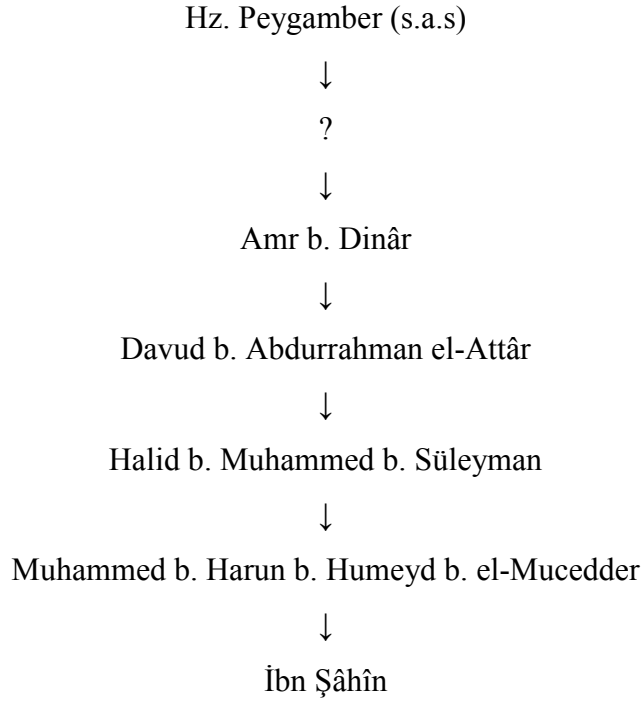
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ حُمَيْدٍ بْنِ الْمُجَدَّرِ، ثنا خَالِدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ، ثنا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَطَّارِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلَغَهُ أَنَّ عَلِيًّا خَطَبَ ابْنَةَ أَبِي جَهْلٍ

<sup>238</sup> İbn Şâhîn, *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, Cilt 2, s. 358.

فَقَالَ: بِنْتُ عَدُوِّ اللَّهِ لَا تَجْتَمِعُ عَلَى بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Muhammed b. Harun b. Humejd b. el-Mucedder → Halid b. Muhammed b. Süleyman → Dâvûd b. Abdurrahman el-Attâr → Amr b. Dinâr dedi ki:<sup>239</sup> Hz. Ali (r.a.)'in Ebû Cehl'in kızını istediğine dair haber Resûlullah (s.a.s.)'e ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Resûlullah'ın kızı üzerine Allah'ın düşmanının kızı nikâhlanmaz.<sup>240</sup>

Mürsel olarak nakledilen bu rivayetin isnad tablosu şöyledir:



### 3.3. Hadislerin İsnadıyla İlgili Değerlendirmeleri

İbn Şâhîn, bazen hadislerin sıhhat durumunu, hasen, sahih, garîb olduğunu değerlendirerek açıklar. Kimi zaman hadisın sıhhat durumunu beyan etmek için mürekkep lafızlar kullanır. Bu konuda bazı misalleri inceleyelim:

<sup>239</sup> Bu hadis mürsel olarak rivayet edilmesinden dolayı zayıf addedilmiştir. Bkz. Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 38.

<sup>240</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 38.

Birinci misal:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ صَاعِدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ فُلَيْحٍ الْمَكِّيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " التَّسْبِيحُ فِي الصَّلَاةِ لِلرِّجَالِ وَالتَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ ".

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنُ الْإِسْنَادِ

Yahya b. Muhammed b. Sâ'id → Abdulvehhâb b. Fülejh el-Mekkî → Mervân b. Muâviye el-Fezârî → Hümejd ed-Dâvil → Enes b. Mâlik dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Namazda (imam yanılırsa) tesbih (Süphanallah demek) erkeklere, elleri birbirine vurmak (sesli uyarıda bulunmak) ise kadınlara mahsustur."

İbn Şâhîn demiştir ki: "Bu, isnadı hasen olan garîb bir hadistir."<sup>241</sup>

İkinci misal:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ صَاعِدٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْحَكَمِ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ الْفُرَاتِ قَاضِي مِصْرَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ عَنْ سُمَيِّ مَوْلَى لِأَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ وَالْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا ".

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَمَدْحُهُ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ.

Yahya b. Muhammed b. Sâ'id → Muhammed Abdullah b. Abdülhakem → İshak b. Fırat (Mısır kadısı) → Yahya b. Eyyüb → Yahya b. Sa'îd → Süheyl b. Ebû Salih → Sümeyye (Ebû Bekr'in mevlası) → Ebu Salih → Ebu Hureyre dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Mebrûr haccın karşılığı, ancak cennettir. Umre ise, daha sonraki umre arasında işlenen günahlar için bir keffârettir.

<sup>241</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 207.

İbn Şâhîn demiştir ki: Bu, isnadı sahih olan garîb bir hadistir. Bu isnadı Yahya b. Muhammed övmüştür.”<sup>242</sup>

Üçüncü misal:

حَدَّثَنَا الْبَغَوِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ الْحَارِثِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ الْجُعْفِيُّ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَا يَسْهُو فِيهِمَا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ".

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ عَالِي الْإِسْنَادِ

Muhammed b. Abdülvehhâb el-Hârisî → Muhammed b. Ebân el-Cu'fî → Zeyd b. Eslem → Ata b. Yesâr → Zeyd b. Halide el-Cuhenî dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Kim güzelce abdest aldıktan sonra hatasız (vesvesesiz) bir şekilde iki rekât namaz kılsa onun geçmiş ve gelecek günahları affedilir.”

İbn Şâhîn demiştir ki: Bu, isnadı âli olan garîb bir hadistir.<sup>243</sup>

Muhtemelen İbn Şâhîn'in “garîb” diye tabir ettiği bu hadislerden maksadı, râvinin rivayetinde teferrüd etmesidir. Bu hadisin benzerinin başka râviler tarafından rivayet edilmemesidir.

### 3.3.1. Hadisin Birden Fazla İsnâdını Vermesi

İbn Şâhîn, bir hadisi rivayet ettikten sonra şayet farklı isnadları da varsa bunlara da yer verir. Bunu yaparken bazen ihtisar ederek hadis metnini zikretmez. İkinci isnadı kaydettikten sonra “mislehû” yahut “nahvehû” demekle iktifa eder. İbn Şâhîn genellikle mislehû tabirini, lafzı benzer olan hadisler için, nahvehû tabirini ise, manası benzer olan rivayetler için kullanır.

Bu hususla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

<sup>242</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 213.

<sup>243</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 266.

Birinci misal:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ قَالَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ قَالَ  
أَخْبَرَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ  
الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ عَلَيْهِ".

Abdullah b. Süleyman → Muhammed b. el-Vezîr → el-Velîd (yani İbn Müslim) → Mâlik → Nâfi' → Abdullah b. Ömer → Ömer dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Ölen kimse, hayatta kalanların onun üzerine ağlaması sebebiyle azap görür."<sup>244</sup>

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَارِسِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ  
بْنُ بَكَّارٍ السُّلَمِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ نَحْوَهُ.

Bize Hüseyin b. Muhammed el-Fârîsi → Yakub b. Süfyan → Abdulhamid b. Bekkâr es-Sülemî → el-Velîd b. Müslim → İmam Mâlik yoluyla benzerini (nahvehû) rivayet etti.<sup>245</sup>

Müellifimiz, ikinci rivayet için yukarıdakine mana itibariyle benzemesi sebebiyle "nahvehû" tabirini kullanmış, metni tekrar etmemiştir.

İkinci misal:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَاعِدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَخْرَمِيُّ، وَيَحْيَى بْنُ الْفَضْلِ  
الْحَرَقِيُّ، بِالْبَصْرَةِ قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا عَدِيُّ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي  
نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ قَائِمًا»

Yahya b. Muhammed b. Sâ'id → Muhammed b. Abdullah el-Mehramî ve Yahya b. el-Fedl el-Harakî (Basra'da) → Ebû Âmir el-Akadî → Adî b. el-Fadl → Ali b. el-Hakem → Ebû Nadra → Câbir b. Abdullah dedi ki: "Resûlullah (s.a.s.)

<sup>244</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 293.

<sup>245</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 294.



şahsın ayakta bevl etmesini yasaklamıştır.”

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ الْحَرْبِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَخْرَمِيُّ، نَحْوَهُ

(İbn Şâhîn) Bize Ahmed b. Süleyman → İbrahim el-Harbî → Muhammed b. Abdullah el-Mahramî yoluyla benzerini (nahvehû) rivayet etti.<sup>246</sup>

İbn Şâhîn, (نحوه) kelimesini kullanmak suretiyle ihtisar yapmış ve metni tekrar etmemiştir.

Üçüncü misal:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عِيسَى بْنُ أَبِي حَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ دُوَيْبٍ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، ثُمَّ إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، ثُمَّ إِذَا شَرِبَ الْخَمْرَ فَاقْتُلُوهُ»، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَجَلَدَهُ، ثُمَّ أَتَى بِهِ قَدْ شَرِبَ فَجَلَدَهُ، ثُمَّ أَتَى بِهِ قَدْ شَرِبَ فَجَلَدَهُ، ثُمَّ أَتَى بِهِ قَدْ شَرِبَ فَجَلَدَهُ، فَرَفَعَ الْقَتْلُ وَكَانَتْ رُحْصَةً»

Abdulvehhâb b. İsa b. Ebû Hayye → Muhammed b. Muâviye b. Sâlih → Süfyan → Zührî → Kabîsa b. Züeyb hadisi Resûlullah (s.a.s.)’e ulaştırarak (mürsel) dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Şahıs içki içerse ona celde vurun. Sonra içerse ona yine celde vurun. Sonra tekrar içerse onu öldürün.” Derken Resûlullah (s.a.s.)’e içki içmiş olup celde vurduğu, sonra yine içmiş olup celde vurduğu, sonra yine içki içmiş olup celde vurduğu bir adam getirildi. Beşincisinde de onu değnekle cezalandırdı (onu öldürmedi). Öldürme cezası kaldırıldı ve o ruhsat olarak kaldı.

وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْفَرَارِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْحَسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَحْرِ الْبَكْرَاوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي أَنَيْسَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ دُوَيْبٍ،

<sup>246</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu’l-hadîs ve mensûhuh*, s. 78.

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ نَحْوَهُ

Ahmed b. Muhammed b. Abdulkerîm el-Fezârî → Ziyâd b. Yahya el-Hassânî → Ebû Bekr el-Bekrâvî → Yahya b. Ebû Uneyse → Zührî → Kabîsa b. Züeyb dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: ...Hadisin benzerini (nahvehû) zikretti.<sup>247</sup>

### 3.3.2. Senetteki Râviyi Açıklaması

İbn Şâhîn'in, sened değerlendirme çalışmalarının bir çeşidi de rivayetlerdeki râvileri tanıtip belirtmesidir. O, râvilerdeki mübhemliği kaldırmak için onları ta'rif etmiş ve onların kim olduklarına dair açıklayıcı bilgiler vermiştir. Bu ta'rifleri hadisi irat etmesinden sonra yapmıştır.

Bu hususla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَزِيدَ بْنِ يَحْيَى الرَّعْفَرَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَعِيدٍ بْنِ قُتَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا صَمْرَةُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ هَارُونَ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنِ الرَّبَابِ عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " صَدَقْتُكَ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَصَدَقْتُكَ عَلَى ذِي رَحِمِكَ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ ".

وَالْعَلَاءُ بْنُ هَارُونَ هَذَا هُوَ أَخُو يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ وَكَأَنَّ أَحَادِيثَ غَيْرَ هَذَا.

Ahmed b. Muhammed b. Yezîd b. Yahya ez-Ze'ferânî → Ali b. Sa'îd b. Kuteybe → Demra b. Rabî' → Ala' b. Harun → Avn → Hafsa bt. Sirîn → Rabâb → Selman b. Amir dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Miskine verdiğin sadaka senden bir sadaka olarak kabul edilir. Akrabana verdiğin sadaka ise senden hem sadaka hem de sila-i rahim olarak kabul edilir."

İbn Şâhîn demiştir ki: Âla' b. Harun, Yezîd b. Harun'un kardeşidir ve

<sup>247</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 404.

onun bu hadis dışında başka bir rivayeti bulunmaktadır.<sup>248</sup>

İkinci misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ حَنَّانٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَقِيَّةٌ قَالَ حَدَّثَنَا  
إِسْمَاعِيلُ الْكِنْدِيُّ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ سُفْيَانَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي  
قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: {لِيُؤْفِقَهُمْ أَجْرَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ} "الشَّفَاعَةُ لِمَنْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ مِمَّنْ صَنَعَ إِلَيْهِ  
مِنْ مَعْرُوفٍ فِي الدُّنْيَا".

وَإِسْمَاعِيلُ هَذَا يُقَالُ إِنَّهُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ الشَّامِيُّ وَيُعْرَفُ بِفَأْفَاءَ وَلَيْسَ هُوَ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ  
بِدَاخِلٍ فِي أَهْلِ الثَّبَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

Ahmed b. Muhammed b. Şebîbe → Muhammed b. Amr b. Hannân → Bakiyye → İsmail el-Kindî → A'meş → Süfyân → İbn Mes'ûd dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) “Çünkü Allah ecirlerini kendilerine tamamen ödedikten başka fadlından onlara ziyadesini verecektir.” (Fadr:35/30) ayeti hakkında şöyle buyurdu: Şefâat, kötülükleri iyiliklerinden çok olup cehennemi hak eden kimseler içindir.

İbn Şâhîn, senetteki râviyi şöyle açıklamıştır: Buradaki İsmail'in İsmail b. Ebu Ziyâd eş-Şâmî olduğu söyleniyor. O, Fe'fa' lakabıyla bilinmektedir. O, ilim ehlinin nazarında ehl-i sebt (sağlam) ravilere dâhil değildir.<sup>249</sup>

### 3.3.3. İsnaddaki Mechûl Râviye Dikkat Çekmesi

İbn Şâhîn, sened tenkidi yaparken şayet rivayette mechûl bir râvi varsa bunu belirtir. Gerekteğinde ravinin durumunu tahlil edir. Bununla ilgili aşağıdaki misal üzerinde duralım:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا طَالُوتُ بْنُ لُقْمَانَ الْأَسَدِيُّ قَالَ  
حَدَّثَنِي أَبُو الْمُغِيرَةَ عَبْدُ الْقُدُوسِ بْنُ الْحَجَّاجِ قَالَ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ الدَّمَشَقِيُّ عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ

<sup>248</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 250.

<sup>249</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 219.

الْحُرِّ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ".

وَهَذَا حَدِيثٌ لَوْ رَوَاهُ عَنْ أَبِي الْمُعِيرَةَ رَجُلٌ مَعْرُوفٌ لَكَانَ غَرِيبُ الْإِسْنَادِ فَإِنْ صَحَّ فَهُوَ حَسَنٌ وَأَمَّا طَالُوتُ هَذَا فَمَا أَعْرِفُهُ.

Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed el-Hemadânî → Tâlût b. Lokman el-Esedî → Ebu'l-Muğîre Abdulkuddûs b. Haccâc → Sadaka ed-Dimaşkî → İbn Sevbân → Hasan b el-Hurr → Nâfi' → Abdullah b Ömer → Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Kim Cuma namazına geliyorsa gusletsin."

İbn Şâhîn demiştir ki: "Bu hadisi Ebu'l-Muğîre'den bilinen (marûf) bir râvi nakletseydi isnadı garîb bir hadis olurdu. Şayet bu isnad doğru ise hasen mertebesindedir. Tâlût b. Lokman'a gelince, onu tanımıyorum (mechûldür)."<sup>250</sup>

### 3.3.4. Râvinin Rivayetinde Teferrüd Ettiğine Dikkat Çekmesi

İbn Şâhîn'in, sened değerlendirme çalışmalarının bir çeşidi, râvinin rivayetinde teferrud durumunu açıklayıp belirtmesidir.

Bu hususla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زِيَادٍ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ بَكْرَ بْنَ سَوَادَةَ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي إِبْرَاهِيمَ: {رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي} الْآيَةَ. وَقَالَ عِيسَى {إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبَادُكَ}. فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: "اللَّهُمَّ أُمَّتِي أُمَّتِي " وَبَكَى فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا جَبْرِيْلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَبِّكَ عَزَّ وَجَلَّ أَعْلَمُ فَسَلُّهُ: مَا يُبْكِيكَ؟ فَاتَّاهُ جِبْرِيْلُ فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا قَالَ وَهُوَ أَعْلَمُ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا جَبْرِيْلُ! اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْ: أَمَا سَنَرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلَا

<sup>250</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 212.

نسؤك.

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ لَا أَعْلَمُ رَوَاهُ إِلَّا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ وَقَدْ حَدَّثَ بِهِ الْأَكْبَرُ عَنِ ابْنِ وَهْبٍ.

Abdullah b. Ziyâd → Yunun b. Abdula'lâ → Abdullah b. Vehb → Amr b. Hâris → Bekr b. Sevâd → Abdurrahman b. Cubeyr → Abdullah b. Amr b. Âs dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) Allah'ın Kur'an'da Hz. İbrahim (a.s.) hakkındaki şöyle buyurduğunu bildirdi: "Rabbim! Muhakkak ki onlar (putlar) insanlardan birçoğunu saptırdılar, bundan böyle kim bana tabi olursa o bendendir, kim de bana isyan ederse artık sen Gafûrsun, Rahîmsin" (İbrahim: 14/36)

Yine Hz. İsa (a.s.) hakkında: Eğer onlara azap edersen şüphesiz ki onlar senin kullarıdır. Şayet mağfiret buyurursan Azîz ve Hakîm olan yalnız Sen'sin. (Maide: 5/118)

Bu ayetleri okuyarak ellerini kaldırdı ve: "Rabbim, ümmetim ümmetim." diye dua etti ve ağladı. Bunun üzerine Allah (c.c.): "Ey Cibril! Muhammed (s.a.s.)'e git, ona niye ağlıyorsun, diye sor! Rabbin onun niye ağladığını pekâlâ bilir ya! Buyurdu. Cibril (a.s.) da ona gelerek sordu. Resûlullah (s.a.s.) kendisinin ne söylediğini ona haber vermiş. Hâlbuki Allah onun ne söylediğini pekâlâ bilir. Nihayet Allah (c.c.): Ya Cibril! Git Muhammed (s.a.s.)'e şunu söyle: Biz seni ümmetin hakkında razı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz! buyurdu.

İbn Şâhîn, bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle demiştir. "Bu hadisi Abdullah b. Vehb'in dışında rivayet eden birini bilmiyorum. Bunu büyük muhaddisler, İbn Vehb'den rivayet ettiler."<sup>251</sup>

İkinci misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو شَيْبَةَ إِبْرَاهِيمُ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ يُرِدِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ "

<sup>251</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 224.

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا أَعْلَمُ حَدَّثَ بِهِ إِلَّا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ وَقَالَ لَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ: لَمْ أَكْتُبْهُ إِلَّا

عَنْ أَبِي شَيْبَةَ.

Ahmed b Muhammed b. Sa'îd el-Hemedânî → Ebû Şeybe İbrahim → Alkame → Abdullah b. Mes'ud'dan rivayetle, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Allah Azze ve Celle kimin hayrını murad etmişse onu dinde fakih yapar.

İbn Şâhîn demiştir ki: “Bu hadisi Ahmed b. Yunus dışında rivayet edenini bilmiyorum. Ahmed b. Sa'îd bize, bu hadisi Ebû Şeybe'den başka hiç kimseden yazmadığını söylemiştir.”<sup>252</sup>

### 3.4. Ricâl İlmi Ve Râvîler Hakkındaki Bazı Görüş Ve Tespitleri

İbn Şâhîn, rivayet ilimleriyle meşgul olmuş ve dönemin otoritelerinden birisi haline gelmiştir. O, rivayet ile dirayeti birlikte kullanmasını bilmiş, cerh ve ta'dîl gibi hususlarda önemli tespit ve nakillerde bulunmuştur. Onun, Ricâl hakkındaki görüşlerini başka cerh ve ta'dîl imamlarıyla karşılaştırdığımızda onlara muvafık olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayıdır ki, ez-Zehebî onu cerh ve ta'dîl konusunda mu'tedil tabakadan saymıştır.<sup>253</sup>

#### 3.4.1. Güvenilir Râvîlerde Aranan Bazı Özellikler

İbn Şâhîn, hadis râvilerinin, rivayet ettikleri hadislerin kabul edilmesi için şahıslarında bazı şartlar arandığını ifade etmiş ve şartları şöyle sıralamıştır:

1) Râvî, şahadeti kabul gören biri olmalı. 2) Âdil olmakla şöhret kazanmış olmalı. 3) Ma'ruf olmalı.<sup>254</sup>

İbn Şâhîn'in sika râvîler hakkındaki bu tutumunu daha güzel anlamak için bu şartları açıklayalım:

1) Râvî, şahadeti kabul gören biri olmalı: İbn Şâhîn, şahadeti rivayete benzetmiştir, nasıl ki, şahadette bir olaya şahit olup onun hakkında edinilen bilgiyi

<sup>252</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fîhi min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 230.

<sup>253</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtefef fîhim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 9 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>254</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 25.

haber vermek söz konusudur; rivayeti de bir bakıma şahadet saymak gerektiğini savunmuştur. Zira râvi, şeyhinden işitip bilgi sahibi olduğu bir haberi nakletmekle şahidin yaptığı işin aynısını yapmaktadır. Bu ve diğer bazı noktaları göz önünde bulunduran İbn Şâhîn, rivayetle şahadetin ikisini bir anlamda kabul etmiştir.

2) Âdil olmakla şöhret kazanmış olmalı: Adalet, hadis rivayetinde râvilerde bulunması gereken en önemli vasıftır. Bazı ulemâlara göre adalet, insanı, kebâir (büyük günah) iktisabından ve sağâir (küçük günah) üzerinde direnmekten alıkoyan bir melekedir. Bazılarına göre de, insanın tâ'at ve mürüvetine hâkim olmasıdır.

3) Râvi, ma'ruf olmalı: Hadis rivayetiyle tanınmış, cerh ve ta'dîl imamlarından herhangi biri tarafından tevsîk edilmiş öyleki hadisçiler arasında meçhûl bir durumda olmamaktır.<sup>255</sup>

#### 3.4.2. Her Raviden Hadis Nakledilemeyeceğine Dair Tespitleri

İbn Şâhîn, gelişi güzel her râviden hadis rivayet edilmemesi gerektiğini, râvi için bir kısım vasıfları taşıyıp taşımadığının tetkik edilmesinin zaruri olduğunu ifade eder. *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* kitabının mukaddimesinde bu konuda başta Hz. Peygamber'den ve sahabeden hadisler naklederek meseleyi tahlil eder. Konuyla ilgili kaydettiği hadislerden birisi şöyledir:

عن ابن عباس قال؛ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "هالك أمتي بالعصية والقدرية والرواية

عن غير ثبت"

İbn Abbas'tan rivayete göre, Resûlullâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimin helakı, asabiyet davası gütmek (haklı, haksız soydaşlarını savunmak), Kaderiyye (görüşünü savunmak) ve sebt (sağlam) olmayan kimselerden rivayetler nakletmekle olacaktır."

Taberânî de, bu hadisi farklı bir isnadla *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta

<sup>255</sup> Koçyiğit, Talât, *Hadis Usûlü*, 11. Baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2012, s. 177-178.

zikretmiştir.<sup>256</sup>

Ayrıca bu hadisi, İbn Abdulber *et-Temhîd* eserinin mukaddimesinde zikretmiş ve şu değerlendirmede bulunmuştur: “Bu, Bakiyye’nin Ebu’l-A’lâi’den müfret bir şekilde rivayet ettiği bir hadistir. İsnadında zayıflık vardır ve bunu delil (hüccet) olarak zikretmek uygun değildir.<sup>257</sup> Râvilerden Bakiyye b. Velid ise müdellis olarak bilinmektedir. Onun hakkında birçok cerh ve ta’dîl imamı müdellis olduğunu ve “عن” (an) diyerek rivayet ettiği hadislerden sakınılması gerektiğini söylemişlerdir.<sup>258</sup>

عن محمد بن سيرين: "إن هذا العلم دين فانظروا عمن تأخذونه".

Muhammed b. Sîrîn’den şöyle dediği nakledilmiştir: “Bu ilim (isnad) dindir, onu kimden aldığınıza dikkat ediniz.”<sup>259</sup>

Bu rivayet, zayıf bir senedle merfu’ olarak da rivayet edilmesinin yanı sıra Ebû Hureyre’ye mevkûf olarak da izafa edilmiştir. Ancak bu rivayetin Muhammed b. Sîrîn’in sözü olarak yani maktu’ olarak rivayet edilmesi en sahih olanıdır. Zira Müslim (ö. 261/874) *Sahîh*’ine yazdığı mukaddimede bunu Muhammed b. Sîrîn’in sözü olarak rivayet etmiştir.<sup>260</sup>

İbn Şâhîn, mevzû’ hadislerin uydurma sebepleri arasında İslâm düşmanlığının bulunduğunu ifade ederek *Târîhu esmâu’d-duafâ ve’l-kezzâbîn* kitabının mukaddimesinde bununla ilgili olarak şu rivayetlere yer verir:

ثنا- الحسين بن صدقة. نا- أحمد بن علي قال: - نا - عبد الرحيم بن حازم البلخي قال: نا -

الحكم بن مبارك قال: سمعت حماد بن زيد يقول "وضعت الزنادقة على رسول الله صلى الله عليه وسلم

اثني عشر ألف حديث"

<sup>256</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’d-duafâ ve’l-kezzâbîn*, s. 39.

<sup>257</sup> İbn Abdulber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-meânî ve’l-esânîd*, thk: Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed b. Abdulkebîr el-Bekrî, 24 cilt, el-Mağrib, Vizâratu Umûmul-Avkâf ve Şuûnu’l-İslâmiyye, 1387, Cilt 1, s. 58.

<sup>258</sup> ez-Zehbî, *Mizânu’l-i’tidâl fi nakdi’r-ricâl*, Cilt 1, s. 331.

<sup>259</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’d-duafâ ve’l-kezzâbîn*, s. 40.

<sup>260</sup> Müslim, Mukaddime 2.



Huseyn b. Sadaka → Ahmed b. Ali → Abdurrahim b. Hâzim el-Belhi → Hakem b. Mübarek → Hammâd b. Zeyd demiştir ki: “Zındıklar, Rasûlullah (s.a.s.) üzerine 12 bin hadis uydurmuşlardır.”<sup>261</sup>

İbnu'l-Cevzî, aynı rivayeti *el-Mevzûât* adlı eserinin mukaddimesinde kaydeder. Ancak o, rivayette ifade edilen uydurma hadislerin sayısını 14 bin olarak verir.<sup>262</sup>

– عثمان بن أبي شيبة قال: حدثني أبي عن جدي أنه كان يطوف بالبيت فإذا شيخ يقول: "اللهم اغفر لي وما أراك تفعل. قلت: لم تفعل هذا...؟ إنه قد نهى عن مثل هذا. فقال: إني كذبت على رسول الله صلى الله عليه وسلم في مأته حديث، وتفرقت في أيد الناس فأنا أخاف أن لا يغفر لي".

Osman b. Ebû Şeybe, babasından, o da dedesinden şu vakayı nakleder: Dedem Kâbe'yi tavaf ederken önünde yaşlı bir adamın şöyle dua ettiğini duyar: Allahım beni affet ve biliyorum ki beni affetmiyeceksin. Dedem ona sersenişte bulunmuş ve niye böyle yaptığını sormuş? Bunun üzerine o şöyle demiştir: “Ben, Resûlullah (s.a.s.) üzerine yalan söyleyip 100 hadis uydurdum. Onları halk arasında yaydım. Bunun için bana mağfiret edilmeyeceğinden korkuyorum.”<sup>263</sup>

İbnu'l-Cevzî, bu olayı *el-Mevzûât* adlı eserinin mukaddimesinde zikretmiştir. Ancak o, mezkûr şahsın uydurduğunu itiraf ettiği hadislerin sayısını 50 olarak vermiştir.<sup>264</sup>

قرأت في أصل كتاب جدي عن بن رشدين. نا – إبراهيم بن المنذر. –نا– معن بن عيسى قال: كان مالك بن أنس يقول: " لا يؤخذ العلم من أربع. ويؤخذ ممن سوى ذلك. لا يؤخذ من سفیه معن بالسفه وإن كان أروى للحديث. ولا يؤخذ من كذاب في أحاديث الناس وإن كنت لا تتهمه انه يكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا يؤخذ من صاحب هوى يدعو إلى هوى. ولا من شيخ له فضل

<sup>261</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn*, s. 40.

<sup>262</sup> İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Alî el-Kuraşî, *Kitabu'l-Mevzûât*, thk: Abdurrahman Muhammed Osman, 1. Baskı, 3 cilt, b.y., y.y., 1966, Cilt 1, s. 38.

<sup>263</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn*, s. 41.

<sup>264</sup> İbnu'l-Cevzî, *Kitabu'l-Mevzûât*, Cilt 1, s. 49.

وعبادة إذا كان لا يعرف ما يحدث".

İbn Şâhîn, dedesinin kitabında (vicade yoluyla) şöyle bir rivayete vakıf olmuştur. Dedem → İbn Rişdîn → İbrahim b. el-Munzir → Ma'n b. İsa → Mâlik b. Enes şöyle demektedir: "Dört grup kimseden ilim (hadis) alınmaz bunların dışındakilerden ise alınır. Kendilerinden ilim alınmayacak olanlar şunlardır:

1. Herkesten daha çok hadis rivayet etmiş olsa bile, sefih olan ve sefahetini açıkça yapan kimseden
2. Resûlullah (s.a.s.)'den rivayet ettiği hadislerde kendisini kizb ile itham etmemiş olsan bile, günlük hayatında çok yalan söylediği sâbit olan kimseden
3. Hevâ ehlinde (bid'atçılardan) olan ve halkı da kendi hevâsına dâvet eden kimseden
4. İbadet ve faziletiyle tanınmış olsa bile, ne rivayet ettiğini bilmeyen kimselerden ilim alınmaz.

#### 3.4.3. Cerh Edilerek Rivayetleri Reddedilen Râviler Hakkındaki Görüşleri

İbn Şâhîn, hadis râvilerinde ayıp ve büyük kusur olarak gördüğü ve cerh edilmek suretiyle rivayet ettikleri hadislerin reddine sebep olan en önemli halleri şöyle sıralamaktadır:

1) Kizbu'r-râvi: Allah Rasûlü'nün söylemediği bir sözü kasten ona nisbet ederek rivayet etmektir. Kısacası Hz. Peygamberin (s.a.s.) ağzından yalan uydurmaktır. Bu, metâ'in-i aşere denilen ravinin tenkide tabi tutulduğu esaslardan adaletle ilgili beş cerh sebebinden birincisi ve en ağırıdır.

2) İbn Şâhîn'e göre râvilerin naklettikleri hadislerin reddini gerektiren bir başka durum râvilerin tedliste bulunmalarıdır. İbn Şâhîn, tedlisin şu iki kısmının hadis reddini gerektirdiğini savunmuştur.

a- Râvinin hiç görüşmediği hadis şeyhinden ondan işitmişçesine rivayette bulunmasıdır.

b- Râvinin hadis işittiği şeyhten, işitmemiş olduğu hadisleri de ona isnad ederek nakletmesidir.

İbn Şâhîn, âlimlerin büyük çoğunluğu gibi isnadında tedlis olan rivayetlerin reddedilmesi gerektiği görüşündedir.

3) İbn Şâhîn'e göre râvilerin naklettikleri hadislerin reddini gerektiren bir başka durumda Mudric olan râvilerdir. Mudric "idrac"dan ism-i fâildir. Kendisine göre bir sebeple rivayet ettiği hadisin isnadına veya metnine bazen hadisin aslından olmayan söz veya sözler eklemesidir<sup>265</sup> şeklinde tarif edilebilir.

İbn Şâhîn'in kastettiği mudricler zaîf metinlere güvenilir râvi senetlerini zikrederek zayıf metinlerin kabul görmesine çalışan râvilerdir. Bunu yapanların yalanın en şiddetlisini ve en kötüsünü işlemiş olduklarını açıklamıştır.

4) İbn Şâhîn'e göre râvilerin naklettikleri hadislerin reddini gerektiren bir başka durum da hadis meclislerinde hadis hıfzı olmayan fakat hafızasından rivayet eden râvi, öyleki onu imtihan etmek maksadıyla ona ne rivayet ettiği sorulsa bilmeyecek durumda olanlardır.<sup>266</sup>

### 3.5. Cerh Ve Ta'dîl Metodu

İbn Şâhîn'in cerh ve ta'dîl metodunu ortaya koyabilmek için onun râviler hakkında yazmış olduğu 3 rical kitabını ayrı ayrı ele alarak bir kısım tespit ve tahlillere yer vereceğiz.

1) İbn Şâhîn'in *Târîhu esmâu's-sikât* adını verdiği ve sika (güvenilir) râvileri tanıttığı eseri tetkik edildiğinde onun râvileri güvenilir saymada mütesâhil davrandığı (râvileri kolayca ta'dîl ve tevsîk eden, bu konuda fazla titizlik göstermeyen, her kusuru kolay kolay cerh sebebi saymayan)<sup>267</sup> görülür. Zira o, kitabına aldığı bir ravi hakkında cerh ve ta'dîl imamlarından birisinin bir görüşüne dayanarak onu sika (güvenilir) sayar. Oysa o ravi hakkında gerek mezkûr muhaddisin cerh eden başka görüşü/görüşleri gerekse diğer muhaddislerin cerh ifadeleri bulunabilmektedir. Yahut o râvi hakkında mütesâhil muhaddisin görüşünü alırken müteşeddid olanların görüşlerini ise zikretmemektedir. Ayrıca

<sup>265</sup> Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, Timaş Yay., 1987, s. 107. Şunu belirtmeliyiz ki, buradaki tanıma tamamen bağlı kalmadık, gerekli gördüğümüz ilavelere yer verdik.

<sup>266</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn*, s. 39.

<sup>267</sup> Polat, Salahattin, *Hadis Araştırmaları*, 4. Baskı, İstanbul, İnsan Yay., 2012, s. 62.

cerh ve ta'dil imamlarının bir râviyi muaddel saymalarına karşılık cerh eden münekkitlerin görüşlerine hiç yer vermemektedir.<sup>268</sup>

Buna örnek olarak İbrahim b. Tahmân'ın hal tercemesini (biyografisini) gösterebiliriz. Öyle ki, İbn Şâhîn, Yahya bin Maîn'den onun sika ve salih bir ravi olduğunu nakletmiştir.<sup>269</sup> Ancak aralarında İbn Ammar'ın da bulunduğu başka münekkitlerin onu zaîf ve muzdaribu'l-hadis saymalarına itibar etmemiştir. Dolayısıyla İbn Şâhîn, İbrahim b. Tahmân'ı sika sayan Yahya b. Maîn'in görüşünü, zaîf sayan İbn Ammar'a tercih etmiştir. Bu da onun raviyi sika saymada mütesâhil davranmasına verilebilir.<sup>270</sup>

Yine bir başka râvi olan Ahvas b. Cevvâb'ın hal tercemesinde İbn Şâhîn, Yahya b. Maîn'in onu sika gördüğüne dair değerlendirmesine yer vermiştir.<sup>271</sup> Ancak her nedense İbn Ebû Hayseme'nin Yahya'dan "O, hadiste kavî değildir" şeklindeki değerlendirmesini dikkate almamıştır. Dolayısıyla İbn Şâhîn, yukarıdaki gibi bu ravi hakkında da tesahül göstermiştir. Yani Yahya b. Maîn'in Ahvas hakkındaki ta'dil ve tevsîk görüşünü nakletmiş ama cerh görüşünü dikkate almamıştır.<sup>272</sup>

İbn Şâhîn'in, bu tasarrufu bize şunu göstermektedir: Muhtemelen onun bir râviyi sika sayıp *Ta'rîhu esmâ'is-sikât* kitabında zikretmesindeki gerekçe, münekkidlerden birisinin o raviyi sika kabul etmeleridir. Yani bir raviyi sika sayan bir münekkid varsa muhalif görüş beyan eden ve zaîf sayan diğer münekkidlerin değerlendirmelerini göz ardı etmiştir. Böylece hakkında hem cerh hem de ta'dil ifadesi bulunan ravilerin birçoğunda tesahül göstererek muaddel ve sika kabul ederek eserinde zikretmiştir.<sup>273</sup>

<sup>268</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 12 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>269</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâ'u's-sikât*, thk: Subhî Sâmerrâî, 1. Baskı, Kuveyt, Dâru's-Selefiyye, 1984, s. 32.

<sup>270</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 12 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>271</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâ'u's-sikât*, s. 44.

<sup>272</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 12 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>273</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 13 (Tahkik edenin mukaddimesi).

Bütün bunların yanı sıra tesahül örneği olarak zikredilen bu hususlar, sadece müellifimize mahsus değildir. Nitekim birçok cerh-ta'dil imamının gerek görüşlerinde gerekse eserlerinde –ki İbn Hibbân'ın *es-Sikât* adlı eserindeki râvilerle dair değerlendirmelerinde olduğu gibi- bu türden pek çok örnek bulmamız mümkündür.

2) İbn Şâhîn'in *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* adlı kitabını incelediğimizde, kendimizi müteşeddid bir münekkidin karşısında görürüz. Çünkü o, hal tercemelerini verdiği râvilerin sadece cerh yönlerini vermektedir. Diğer imamların ta'dil etmelerini nazar-ı itibara almamıştır. Böyle yapması, muhtemelen onun kitabını te'lif maksadından kaynaklanmaktadır. Zira o, zayıf ve metruk ve kezzâb ravileri tanıttığı bu eserde ekseriyetle geçmiş münekkid imamların mecruh saydığı ravileri cem etmektedir.

Netice itibariyle diyebiliriz ki, İbn Şâhîn, bu iki eserinde, ravilerle ilgili tenkitte müteşeddid ile mütesâhil muhaddislerin görüşleri arasında mekik dokumuştur. Özellikle *es-Sikat* adlı kitabında mütesâhil, *ed-Duafâ* kitabında ise müdeşeddid bir tavır sergilemiştir.<sup>274</sup>

3) *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ' ve nukkâdu'l-hadîs fihi fe minhüm men vessekahû ve minhüm men da'afehû ve men kîle fihi kavlan.*

Onun bu kitabının hacminin her ne kadar küçük olduğu ifade edilse de İbn Şâhîn'in cerh ve ta'dil metodunu açıklaması yönünden önem arz etmektedir. Nitekim onun daha önce yazmış olduğu *Târîhu esmâu's-sikât min men nukila anhumu'l-ilm* ile *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* kitaplarına tekmile mahiyetindedir. Çünkü İbn Şâhîn *Esmâu's-sikât* kitabında sika ravileri tanıtırken *Esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn* kitabında ise 69 zaîf râviyi tanıtmaktadır. Raviler hakkındaki görüşlerini çoğunlukla Yahya b. Maîn ve Ahmed bin Hanbel gibi muhaddislere dayandırmaktadır. Bununla beraber az da olsa diğer muhaddislerin görüşlerine yer vermektedir.

İbn Şâhîn'in *Esmâu'd-duafâ'* adlı eserinde yer verdiği 69 râvi hakkındaki

---

<sup>274</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 13 (Tahkik edenin mukaddimesi).

değerlendirmeleri diğer cerh ve ta'dîl imamlarının görüşleriyle karşılaştırdığımızda sadece 7 ravide mütesâhil davrandığı söylenebilir. Diğer râvilerde ise cerh ve ta'dîl imamlarına muvafık olduğu görülür. Dolayısıyla onun tesâhül gösterdiği ravi sayısı cüz'i sayıda olup kitabın yaklaşık 1/10 gibi az bir bölümünü teşkil eder. Hâsılı, bu ve benzeri durumlardan dolayı ez-Zehebî gibi imamların İbn Şâhîn'i mu'tedil muhaddis ve münekkidlerden saymasını haklı gösterir.<sup>275</sup>

İbn Şâhîn'in râvilerle ilgili cerh ve ta'dîl değerlendirmelerinde mu'tedil tabakadan olduğuna delalet eden örneklerden birkaçını burada zikrederim:

Birinci misal: Ebân b. Ebû Ayyâş'ın tercemesinde İbn Şâhîn şunları kaydetmiştir: Ondan nübela (seçkin kimseler), mahir olan râviler hadis rivayet etmişlerdir. Ancak bu durum onu güvenilir saymak için fayda vermemiştir. Rivayetlerinden hiçbirine itibar edilmez. Ancak başkası tarafından da rivayet edilirse o zaman durum değişir ve rivayetleri değer kazanır. Münferid (yalnız) olarak rivayet ettiği hadislerle amel edilmez.<sup>276</sup>

İbn Şâhîn'in Ebân hakkındaki bu görüşü, cerh ve ta'dîl imamlarının görüşleriyle uygunluk arz eder. Nitekim pek çok muhaddis, Ebân'ın metrûku'l-hadis olduğunu ve münferit olarak rivayet ettiği hadislerle itibar edilmeyeceğini belirtmişlerdir.<sup>277</sup> Bu hususta İmam ez-Zehebî, Ebû Dâvûd'un, Ebân'dan ancak makrunen<sup>278</sup> hadis rivayet ettiğini, dolayısıyla tek kaldığı rivayetlerin terk edildiğini söylemiştir.<sup>279</sup>

İkinci misal: Esed b. Amr el-Becelî'nin tercemesinde İbn Şâhîn şunları kaydetmiştir:

“Alî b. Ammâr, Esed hakkında *'la be 'se bihi'* (kendisinde beis yoktur, yani

<sup>275</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 9 (Tahkik edenin mukaddimesi).

<sup>276</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, s. 20.

<sup>277</sup> İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, thk: Muhammed b. Avâme, 1. Baskı, Suriye, Dâru'r-Reşid, 1986, s. 87.

<sup>278</sup> Râvisinin za'îfliğinden dolayı bir hadisi sika bir râvînin rivayetiyle birlikte zikretme üsûlüdür. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 93.

<sup>279</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 14 (Tahkik edenin mukaddimesi).

hadisi yazılabilir) demiştir. Ancak Yezîd b. Harun'un, Esed'den hadis rivayet etmek caiz değildir, demesi ve Yezîd b. Harun'un cerh ve ta'dilde Alî bin Ammâr'dan üstün olması hasebiyle Yezîd'in görüşü tercih edilir. Esed el-Becelî'nin rivayetleri terk edilir."<sup>280</sup>

İbn Şâhîn'in el-Becelî hakkında Yezîd'in görüşünü tercih etmesi, daha sonraki imamlardan ez-Zehebî tarafından da muvafık görülmüştür. Zira ez-Zehebî de o raviyi zaif ve metruk saymaktadır.<sup>281</sup>

Üçüncü misal: İbn Şâhîn, el-Haccâc b. Ertât en-Nehâî'nin tercemesinde; isnatları araştıran münekkidler vardır. Öyle ki, râvi yazdıklarını ve anlatmakta olduğu hadîsleri bilmediği zaman zaîf addedilir, diyerek onun hata ve tedlis yaptığına, bu sebeple zaîf kabul edildiğine hükmetmiştir.<sup>282</sup>

İbn Şâhîn'in bu görüşü, daha sonraki imamlardan İbn Hacer'in görüşüne muvafıktır. Çünkü o da Haccâc için "Doğru sözle olmakla beraber hatası ve tedlîsi çok olan bir râvidir"<sup>283</sup> demiştir.

Dördüncü misal: Yunus b. Habbâb'in tercemesinde şöyle demiştir: Osman b. Ebû Şeybe, onun hakkında sika ve sadûk olduğunu söylemiştir. Yahya b. Maîn ise, makbul bir râvi değildir, demiştir. Ben, Yahya'nın Yunus hakkında söylediklerini daha doğru buluyorum. Çünkü Yunus'un Hz. Osman (r.a.) hakkında dil uzattığı varid olmuştur. Selefimize dil uzatmakla tanınan bir şahsın Resûlullah'ın hadîslerini nakletmekte sika sayılmasına katiyen rıza göstermem.<sup>284</sup>

Beşinci misal: Ferkat es-Sebhî'nin tercemesinde İbn Şâhîn şunları kaydetmiştir: Yahya b. Maîn onun hakkında beis yoktur demiştir. Ahmed b. Hanbel ise, o sika değildir, demiştir. Ben derim ki: O, zühd ve rakâik konusunda söz sahibi biridir. Umut ediyoruz ki o, şahsen salih bir zattır. Fakat hadiste ve Rasûlullah'ın ilmini nakletmede vaziyet değişir. Zira onun rivayet ettiği hadisler,

---

<sup>280</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, s. 21.

<sup>281</sup> ez-Zehebî, *Dîvânu'd-duafâ' ve'l-metrûkîn ve halkun mine'l-mechûlîn ve's-sikât fihim lîn*, thk: Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, 2. Baskı, Mekke, Mektebetü'n-Nahda el-Hadîse, 1967, s. 30.

<sup>282</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, s. 26.

<sup>283</sup> İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 152.

<sup>284</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtelef fihim*, s. 74-75.

sahih mertebesinde değildir.<sup>285</sup>

İbn Şâhîn'in bu görüşü sonraki cerh ve ta'dil imamlarından İbn Hacer'in görüşüyle uygunluk arz eder. Nitekim İbn Hacer, Ferkat es-Sebhî için "O, âbid ve sadûk biridir. Ancak hadiste hatası çok olan leyyinu'l-hadis (hadiste gevşek) bir râvidir." demiştir.<sup>286</sup>

Bu misallerde de görüldüğü üzere İbn Şâhîn, râvilerle ilgili cerh ve ta'dil değerlendirmelerinde mutedil ve isabetli bir yol takip etmektedir. Onun râviler hakkındaki değerlendirmeleri, gerek muasır hadis imamlarının gerekse daha sonrakilerin görüş ve değerlendirmeleriyle – ekseriyet itibariyle- uygunluk arz etmektedir.

### 3.5.1. Cerh ve Ta'dilde Genellikle Muhaddislerin Görüşlerini Nakledip Kendi Görüşünü Beyan Etmemesi

Hadis imamlarının İbn Şâhîn'in metodu hakkında tespit ettiği hususlardan birisi de şudur: O, ravileri cerh ve ta'dil yönünden incelediği eserlerinde, genellikle geçmiş muhaddislerin görüş ve değerlendirmelerini kaydetmekle yetinmekte, ancak kendisinden bir görüş beyan etmemektedir. Çok nadir olarak onun görüş beyan etmesine rastlanmaktadır. O, çok defa ıstılahi manada râvi hakkında rivayeti kabul edilir ya da kabul edilmez şeklinde hüküm veren bir hadis münekkidi olarak görülmez. Sadece münekkid imamların râviler hakkındaki cerh ve ta'dil görüşlerini seçip nakletmekle yetinir.

Büyük muhaddis İbn Hacer, İbn Şâhîn'in raviler hakkında telif ettiği eserleri incelediğini ve bu hususu gözlemlediğini ifade eder.<sup>287</sup> Nitekim İbn Hacer, İbn Şâhîn'in bir raviyi *Kitâbu's-Sikat*'ta tanıtırken geçmiş muhaddislerden bir ya da birkaçının onu sika (güvenilir) gördüğüne dair görüşünü kaydetmekle yetindiğini ama kendisinin o ravi hakkında görüş beyan etmediğini vurgular.<sup>288</sup> Aynı şekilde *Kitabu'd-Duâfa*'da tanıttığı ravinin za'fiyetine ve cerhine dair

<sup>285</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtef fihim*, s. 58.

<sup>286</sup> İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, s. 444.

<sup>287</sup> Bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 2, s. 447,

<sup>288</sup> Örnekler için bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, Cilt 1, s. 281, 322, Cilt 2, s. 133, 337, 360, Cilt 3, s. 78, Cilt 4, s. 460,



geçmiş imamlardan bir ya da birkaç nakil yapmakla yetindiğini ama kendisinin görüş beyan etmediğini belirtir.<sup>289</sup>

İbn Hacer'in tespiti doğrudur. Görebildiğimiz kadarıyla İbn Şâhîn, cerh ve ta'dile dair eserlerini telif ederken böyle bir uslub gözetmiştir. O, kendisini müstakil bir cerh ve ta'dîl imamı olarak görmemiş, böyle bir iddiada da bulunmamıştır. Nitekim eserine verdiği isimden de onun bu yönüne ve metoduna işaret çıkarabiliriz. Şöyle ki: *Ta'rihu esmâ'is-sikât mimmen nukila anhumu'l-ilm* kitabının ismi bu hususa delalet eder. Ayrıca o, mezkûr eserin mukaddimesinde ravilerle ilgili değerlendirmeleri kaydederken şu hususa dikkat çeker: "... Bu konudaki görüşler, âdil olmakla şöhret bulan Yahya b. Maîn (234/848), Ahmed b. Hanbel (241/855), Ali b. el-Medînî (234/848), Osman b. Ebû Şeybe (239/853), Muhammed b. Abdullah b. Abbâd el-Mevsîlî (ö.?), Ahmed b. Sâlih el-Mısrî (248/862) gibi hadis münekkidlerinden seçtiklerimdir..."<sup>290</sup>

### 3.5.2. Yahya b. Maîn'den Naklettiği Ravinin Cerh ve Ta'dîlindeki İhtilafta Ta'dîli Tercih Etmesi

Yahya b. Maîn birkaç râvi hakkında ihtilaf etmiştir. Kimi zaman bu râvileri tevsîk etmiş, kimi zaman da bunları mecrûh saymıştır. İbn Şâhîn ise onun sadece ta'dîl görüşlerini ele alıp bu râvileri sika kabul etmiş ve onları sika râvilere tahsis ettiği *Târîhu esmâu's-sikât* kitabında zikretmiştir. Tespitlerimize göre bu durum 15 râvi hakkında vuku bulmuştur.<sup>291</sup>

Bunlardan birkaçını misal olarak zikrederim:

1-) Yahya b. Maîn, Salih el-Mürri hakkında "kendisinde beis yoktur" demiştir. İbn Şâhîn, Yahya'nın sadece bu görüşüne dayanarak onu sika râvilere dair telif ettiği kitabında tanıtmıştır.<sup>292</sup>

Ancak İmam Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*'de Yahya b. Maîn'den Salih el-Mürri için, hakkında beis yoktur (leyse bihî be'sun), demesinin yanı sıra beş farklı

<sup>289</sup> Örnekler için bkz. İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, Cilt 1, s. 242, Cilt 4, s. 320, 386, Cilt 5, s. 121, 138, 196, 226, 254, 260.

<sup>290</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 25.

<sup>291</sup> Sa'dî el-Hâşimî, *Nusûs sâkitat*, s. 14.

<sup>292</sup> Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 116.

tarikten Yahya b. Maîn'in onu zaîf kabul ettiğine dair nakillere yer verir. Ayrıca Buhârî'nin onun hakkında "münkeru'l-hadis" dediğini kaydeder ki Buhârî'ye göre bunun anlamı, sözkonusu râviden hadis nakletmek caiz değildir, demektir. Bundan başka Nesâî'den onun metruk bir ravi olduğuna dair sözüne de yer vererek bu raviyi cerh eder.<sup>293</sup>

2-) İbn Ebû Hayseme'nin Yahya b. Maîn'den rivayet ettiğine göre o, Ğassân b. Ubeyd el-Mevsilî hakkında "Süfyân'ın Câmi' kitabını nakleden sika bir râvidir." demiştir.<sup>294</sup> İbn Şâhîn, İbn Maîn'in sadece bu görüşüne dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak İmam Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*'de Yahya b. Maîn'in mezkûr ravi hakkında, "O zaîftir" dediğini, Ahmed b. Hanbel'in de mezkûr raviyi cerh ederek "Önceleri ondan hadis yazmıştık sonra ondan yazdığımız bütün hadisleri yaktık." dediğini kaydeder.<sup>295</sup>

3-) İbn Şâhîn, Yahya b. Maîn'den, Salih b. Rüstem el-Hazzâz hakkında "O, sâlihu'l-hadis bir râvidir" dediğine dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.<sup>296</sup>

Ancak İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb*'de belirttiği üzere, Yahya b. Maîn'in o raviyi zaîf kabul ederek cerh ettiğine dair daha başka nakiller vardır. Nitekim bu görüşlerden birisini İshak b. Mansûr yoluyla Yahya b. Maîn'den onun Salih b. Rüstem el-Hazzâz hakkında "lâ şey" (bir şey değil, bir işe yaramaz)." dediğini kaydeder.<sup>297</sup>

4-) İbn Şâhîn, Yahya b. Maîn'in Abdullah b. Bişr er-Rakkî hakkında "O, sika ve insanların hayırlılarından" dediği görüşüne dayanarak sika râviler arasında zikretmiştir.<sup>298</sup>

Ancak İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*'de es-Sâcî yoluyla Yahya b. Maîn'in

<sup>293</sup> ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 2, s. 289.

<sup>294</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 183.

<sup>295</sup> ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 3, s. 334.

<sup>296</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 117.

<sup>297</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1. Baskı, 12 cilt, Hind, Matbatü Dâiratü'l-Meârif en-Nizâmiyye, 1326, Cilt 4, s. 391.

<sup>298</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 125.

onun hakkında şöyle dediğini nakleder: “O, kezzâb’tır hiçbir münker hadisi bırakmayıp hepsini A’meş’e nisbet ederek rivayet etmiştir.” Bundan başka ed-Dârekutnî’nin bu ravi hakkında, hâfız değildir, demiştir.<sup>299</sup>

5-) İbn Şâhîn, Yahya b. Maîn’in Abdullah b. Abdullah b. Uveys hakkında “sika” dediğine dair görüşü esas alarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.<sup>300</sup>

Ancak *Tehzîbü’t-Tehzîb*’de İbn Ebû Hayseme’nin, Yahya b. Maîn’den rivayetinde onun hakkında “O, Salih biridir, ancak rivayet ettiği hadislerin rivayeti caiz değildir” dediği, bundan başka Muâviye b. Salih’in Yahya’dan rivayetine göre İbn Maîn’in “O, kavi değildir” diye cerh ifadelerine yer verilir.<sup>301</sup>

6-) Yahya b. Maîn, Abdullah b. Ebû Zinâd b. Abdullah hakkında şöyle demiştir. “O, Hişâm b. Urve’den hadis alanların en sağlamıdır.<sup>302</sup> İbn Şâhîn, Yahya’nın sadece bu görüşüne dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Tehzîbü’t-Tehzîb*’de belirtildiği üzere, İbn Muharrez, Yahya b. Maîn’in onun hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir: “O, ehl-i hadisin ihticac edecekleri bir râvi değildir. O, makbul bir kişi değildir.” Ayrıca Muâviye b. Salih ve başkalarının naklettiğine göre ise İbn Maîn “O, zaîf biridir” diyerek onu cerh etmiştir.<sup>303</sup>

7-) Yahya b. Maîn, Utbe b. Ebû Hakîm el-Hemadânî hakkında “O, sika bir râvidir.” demiştir.<sup>304</sup> İbn Şâhîn, Yahya’nın sadece bu görüşüne dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Tehzîbü’t-Tehzîb*’de İbn Ebû Hayseme’den Yahya b. Maîn’in onun hakkında “O, hadiste zaîftir/hadisleri zaîftir” dediğini nakleder. Bundan başka el-Âcurrî’nin rivayetine göre Ebû Dâvûd, Yahya b. Maîn’e onu sorduğunda “kendisinden başka ilah olmayan Allah’a yemin ederim ki, muhakkak ki o, münkerü’l-hadistir.” cevabını vermiştir. Nesâî ise onun hakkında “O, zaîftir, kavi

<sup>299</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Cilt 5, s. 160.

<sup>300</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’s-sikât*, s. 125.

<sup>301</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Cilt 5, s. 281.

<sup>302</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’s-sikât*, s. 147.

<sup>303</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Cilt 6, s. 171.

<sup>304</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’s-sikât*, s. 181.

değildir” demiştir.<sup>305</sup>

8-) Yahya b. Maîn, Nuh b. Derrâc için “Kendisinde beis yoktur” demiştir.<sup>306</sup> İbn Şâhîn, Yahya’nın sadece bu görüşüne dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Tehzîbü’t-Tehzîb*’de ed-Dûrî’den Yahya b. Maîn’in şöyle dediği kaydedilir: “O, hadis nedir bilmez. Hem o sika bir râvi değildir. Hatta bu ravi, kör olmasına rağmen 3 yıl kadılık yapmış ve körlüğünden kimseyi haberdar etmemiştir.” Yine Yahya b. Maîn, onun hakkında başka bir yerde “kezzâb” demiştir. Buhârî ise “o, leyse bi zâke” (o ravi aradığın gibi kuvvetli değildir) demiştir.<sup>307</sup>

9-) Yahya b. Maîn, Mücâlid b. Saîd için şöyle demiştir. “O, sika bir ravidir.”<sup>308</sup> İbn Şâhîn, Yahya’nın sadece bu görüşüne dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Tehzîbü’t-Tehzîb*’de ed-Dûrî’nin Yahya b. Maîn’den, “o, rivayet ettiği hadislerle ihticac edilmeyen bir râvidir.” dediği kaydedilir.

İbn Ebû Hayseme’nin Yahya b. Maîn’den rivayet ettiğine göre ise Yahya onun hakkında “O, zaîf ve vâhî’l-hadis biridir.” demiştir. Nesâî ise onun hakkında “kavi değildir” demiştir.<sup>309</sup>

Bunlara rağmen ez-Zehebî, İbn Şâhîn’in cerh ve ta’dîl konusundaki görüş ve tespitlerine itimat ederek eserlerinde yer yer ondan nakillerde bulunmuştur. Ayrıca İbn Şâhîn’i, ed-Dârekutnî ile beraber güvenilir râvilerin 10. Tabakasında zikretmiştir.<sup>310</sup>

<sup>305</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Cilt 7, s. 94-95.

<sup>306</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’s-sikât*, s. 242.

<sup>307</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Cilt 10, s. 482-483.

<sup>308</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu’s-sikât*, s. 234.

<sup>309</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Cilt 10, s. 39-40.

<sup>310</sup> İbn Şâhîn, *el-Muhtefefihim*, thk. Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, s. 9 (Tahkik edenin mukaddimesi).

### 3.5.3. İbn Şâhîn'in Cerh Edilen veya İhtilaf Edilen Bazı Ravileri Sika Kabul Etmesi Sebebiyle Mütesahil Addedilmesi

İbn Şâhîn'in mütesâhil davranarak râvileri muaddel sayan birkaç münekkîd imama uyarak çok zaîf ve metruku'l-hadis olan râvileri ta'dil etmiştir. Hâlbuki bu râviler başka muhaddisler tarafından taz'îf edilmişlerdir. Bunların sayısının 27 kadar olduğunu söyleyebiliriz.<sup>311</sup> Bu ravilerden bazılarını zikredelim.

1-) Ali b. Medîni, İsmail b. Şerûs hakkında "sikadır" demiştir. İbn Şâhîn buna dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.<sup>312</sup>

Ancak *Mîzânu'l-i'tidâl*'de İsmail b. Şerûs, hadis uyduran biri olarak zikredilir.<sup>313</sup>

2-) Yahya b. Maîn, Temmâm b. Necîh hakkında "sika biridir" demiştir. İbn Şâhîn de ona dayanarak Temmâm'ı sika râviler arasında zikretmiştir.<sup>314</sup>

Ancak *Mîzânu'l-i'tidâl*'de Ebû Hâtim er-Râzî (277/890), Temmâm b. Necîh hakkında "o, zâhibu'l-hadîs birisidir mevzu' ve münker hadisleri kabul edercesine rivayet eden bir zattır." diyerek onun zaîf biri olduğunu söylemiştir. İmam Buhârî ise onun hakkında "fîhi nazar" demiştir.<sup>315</sup>

Şunu biliyoruz ki İmam Buhârî, bir râvi hakkında "fîhi nazar" demişse o râvinin hadislerini terk etmiş ve ondan hadis rivayet etmemiştir.

3-) Muhammed b. Abdullah b. Numeyr, İbrahim b. Hirâse hakkında "o, sadûk biridir ancak zaîf râvilerden çokça rivayette bulunur." demiştir.<sup>316</sup> İbn Şâhîn de bu değerlendirmeye dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Mîzânu'l-i'tidâl*'de İmam Buhârî'nin onun hakkında "Terekûhu" (Muhaddisler onu terk ettiler) dediği kaydedilir. İmam Nesâî (303/915) de onun

<sup>311</sup> Sa'dî el-Hâşimî, *Nusûs sâkitat min tabakâti Esmâu's-sikât li'bn Şâhîn*, 1. Baskı, Medîne, Mektebetü'd-Dâr, 1987, s. 14.

<sup>312</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 27.

<sup>313</sup> ez-Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 1, s. 238.

<sup>314</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 27.

<sup>315</sup> ez-Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 1, s. 511.

<sup>316</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 34.

hakkında “metruk olduğu söylenmiştir” demektedir.<sup>317</sup>

4-) Yahya b. Maîn, Saîd b. Zerbî hakkında “kendisinde beis yoktur”<sup>318</sup> demiştir. İbn Şâhîn buna dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Mizânu'l-i'tidâl*'de kaydedildiği üzere, Yahya b. Maîn, bu ravi için, “leyse bi-şey” demek suretiyle onu cerh etmiştir. Nesâî de onun hakkında “sika değildir” demiştir.<sup>319</sup>

5-) Yahya b. Maîn, Fadl b. Meymûn hakkında “Sâlihu'l-hadis” demiştir.<sup>320</sup> İbn Şâhîn buna dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Mizânu'l-i'tidâl*'de Ebû Hâtim onun hakkında “münkeru'l-hadis” dediği kaydedilir. Aynı şekilde Ali b. el-Medîni de onun hakkında “o, bizim gözümüzde hep zaîf biri olarak yer edinmiştir” diyerek cerh etmiştir.<sup>321</sup>

6-) Yahya b. Maîn, Abdullah b. Vâkid el-Harrânî hakkında “o, sika birisidir” demiştir.<sup>322</sup> İbn Şâhîn buna dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Mizânu'l-i'tidâl*'de kaydedildiği üzere, Buhâri, onun hakkında bir rivayete göre “seketû anhu” (muhaddisler onun hakkında sükût edip bir şey söylemediler) demiştir. Bir başka rivayete göre ise onun hakkında “terekûhu” (Muhaddisler onu terk ettiler) demiştir. Ayrıca Yahya b. Maîn de onun hakkında “leyse bi-şey” demiştir.<sup>323</sup>

7-) Yahya b. Maîn, Abbâd b. Kesîr er-Ramlî el-Filistîni hakkında “o, sika birisidir.” demiştir.<sup>324</sup> İbn Şâhîn buna dayanarak onu sika râviler arasında zikretmiştir.

Ancak *Mizânu'l-i'tidâl*'de kaydedildiği üzere, İmam Buhâri, onun hakkında “fihi nazar” diyerek cerh etmiştir. Aynı şekilde Nesâî de onun hakkında

<sup>317</sup> ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 1, s. 72.

<sup>318</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 98.

<sup>319</sup> ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 2, s. 136.

<sup>320</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 186.

<sup>321</sup> ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 3, s. 360.

<sup>322</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 133.

<sup>323</sup> ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 2, s. 517.

<sup>324</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 170.

“sika değildir” demiştir.<sup>325</sup>

8-) İbn Şâhîn, hiçbir münekkîd imamının görüşünü zikretmeden Mübârek b. Hassân es-Sülemî el-Basrî hakkında “o sika biridir” demiştir.<sup>326</sup>

Ancak *Mîzânu'l-i'tidâl*'de kaydedildiği üzere, Ebû Dâvûd, bu ravi hakkında “münkeru'l-hadis.” diyerek cerh etmiştir. Keza Nesâî de onu “leyse bi kaviyy” diyerek zayıf saymıştır.<sup>327</sup>

9-) İbn Şâhîn hiçbir münekkîd imamının görüşünü zikretmeden Hilâl b. Ebû Zeyneb el-Basrî hakkında “o sika biridir. Ondan sadece İbn Avn hadis rivayet etmiştir.” demek suretiyle ta'dil etmiştir.<sup>328</sup>

Ancak *Mîzânu'l-i'tidâl*'de Ahmed b. Hanbel, terekûhu” (muhaddisler onu terk ettiler) demiştir. Neticede ez-Zehebî onun hakkında bazı cerh ifadeleri bulunduğunu ve şahsının pek tanınmadığını, dolayısıyla meçhul bir ravi olduğunu ifade ederek cerh etmiştir.<sup>329</sup>

#### 3.5.4. Güvenilir Raviler Hakkında Naklettiği Bazı Vasıf ve Özellikler

İbn Şâhîn, cerh ve ta'dil yönünden sika (güvenilir) olarak değerlendirilen râvileri *Târîhu esmâu's-sikât* adlı eserinde alfabetik olarak tanıtmıştır. Onların adalet ve zabt yönünden güzel vasıflarını zikretmiştir. Bu hususta geçmiş âlimlerin görüşlerinden nakillerde bulunmakla birlikte bazen kendi ifadelerini de kaydetmiştir.

Bu konudaki örneklerden bazılarını misal olarak zikredelim:

عَنْ بِنِ عَيْنَةَ يَقُولُ مَا رَأَيْتُ بِالْبَصْرَةِ مِثْلَ أَيُّوبَ

İbn Uyeyne'den şöyle demekte olduğu rivayet edilir: “Ben, Basra'da Eyyûb gibisini görmedim.”<sup>330</sup>

<sup>325</sup> ez-Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 2, s. 370.

<sup>326</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 234.

<sup>327</sup> ez-Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 3, 430.

<sup>328</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 253.

<sup>329</sup> ez-Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, Cilt 4, s. 314.

<sup>330</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 30.

قَالَ أَبُو دَاوُدَ عَنْ شُعْبَةَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ سَيِّدَ الْفُقَهَاءِ

Ebû Dâvûd, Şu'be'den naklen şöyle dedi: "Bize Seyyidu'l-fukahâ (fakihlerin efendisi) Eyyûb rivayet etti."<sup>331</sup>

أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ يَقُولُ: آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَّاسٍ مِنَ السَّبْعَةِ الَّذِينَ كَانُوا يَضْبُطُونَ الْحَدِيثَ عِنْدَ

شُعْبَةَ

Ahmed b. Hanbel der ki: "Âdem b. Ebû İyâs, Şu'be'nin yanında hadis kaydetmekte olan altı veya yedi kişiden biridir."<sup>332</sup>

إِنَّ لِلْخَيْرِ مَفَاتِيحَ وَإِنْ ثَابِتُ بْنُ أَسْلَمَ مِنْ مَفَاتِيحِ الْخَيْرِ

Muhakkak ki hayrın anahtarları vardır. Sâbit b. Eslem de hayrın anahtarlarındandır.<sup>333</sup>

جَهِيذُ الْعُلَمَاءِ

O, âlimlerin mütehassısıdır (pîridir).<sup>334</sup>

سَفْيَانُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْحَدِيثِ

Süfyân es-Sevrî hadis ilminde müminlerin emiridir.<sup>335</sup> Yani o, hadis ilimlerinin bütününde en yüksek dereceye yükselmiş bir imamdır.

سَفْيَانُ بْنُ عَيِّنَةَ الْحَنْظَلَةُ الرَّائِدِيَّةُ

Süfyân b. Uyeyne, Râverdiyye buğdayı gibidir (emsali az bulunan ve rağbet edilen değerli bir şahsiyettir).<sup>336</sup>

فَارِسُ فِي الْحَدِيثِ

<sup>331</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 30.

<sup>332</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 41.

<sup>333</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 52.

<sup>334</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 98.

<sup>335</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 105.

<sup>336</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 105.



O, hadis ilminde (hep koşuşturan) bir atlı süvari (gibi)dir.<sup>337</sup>

وَقَالَ الزُّهْرِيُّ حَدَّثَنِي طَاوُسٌ وَلَوْ رَأَيْتَ طَاوُسَ عَلِمْتَ أَنَّهُ لَا يَكْذِبُ

ez-Zührî dedi ki: “Tâvûs bana hadis rivayet etti. Şayet sen Tâvûs’u bir görseydin, katiyen onun yalan söylemeyeceğine kanat getirirdin.”<sup>338</sup>

عَلِيَ بْنِ الْمَدِينِيِّ يَقُولُ غَيْرَ مَرَّةٍ وَاللَّهِ لَوْ أَخَذْتُ فَحَلَفْتُ بَيْنَ الرَّكْنِ وَالْمَقَامِ لَحَلَفْتُ إِنِّي لَمْ أَرِ

أَحَدًا قَطَّ أَعْلَمُ بِالْحَدِيثِ مِنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ

Ali b. el-Medîni, birkaç defadır şunu söyler: “Vallahi (Kâbe’nin örtüsünü) tutup Rükün ile Makam-ı İbrahim arasında yemin edecek olsaydım, hadis ilmini Abdurrahman b. Mehdî’den daha iyi bilen birini katiyen görmediğime dair yemin ederdim.”<sup>339</sup>

مَنْ يَزِدُّ عِنْدَنَا كُلَّ يَوْمٍ خَيْرًا

O, bizim nezdimizde hergün hayrı (fazileti) artan kişilerdendir.<sup>340</sup>

الذَّهَبُ الْمَصْفِيُّ الذَّهَبُ الْمَصْفِيُّ

O, saf altındır saf altın (ona hiçbir şaibe karışmamıştır).<sup>341</sup>

إِذَا حَدَّثَكَ عَبْدُ الْوَارِثِ بِشَيْءٍ فَشَدَّ يَدَكَ بِهِ

Addülvâris sana bir şey rivayet ederse, ona (itibar et) elinde sımsıkı tut.<sup>342</sup>

قَالَ أَبُو دَاوُدَ قَالَ لِي شُعْبَةُ أَدْرَكُوا قَيْسًا قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ

Ebû Dâvûd dedi ki: Şu’be bana şöyle dedi: “Kays vefat etmeden önce

<sup>337</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu’s-sikât*, s. 112.

<sup>338</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu’s-sikât*, s. 122.

<sup>339</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu’s-sikât*, s. 145.

<sup>340</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu’s-sikât*, s. 154.

<sup>341</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu’s-sikât*, s. 156.

<sup>342</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu’s-sikât*, s. 167.

mutlaka ona ulaşın (hadis alın).<sup>343</sup>

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ كَثِيرٌ بِنِ شَنْظِيرٍ هُوَ مِمَّنْ يَكْتُبُ حَدِيثَهُ وَيَشْتَهِي

Ahmed b. Hanbel dedi ki: “Kesîr b. Şanzîr, hadisleri yazılan ve rağbet edilen râvilerdendir.”<sup>344</sup>

وَكَانَ سُفْيَانُ يُسَمِّي الْمَعْفَى بْنِ عَمْرَانَ الْيَاقُوتَةَ

Süfyân, Muâfi b. İmrân'ı yâkût (çok değerli bir şahsiyet) diye adlandırıyordu.<sup>345</sup>

قَالَ ابْنُ مَسْهَرٍ لَمْ يَكُنْ فِي أَصْحَابِ الْأَوْزَاعِيِّ مِثْلَ هَقْلَ بْنِ زِيَادٍ ثِقَّةً

İbn Müshir dedi ki: “el-Evzâî'nin arkadaşları arasında güvenilirlik bakımından Hıkl b. Ziyâd gibisi yoktur.”<sup>346</sup>

وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ مَا أَخْرَجَتْ خُرَّاسَانَ بَعْدَ بِنِ الْمُبَارَكِ مِثْلَ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى قَالَ وَكُنَّا نُسَمِّيهِ

يَحْيَى الشُّكَاكِ يَعْنِي مِنْ كَثْرَةِ مَا كَانَ يَشُكُّ فِي الْحَدِيثِ

Ahmed b. Hanbel dedi ki: “Horosan, Abdullah b. Mübârek'ten sonra Yahya b. Yahya gibisini yetiştirmemiştir. Biz, Yahya'nın hadis hususunda çok şüpheli (titiz) olmasından dolayı ona Yahya eş-Şekkâk diye isim verirdik.”<sup>347</sup>

وَقَالَ بِنِ عَمَارٍ هُوَ الْيَوْمَ الثَّقَّةُ عِنْدَ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ

İbn Ammâr dedi ki, o günümüzde ehli hadis katında sika (güvenilir) bir râvidir.<sup>348</sup>

Bütün bu ve benzeri misallerde, geçmiş ravilerin vasıflarını ve hallerini ifade eden evsafın zenginliğini ve çeşitliliğini görmekteyiz.

<sup>343</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 191.

<sup>344</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 194.

<sup>345</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 238.

<sup>346</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 254.

<sup>347</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 262.

<sup>348</sup> İbn Şâhîn, *Târihu esmâu's-sikât*, s. 264.

### 3.5.5. İbn Şâhîn'e Göre Münekkîd İmamlarda Bulunması Gereken

#### Şartlar

İbn Şâhîn, râviler hakkında yapılan cerh ve ta'dîl değerlendirmelerinin isabetli, doğru ve objektif olması için bunu yapacak muhaddislerin tezkiye sebeplerini bilen, adalet sahibi ve şuurlu münekkîd âlimler (nakkâd-nukkâd)<sup>349</sup> olması gerektiğini söyler. Bu hususta söz sahibi kimselerin adalet yönünden sair muhaddisler tarafından hiçbir şüpheye mahal kalmayacak şekilde kabul görmüş meşhur âlimlerden olması gerekir. Meselâ Ali b. el-Medînî (234/848), Yahya b. Maîn (234/848), Ahmed b Hanbel (241/855) gibi muhaddisler, ilim ehli arasında adaletleriyle şöhret bulmuşlardır.<sup>350</sup> Nitekim hadiste imam olarak nitelendirilen bu ve benzeri kimseleri ilim ehli ittifakla kabul etmiş, adalet yönünden incelemeye tâbi tutmaya ihtiyaç duymamışlardır.<sup>351</sup>

### 3.6. Hadis Metinlerine Yönelik Uygulamaları

#### 3.6.1. Metindeki Garîb Lafızları Açıklaması

İbn Şâhîn, hadislerde geçen garîb kelimeleri yer yer açıklamakla beraber yabancı kelimelerin de hangi dile ait olduklarını belirtip tahlil etmeye çalışır.

Bu hususla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ الْأَشْعَثِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ الْحِمَاصِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا هَانِيءُ  
الْبَحَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ السَّعِيدِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ  
خَالِدِ بِنْتِ خَالِدٍ قَالَتْ: قَدِمْتُ مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَةِ وَأَنَا جُؤَيْرِيَّةٌ فَكَسَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
خَمِيصَةً لَهَا أَعْلَامٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ أَعْلَامِي هَذِهِ وَيَقُولُ: " سَنَاهُ سَنَاهُ "

وَهَذِهِ لَفْظَةٌ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَبَشَةِ حَسَنَةٌ.

<sup>349</sup> Hangilerinin kabul edilip hangilerinin kabul edilmeyeceklerini tespit için sened ve metni tenkîde, incelemeye tabi tutan hadis âlimleri olan zevatlardır. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları sözlüğü*, s. 125.

<sup>350</sup> İbn Şâhîn, *Târîhu esmâu's-sikât*, s. 25.

<sup>351</sup> Geniş bilgi için bkz. Talât Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, s. 108.

Abdullah b. Süleyman b. el-Eşa's → Muhammed b. Avf el-Humsî → Hânî el-Buhârî → eh-Humeydî → Süfyân → İshak b. Se'îd es-Se'îdî → babası → Halid'in kızı Ümmü Halid dedi ki: "Ben Habeşistan'dan küçücük bir cariye olarak geldim. Bana Resûlullah (s.a.s.) üzerinde işlemler bulunan bir elbise giydirdi. Bu işlemlere dokunmaya başladı ve سَنَاهُ (seneh) buyurdu.

İbn Şâhîn demiştir ki: Hadiste Resûlullah (s.a.s.)'den sadır olan سَنَاهُ (seneh) lafzı, Habeşçe'de güzel anlamındadır.<sup>352</sup>

Bu bilgi kelimenin hangi bölgede kullanıldığını ve o bölgedeki anlamını göstermesi açısından önemlidir. Zira bir kelime bir bölgede başka diğerinde farklı anlamlarda kullanılabilir. Dolayısıyla rivayetin doğru anlaşılması bu kelimenin kullanıldığı çevre ve kültürü tanımayla doğru orantılıdır.

İkinci misal:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حُدَيْفَةَ بَدِمَشْقَ قَالَ حَدَّثَنَا بَكَّارُ بْنُ قُتَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي الْوَزِيرِ قَالَ حَدَّثَنَا ذَوَادُ بْنُ عُلْبَةَ الْحَارِثِيُّ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَبَا هُرَيْرَةَ اشْكَنْبِ دَرْدَ". قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ: "فَمَ فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شِفَاءً".

وَفِيهِ دَلَالَةٌ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِالْفَارِسِيَّةِ.

Muhammed b. Muhammed b. Ebû Huseyfe (Dımaşk'ta) → Bakkâr b. Kuteybe → İbrahim b. Ebu'l-Vezîr → Zavvâd b. Ulbe el-Hârisî → Leys → Mucâhid → Ebû Hureyre dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) bana hitaben şöyle buyurdu: (Farsça) Ya Ebâ Hureyre işkeneb derd. Ben de, evet ya Resûlullah (s.a.s.) dedim. Bu sefer Resûlullah (s.a.s.) (Arapça) Ey Ebû Hureyre kalk ve namaz kıl çünkü namazda şifa vardır buyurdu.

İbn Şâhîn, demiştir ki: Bu hadiste, Resûlullah (s.a.s.)'in Farsça

<sup>352</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 209.

konuştuğuna bir delalet vardır.<sup>353</sup>

Dolayısıyla İbn Şâhîn, hadisteki garîb kelimelerin hangi dile ait olduğunu belirtmiştir.

İbn Şâhîn burada güzel bir değerlendirmede bulunmuştur çünkü Resûlullah (s.a.s.)'ın çok olmasa da farklı dil ve lehçelerle muhataplarının ilgi ve dikkatlerini çekmesi, onların gönüllerine hitap ederek kulaklarının aşına olduğu ifadeler kullanması söz konusudur.

### 3.6.2. Hadis Metnini Şerh Etmesi

İbn Şâhîn, lügat açısından garip ve nadir kullanılan lafızlar ile müşkil manalar ihtiva eden hadisleri açıklama yolunu tercih eder. Bir de bu manaların hükümleri ve bu hükümlerle ilgili fakihlerin değerlendirmelerini nakletmeye özen gösterir.

Bu hususla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ شَيْبَانَ قَالَ حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَامِرٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ عَلْقَمَةَ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي: "رَتَّلْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي".

وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ الْمَثْنِ وَلَا أَعْلَمُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَحَدٍ: "فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي"

إِلَّا لِسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ.

Ahmed b. Muhammed Sa'îd el-Hamdânî → Yahya b. Zekeriyya eş-Şeybânî → Asım b. Amır → Ebû Bekr b. Ayyâş → A'meşi → İbrahim → Alkama → Abdullah dedi ki: "Ben Resûlullah (s.a.s.)'e kur'an okudum bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) "anam babam sana feda olsun tertil üzere okumaya devam et." buyurdu.

<sup>353</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, s. 262.

İbn Şâhîn demiştir ki: “Bu, metni ğarib olan bir hadistir. Çünkü ben, Sad b. Ebû Vakkas’ın dışında Resûlullah (s.a.s.)’ın kendisine “anam babam sana feda olsun” dediği bir başka şahıs bilmiyorum.”<sup>354</sup>

İkinci misal:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَرَّانِيُّ بِالرَّقَّةِ، حَدَّثَنَا أَبُو فَرْوَةَ يَزِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَزِيدِ  
الرَّهَاقِيِّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا سَابِقٌ يَعْنِي: ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْبَرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو حَيْفَةَ، عَنْ أَبِيَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ،  
عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ تَرَكَهُ  
فَقَدْ أَحْسَنَ»

Muhammed b. Sâ'id b. Abdurrahman el-Harrânî (Rakka şehrinde) → Ebû Ferva Yezîd b. Muhammed b. Yezîd er-Ruhâvî → Sâbik b. Abdullah el-Berberî → Ebû Hanîfe (İmamımız Numân Sâbit) → Ebân → Ebû Nadra → Câbir dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Cuma günü kim guslederse güzel bir iş yapmış olur. Kim de terk ederse o da iyi şey yapmış sayılır.”

İbn Şâhîn, bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle bir değerlendirmede bulunur:

وَمَعْنَاهُ عِنْدِي - وَاللَّهِ أَعْلَمُ - مَنْ اغْتَسَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ طَلَبًا لِلتَّضَعِيفِ فِي مَثُوبَةِ الْغُسْلِ يَوْمَ  
الْجُمُعَةِ، وَمَا فِيهِ مِنَ الثَّوَابِ، وَمَنْ تَرَكَهُ فَقَدْ أَحْسَنَ؛ لِأَنَّهُ قَبِلَ الرُّخْصَةَ فِي تَرْكِ الْغُسْلِ

Bu hadisten maksat şu olsa gerek: Cuma günü kim guslederse, ecirini artırmak ve sevaba nail olmak için güzel bir iş yapmış olmaktadır. Terkeden de iyi etmiştir, çünkü o, guslü terk etme hususundaki ruhsatı kabul etmiş olmaktadır.<sup>355</sup>

Üçüncü misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْهَيْثَمِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ  
الْأَصْبَهَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ أَبِي الْعُمَيْسِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ،

<sup>354</sup> Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fihî min musannefât el-Hâfiz İbn Şâhîn*, s. 231.

<sup>355</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 52.

عَنْ جَدِّهِ: أَنَّهُ حِينَ رَأَى الْأَذَانَ أَمَرَ بِلَالًا فَأَذَّنَ، ثُمَّ أَمَرَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ فَأَقَامَ.

وَهَذَا بَابٌ قَدْ اِخْتَلَفَ الْفُقَهَاءُ فِيهِ

Ahmed → Ebu'l-Ahves → Muhammed b. Haysem → Muhammed b. Saîd el-Asbehânî → Abdüsselam b. Harb → Ebu'l-Ubeys → Abdullah b. Muhammed b. Zeyd → babası → dedesi dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) ezan için vakti uygun gördüğünde Bilâl (r.a.)'e ezan okumasını, sonra da Abdullah b. Zeyd'e kâmet getirmesini emretti.

İbn Şâhîn demiştir ki: Bu konu, fukahanın üzerinde ihtilaf ettiği bir husustur.<sup>356</sup>

Bundan sonra İbn Şâhîn, farklı şahısların ezan ve kâmet okumaları hususundaki ihtilafı ve bu konudaki evlâ olan tatbikatı şöyle açıklamıştır:

وَسُئِلَ مَالِكٌ، عَنِ مُؤَذِّنِ أَذْنٍ بِالصَّلَاةِ وَأَقَامَ غَيْرُهُ الصَّلَاةَ بِإِقَامَتِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، لَا بَأْسَ بِذَلِكَ، وَكَانَ أَبُو حَنِيفَةَ لَا يَرَى بَأْسًا يُؤَذِّنُ الرَّجُلُ، وَيَقِيمُ غَيْرَهُ، وَهُوَ قَوْلُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ وَقَوْلُ أَبِي ثَوْرٍ وَأَمَّا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ فَإِنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «إِذَا أَدَّنَ الرَّجُلُ فَهُوَ يَقِيمٌ» وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: «لَوْ أَدَّنَ رَجُلٌ وَأَقَامَ غَيْرُهُ كَرِهْتُهُ». وَأَجَازَهُ وَاللَّيْ يَذْهَبُ إِلَيْهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: الَّذِي أَدَّنَ فَهُوَ يَقِيمٌ، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ اسْتَقْبَلَ الْأَذَانَ

İmam Malik'e (ö. 179/795) iki farklı kişinin ezan ve kamet getirmelerinin uygun olup olmadığı sorulduğunda şöyle demiştir: "Evet bunda bir beis yoktur." İmam Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) de ezan ve kametin farklı kişiler tarafından icra edilmesinde beis görmezdi. Bu, aynı zamanda Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (ö. 189/805) ile Ebû Sevr (ö.?)'in görüşüdür. Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777) ise şöyle der: "Ezanı okuyan kişi, kameti de getirir." İmam Şafii (ö. 204/819) "Bir kimse ezan okursa diğer bir kişide kamet getirirse ben bunu kerih görürüm." demiş ve buna cevaz da vermiştir. Gerek o gerekse Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) şu görüşü beyan etmiştir: "Ezan okuyan kâmeti de getirir. Şayet

<sup>356</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 166.

böyle yapmadıysa yeniden ezan okumaya yönelir.”<sup>357</sup>

### 3.6.3. Fıkhî Konularda Bazen Ebû Hanîfe’den Rivâyet Nakletmesi

İbn Şâhîn, ağırlıklı olarak Hanbelî mezhebine bağlı olmasına rağmen bazı ahkâm konularında İmam Ebû Hanîfe’nin rivayet ettiği hadislerle yer vererek o hükmü tercihe şayan sayar.

Mezhep taassubu sebebiyle İmam-ı A’zam, hadis yönünden bir kısım haksız tenkit ve ithamlara maruz kalmıştır. Nitekim o, hadis bilmezdi, sahih hadislerle amel etmezdi, re’yi hadislerle tercih ederdi gibi tenkidlere maruz kalmıştır.<sup>358</sup> Ancak İbn Şâhîn, mezhep taassubuna düşmemiş, her kim tarafından temsil ediliyorsa hak ve hakikatin yanında olmayı yeğlemiştir. Bu hususla ilgili birkaç misal üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ خَلَّادٍ، بِالْعَسْكَرِ قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الدُّوَلَابِيُّ، قَالَ: نا عَبَّادُ بْنُ صُهَيْبٍ، قَالَ: نا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ غَزْوَةِ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْأَهْلِيَّةِ، وَعَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، وَمَا كُنَّا مُسَافِحِينَ»

**İbn Şâhîn** demiştir ki: Bize Ahmed b. İbrahim b. Hallâd (Asker şehrinde) → Muhammed b. Musa ed-Dûlâbî → Abbâd b. Suheyb → **Ebû Hanîfe** → Nâfi’ → Abdullah b. Ömer’den şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Resûlullah (s.a.s.) Hayber gazvesinin gerçekleştiği sene ehli eşeklerin etlerinin yenilmesini ve kadınlarla mut’a nikâhı yapılmasını yasakladı. Dolayısıyla bizler zina eden kimselerden olmadık.”<sup>359</sup>

İkinci misal:

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: نا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ شَاهِينَ، قَالَ: نا مَسْعُودُ بْنُ جُوَيْرِيَةَ، قَالَ نا الْمُعَلَّى بْنُ عِمْرَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ مُوسَى الْجُهَنِيِّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ

<sup>357</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhuh*, s. 166.

<sup>358</sup> Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, s. 76.

<sup>359</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhuh*, s. 362.



أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنِ الْمُتَعَةِ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ»

**İbn Şâhîn** demiştir ki: Bize Ömer b. Hasan b. Ali b. Mâlik → Ahmed b. Saîd b. Şâhîn → Mesûd b. Cuveyriye → el-Muallâ b. Imrân → Ebû Hanîfe → Musa el-Cuhenî → er-Rabî' b. Sebra → Babasından rivayetle dedi ki: “Resûlullah (s.a.s.) Mekke Fethinde mut'a nikâhını yasakladı.”<sup>360</sup>

Üçüncü misal:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْزُوقِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفَضْلَ بْنَ مُوسَى، يَقُولُ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَبُو حَنِيْفَةَ عَلَى الْأَعْمَشِ نَعُوذُهُ، فَقَالَ لَهُ أَبُو حَنِيْفَةَ: لَوْلَا الثَّقَلُ عَلَيْكَ لَرَدْتُمْ فِي عِيَادَتِكَ أَوْ لَعُدْتِكَ أَكْثَرَ مِمَّا أَعُوذُكَ، فَقَالَ لَهُ الْأَعْمَشُ: وَاللَّهِ إِنَّكَ لَتَشْقِلُ عَلَيَّ وَأَنْتَ فِي بَيْتِكَ فَكَيْفَ إِذَا دَخَلْتَ عَلَيَّ، فَلَمَّا خَرَجَا قَالَ أَبُو حَنِيْفَةَ: «إِنَّ الْأَعْمَشَ لَمْ يَصُمْ رَمَضَانَ قَطُّ، وَلَمْ يَغْتَسِلْ مِنْ جَنَابَتِهِ»، قَالَ عَلِيُّ: فَقُلْتُ لِلسَّيْنَانِيِّ: أَيُّ شَيْءٍ أَرَادَ بِذَلِكَ؟ قَالَ: كَانَ الْأَعْمَشُ يَرَى الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ، وَيَتَسَحَّرُ بِحَدِيثِ حُدَيْفَةَ.

**İbn Şâhîn** demiştir ki: Bize Muhammed b. Hasan el-Mervezî → Ahmed b. Ali → Ali b. Haşrem → Fadl b. Musa'dan rivayetle, o demiştir ki: Ben, Ebû Hanîfe'yle beraber A'meş'e hastalığından dolayı geçmiş olsuna gittik. Ebû Hanîfe ona dedi ki: “Sana eziyet veririm düşüncesi olmasaydı seni daha sık ziyaret eder yahut bu ziyaretimi artırırdım.” A'meş ise şöyle cevap verdi: “Sen evinde bulunurken bile bana eziyet veriyorsun; yanıma geldiğinde gerisini sen düşün.” Derken yanından çıktık. Ebû Hanîfe bana dedi ki: “A'meş, Ramazan'da hiç oruç tutmadı ve cenabetten dolayı da hiç gusletmedi.” Râvi Ali b. Haşrem demiştir ki: “Ben, es-Sînânî'ye bundan Ebû Hanîfe'nin maksadı neydi?” diye sorduğumda şu cevabı verdi: “A'meş, ancak sudan (meniden) dolayı su (gusül) gerekir görüşünde idi. Bir de o, Huzeyfe'nin hadisine göre sahur yapardı.”<sup>361</sup>

<sup>360</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 362.

<sup>361</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 46.

#### 3.6.4. Nâsîh ve Mensûh Hadisleri Tespit ve Tahlil Metodu

İslam âlimlerinin çoğunluğu, neshin gerçekleştiğini kabul etmektedir. Nesihle ilgili hususlar, tefsir ve fıkıh âlimlerini yakından ilgilendirdiği gibi hadisçileri de ilgilendirmektedir. İbn Şâhîn de bu konuda müstakil bir eser yazarak meseleleri tahlil etmiştir. Burada bazı misaller üzerinde duralım:

Birinci misal:

حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ شُعَيْبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّارِيُّ إِمْلَاءً يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَنَةَ ثَمَانٍ وَثَلَاثِينَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي مَعْشَرَ الْمَدَنِيِّ، أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ»

Ebu'l-Hasan Şuayb b. Muhammed ez-Zâri' (imla yoluyla 308 yılında bize tahdis etti) → Muhammed b. Ebu Ma'ser el-Medenî → Nâfi' → Abdullah b. Ömer dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Sizden birisi Cuma namazına geleceğinde gusletsin.”

İbn Şâhîn bu hadisin hükmünün mensûh olup olmadığını tahlil eder ve şöyle der:

وَهَذَا حَدِيثٌ مَنْسُوخٌ لَا حُكْمَ لَهُ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَأْتُونَ مِنْ أَعْمَالِهِمْ فَيَعْرِقُونَ، وَتَكُونُ مِنْهُمْ الرِّوَايَةُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ اغْتَسَلْتُمْ»

Bu, mensûh bir hadistir, bununla hüküm verilmez. Nitekim hadiste zikri geçen ashab-ı kiram, bedenen çalıştıklarından dolayı terliyorlardı ve onlardan ter kokusu geliyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) onlara hitaben “keşke Cumaya gelirken yıkansaydınız!” buyurmuştur. İbn Şâhîn, Sonra da şu hatırlatmada bulunmuştur:

ثُمَّ قَالَ: «مَنْ تَوَضَّأَ فِيهَا وَنَعِمَتْ، وَمَنْ اغْتَسَلَ فَهُوَ أَفْضَلُ»

“Kim Cuma için abdest almış ise ne güzel şey yapmıştır. Kim de gusletmiş

ise o çok daha efdaldır.”<sup>362</sup>

İbn Şâhîn, ruhsatla amel etmenin hükmünü açıklamak ve yukarıdaki hadisin hükmünün ayrıca başka hadislerle de nesh edildiğini belirtmek üzere şu rivayeti kaydeder:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَرَّانِيُّ بِالرَّقَّةِ، حَدَّثَنَا أَبُو فَرْوَةَ يَزِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَزِيدِ  
الرَّهَّائِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا سَابِقُ يَعْنِي: ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو حَيْفَةَ، عَنْ أَبِيَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ،  
عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ تَرَكَهُ  
فَقَدْ أَحْسَنَ»

Bize Muhammed b. Sâid b. Abdurrahman el-Harrânî (Rakka şehrinde) →  
Ebû Ferve Yezîd b. Muhammed b. Yezîd er-Rahâvî → Sâbık b. Abdullah el-  
Berberî → Ebû Hanîfe (İmamımız Numân b. Sâbit) → Ebân → Ebû Nadra →  
Câbir dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Cuma günü kim guslederse çok  
güzel bir şey yapmış olur. Kim de terk ederse o da iyi etmiştir.”

İbn Şâhîn, bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle bir değerlendirmede  
bulunur:

وَمَعْنَاهُ عِنْدِي - وَاللَّهُ أَعْلَمُ - مَنْ اغْتَسَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ طَلَبًا لِلتَّضَعِيفِ فِي مَثُوبَةِ الْغُسْلِ يَوْمَ  
الْجُمُعَةِ وَمَا فِيهِ مِنَ الثَّوَابِ، وَمَنْ تَرَكَهُ فَقَدْ أَحْسَنَ؛ لِأَنَّهُ قَبِلَ الرُّحْصَةَ فِي تَرْكِ الْغُسْلِ

“Bana göre bu hadisten maksat -Allahu a’lem- şu olsa gerek: Kim  
guslederse, Cuma gününe ait guslün ecrini ve ondaki sevabı kat kat artırmak için  
çok güzel bir şey yapmış demektir. Terkeden kimse de iyi etmiştir, çünkü o da  
guslü terk etme hususundaki ruhsatı kabul etmiş olmaktadır.”<sup>363</sup>

#### İkinci misal:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَابِرٍ الْحَافِظُ، بِالرَّمْلَةِ قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عِصْمَةَ، قَالَ: نا

<sup>362</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 51.

<sup>363</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 52.

سَوَّارُ بْنُ عِمَارَةَ، قَالَ: نَا الْعَلَاءُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ حُسَيْنِ بْنِ يَعْنِي الْمَعْلَمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَعْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، مَوْلَى مَيْمُونَةَ قَالَ: أَتَيْتُ عَلَى ابْنِ عَمَرَ وَهُوَ قَاعِدٌ عَلَى الْبَلَاطِ وَأَهْلُ الْمَسْجِدِ يُصَلُّونَ فَقُلْتُ: أَلَا تُصَلِّي؟ فَقَالَ: إِنِّي صَلَّيْتُ، أَلَا تُصَلِّي مَعَ الْقَوْمِ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تُصَلِّي صَلَاةً فِي يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ»

Hâfız Ahmed b. Abdullah b. Câbir (Ramle şehrinde) → Muhammed b. Ahmed b. Ismet → Sevvâr b. Imâre → A'la' b. Harun → Hüseyin el-Muallim → Amr b. Şuayb → Süleyman mevlâ Meymûne dedi ki: “Ben, Abdullah b. Ömer’in Medine’deki Belât denilen yerde bulunurken yanına gittim. Cemaat mescitte namaz kılıyordu. Kendisine namaz kılmıyor musunuz? diye sorduğumda, ben kıldım, dedi. Cemaatla birlikte kılmıyor musunuz? diye sordum. İbn Ömer dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyururken işittim: “Bir günde aynı namazı iki kere kılma.”<sup>364</sup>

İbn Şâhîn bu hadisin hükmünün mensûh olduğunu açıklamak üzere bunu nesh eden diğer hadislerle şöyle yer verir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغَوِيُّ، قَالَ: نَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ التَّرْسِيُّ، قَالَ: نَا مُسْلِمُ بْنُ خَالِدِ الرَّزَّجِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ بُسْرِ بْنِ مِحْجَنٍ، عَنْ أَبِيهِ مِحْجَنٍ: أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَذَّنَ بِالصَّلَاةِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى وَمِحْجَنٌ فِي مَجْلِسِهِ كَمَا هُوَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مَنَعَكَ أَلَّا تُصَلِّيَ مَعَنَا أَلَسْتَ رَجُلًا مُسْلِمًا؟» قَالَ: بَلَى، وَلَكِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلَّيْتُ فِي أَهْلِي قَالَ: «فَإِذَا جِئْتَ فَصَلِّ مَعَ النَّاسِ، وَإِنْ كُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ»

Abdullah b. Muhammed el-Begâvî → Abbâs b. el-Velid en-Nersî → Müslim b. Hâlid ez-Zencî → Zeyd b. Eslem → Büsr b. Mihcen → Babası Mihcen’den rivayetle, o Resûlullah (s.a.s.) ile beraber bir meclisteyken namaz için ezan okundu. Resûlullah (s.a.s.) kalkıp namazı kıldırdı. Mihcen ise yerinde olduğu gibi oturuyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) ona “Seni bizimle birlikte

<sup>364</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhu*, s. 241.

namaz kılmaktan alıkoyan şey nedir? Yoksa sen Müslüman değil misin?” diye sordu. O da, Evet ya Resûlullah (s.a.s.) ben müslümanım ancak namazı ailemin yanında kıldım, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “Evinde kılmış olsan bile cemaate geldiğinde onlarla birlikte namaz kıl.”<sup>365</sup>

İbn Şâhîn, bu hadisi isnâd yönünden takviye eden başka rivayetlerin bulunduğunu ifade ederek şöyle der:

وَيُؤَيِّدُ هَذَا الْحَدِيثَ حَدِيثُ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ

“Bu hadisi, Muâz b. Cebel’in hadisi te’yid eder.”<sup>366</sup>

Ardından şu rivayeti kaydeder:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: نا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، قَالَ: نا شُعْبَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ كَانَ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ، ثُمَّ يَرْجِعُ فَيُصَلِّي بِقَوْمِهِ

Abdullah b. Muhammed → Ali b. Ca’d → Şu’be → Amr b. Dînâr → Câbir b. Abdullah dedi ki: “Muâz b. Cebel, Resûlullah (s.a.s.) ile yatsı namazını kılardı. Sonra geri dönüp kavmine namaz kıldırırdı.”<sup>367</sup>

Daha sonra şu tahlilde bulunur:

وَهَذِهِ أَحَادِيثٌ يَظُنُّ الَّذِي لَا يَتَأَمَّلُهَا أَنَّهَا مُتَضَادَّةٌ أَوْ بَعْضُهَا يَنْسَخُ بَعْضًا فَإِنْ كَانَتْ نَاسِخَةً وَمَنْسُوخَةً، فَالَّذِي يُشْبِهُهُ أَنْ يَكُونَ مَنْسُوخًا حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ، وَإِلَّا فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهَا مُنْفَرِدٌ بِمَعْنَى. فَأَمَّا حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ، فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُصَلِّ صَلَاةً فِي يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ» إِذَا تَعَمَّدَ قَصْدَ الْإِعَادَةِ لِصَلَاةٍ خَرَجَتْ عَلَى التَّمَامِ لِفَرِيضَةٍ وَلَا صَلَاةً عَلَيْهِ فِيمَا تَقَدَّمَ مِثْلَهَا. وَأَمَّا حَدِيثُ مِخْجَنِ، فَإِنَّهُ حَضَرَ الصَّلَاةَ فَكَرِهَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَّا يُصَلِّيَ وَإِنْ كَانَ قَدْ صَلَّى. وَكَذَا أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبْرِ مِخْجَنِ فِي حَدِيثٍ آخَرَ. وَأَمَّا حَدِيثُ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ فَإِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي فَرِيضَةً مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

<sup>365</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 243.

<sup>366</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 245.

<sup>367</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, s. 246.

وَسَلَّمَ، ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ، وَكَانَ إِمَامَهُمْ فَيُصَلِّي بِهِمْ فَتَكُونُ لَهُ نَافِلَةٌ، وَلَهُمْ فَرِيضَةٌ، وَلَا خِلَافَ بَيْنَ أَهْلِ النَّقْلِ  
لِلْحَدِيثِ أَنَّهُ حَدِيثٌ صَحِيحٌ الْإِسْنَادِ وَقَدْ اِخْتَلَفَ الْفُقَهَاءُ هَلْ تَجُوزُ الصَّلَاةُ إِذَا اِخْتَلَفَتِ النَّيِّتَانِ؛ نِيَّةُ الْإِمَامِ  
وَالْمَأْمُومِ أَمْ لَا؟ فَأَجَازَهَا قَوْمٌ وَرَدَّهَا آخَرُونَ

“Bu hadisleri tam manasıyla düşünmeyen, bunların arasında teâruz bulunduğunu ya da birbirlerini neshettiğini zanneder. Şayet bu hadislerle nasih ve mensuh bir durum sözkonusu ise İbn Ömer hadisinin mensuh olması daha uygun olanıdır. Yoksa her birisinin mana bakımından tek başına ele alınması gerekir. İbn Ömer hadisine gelince ki Nebi (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Bir günde bir namazı iki defa kılmak.” hadisinin açıklaması şöyledir. Farz namazını huşu ve erkânlarına riâyet ederek tastamam kılan birinin kasten ikinci kere kalkıp bu namazı iade etmesi, kılması nehyedilmiştir. (Ancak münferid kılan kişi cemaat bulduğunda daha tamam kılmak üzere namazını cemaatle tekrar kılabilir.)

Mihcen hadisine gelince: Resûlullah (s.a.s.) onun namaz kılmasına rağmen namazını cemaatle iade etmeyişi kerih görmüştür. Bu durumu Resûlullah (s.a.s.) Mihcen’in dışında başkalarına da tavsiye etmiştir.

Muâz’ın olayı ise: Muâz namazlarını Resûlullah (s.a.s.) ile beraber kıldıktan sonra görevli olduğu mescide gider cemaata imamlık ederdi. Bu ikinci namaz onun için nafîle, onlar içinse farzdı. Muhaddisçiler arasında, bu hadisin isnadının sahih olduğuna dair hiçbir ihtilaf yoktur. Fakihler, imam ile cemaatın niyetlerinin farklı olduğunda (yani imam nafîle namaza niyet getirirse cemaatte farz namaza niyet getirirse) namazlarının hükmü konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Kimileri caiz görürken diğerleri böyle bir namazın caiz olmadığı görüşündedirler.<sup>368</sup>

<sup>368</sup> İbn Şâhîn, *Nâsihu’l-hadîs ve mensûhuh*, s. 250.

## SONUÇ

İbn Şâhîn, IV/IX asırda Abbasi Devletinin hâkimiyeti döneminde Bağdat bölgesinde yetişmiş âlimlerdendir. Özellikle rivayet ilimleriyle meşgul olmuş ve dönemin otoritelerinden birisi haline gelmiştir. O, rivayet ilimlerine dair yazdığı eserlerle ve sünneti ihya çabaları ile temayüz eden bir âlimdir.

İbn Şâhîn, ilimle uğraşan bir ailede yetişmesi sebebiyle erken yaşlarda ilim tahsiline yönelmiştir. İlk tahsilini babasından ve çevresinden almıştır. Kur'an-ı hıfz etmekle öğrenim hayatına başlayan İbn Şâhîn, on bir yaşına ulaştığında hadis halkalarında hadis yazmakla ilim tahsilini sürdürmüştür. O, geçmiş âlimlerin yaptığı gibi önce kendi memleketindeki âlimlerden istifade etmiştir. Daha sonra diğer ilim merkezlerinden faydalanmak üzere rihleler yapmıştır. Hocaları arasında el-Beğâvî, İbn Sâid el-Haşimî ve Abdullah b. Süleyaman (İbn Ebû Dâvûd) gibi dönemin meşhûr simaları bulunmaktadır. Yaşadığı dönemde Irak'ın hadis âlimi ve imâmı olan İbn Şâhîn, bir yandan hadis meclisleri düzenleyerek İbn Ebu'l-Fevâris, Ebû Sa'd el-Ensârî, Ebubekr el-Berkânî gibi yüzlerce talebe yetiştirmiş, diğer yandan vaaz ve nasihatleriyle insanları doğru yola davet etmiştir.

İbn Şâhîn, tefsir, hadis, kelim, tarih, ricâl, zühd, rekâik, terğîb, terhîb ve fedâil sahasında önemli eserler tasnif etmiştir. *Nâsihu'l-hadis ve mensûhuh*, *Târîhu esmâ'is-sikât mimmen nukila anhumu'l-ilm*, *Târîhu esmâu'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* ve *et-Terğîb fi fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik* gibi kitapları meşhur eserleri arasında yer almaktadır. Kitapları ilim erbabı tarafından kabul görmüş ve müracaat edilen kaynaklar arasında yer almıştır.

İbn Şâhîn, rivayet ilimlerindeki vukufu kadar dirayeti de güçlü bir hadis hâfızıdır. Çalışmalarını Kur'an ve sünnet üzerine yoğunlaştıran İbn Şâhîn, *et-Tefsîru'l-kebîr* adıyla yüzlerce cüzlük rivayet tefsiri ve bir o kadar da müsned telif etmiştir. O, ihtiyaç duyulan yerlerde rivayet ile dirayeti birlikte mezcetmiş, yeri geldikçe râvilerle ilgili cerh ve ta'dil bilgilerini kaydetmiştir. Bâtil fırkalara karşı sahih sünneti ve akideyi savunmuştur.

İbn Şâhîn, hadis ıstılahlarına ve hadis usûlüne yeni izahlar getirerek katkı sağlamıştır. Ona göre her sahih hadisle amel edilmeli, sahih hadise hiçbir şey muarız sayılmamalı, böyle bir hadisin üzerinde amel edilmeden tevakkuf edilmemelidir. O, hadisin senedini vermekle sorumluluğun kendisinden kalktığına inanıyordu. Böylece senedde zayıf râvi varsa, senedi zikretmek suretiyle hadisin sıhhat durumuna işaret ediyordu. Ancak eserlerindeki zayıf ve mevzû' rivayetlerin çokluğuyla eleştirilmiştir. O, farklı isnadları ihtisar ederek “mislehû” yahut “nahvehû” demekle iktifa ediyordu. İbn Şâhîn, genellikle mislehû tabirini, lafzı benzer olan hadisler için, nahvehû tabirini ise, manası benzer olan rivayetler için kullandığı belirlenmiştir.

İbn Şâhîn senedlerin âlî olmasına özen göstermiştir. O, âlî isnadla ilgili *er-Rubâiyyât* eserini telif etmiştir. Gerekli görülen yerlerde hadislerin sıhhat durumunu zikretmiştir. Sıhhat durumunu Tirmizî'ye benzer bir tarzda sahîh ğarîb, hasen ğarîb, âlî ğarîb gibi mürekkeb lafızlarla ifade etmiştir.

İbn Şâhîn'in hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız bu tezin fevkinde daha geniş çalışmaların yapılmasını ve onun henüz yayımlanmamış eserlerinin tahkik edilerek neşredilmesini arzu etmekteyiz. Ayrıca nerede olduğu bilinmeyen birçok eserinin ilim dünyasına kazandırılmasını temenni ediyor ve bu büyük şahsiyeti rahmetle anıyoruz.



## KAYNAKÇA

- Ali el-Muttakî, Alâuddîn Ali b. Hüsâmuddîn el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk: Bekrî Hayyânî ve Safvet es-Sekâ, 5. Baskı, y.y., Müessetü'r-Risâle, 1981.
- Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul: Timaş Yayınları,1987.
- Babanzâde Ahmed Naim Bey, *Hadis Usûlü ve Istılahları*, Çev. Hasan Karayığit, 1. Baskı, İstanbul: Düşün Yayınları,2010.
- Bedr b. Abdullah el-Bedr, *Mecmû' fîhi min musannefât el-Hâfız İbn Şâhîn*, 1. Baskı, Kuveyt: Dâru İbnü'l-Esîr, 1994.
- ed-Dâvûdî, Muhammed b. Ali b. Ahmed, *Tabakâtu'l-mufessirîn*, 2 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, t.y.
- Ebû Ya'lâ, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, thk: Muhammed Hâmid el-Fekâ, 2 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- Ekrem Ziyâ el-Umerî, *Mevaridu'l-Hatîb el-Bağdâdî fî Târîhi Bağdâd*, 2. Baskı, Riyâd: Dâru Taybe,1985.
- el-Elbânî, Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-ehâdisü'z-zaîfe ve'l-mevzûa ve eseruha es-seyyi' fi'l-üimme*, 1. Baskı, 14 Cilt, Riyad: Dâru'l-Meârif, 1992.
- el-Fâsî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed, *Silatü'l-halef bi-mevsûli's-selef*, thk: Muhammed Hacâ, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, 1988.
- Hâkim en-Neysabûrî, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk: Mustafa Abdulkâdir Atâ, 1. Baskı, 4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1990.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd*, 1.

Baskı, 17 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, 2001.

- -----, *er-Rihle fî talebi'l-hadîs*, thk Nûruddîn Itr, 1. Baskı, y.y., 1975.
- el-Heysemî, Nuruddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebubekr, *Mecmeu'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, thk: Hüsâmuddîn el-Kudsî, 10 Cilt, Kâhire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- İbn Abdulber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk: Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed b. Abdulkebîr el-Bekrî, 24 Cilt, Mağrib: Vizâratu Umûmu'l-Evkâf ve Şuûnu'l-İslâmiyye, 1387.
- İbn Asâkir, Takıyyuddîn Ebu'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah, *Târîhu Dimaşk*, thk: Amr b. Ğarâme el-Amravî, 1. Baskı, 80 Cilt, Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed, *Lisânu'l-mîzân*, 7 Cilt, Beyrut: Müessesetü'l-Alemî li'l-matbûât, 1971.
- -----, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk: Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, 1. Baskı, 8 Cilt Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993.
- -----, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, thk: Muhammed Şekûr el-Meyâdînî, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- -----, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk: Muhammed b. Avâme, 1. Baskı, Halep: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- -----, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1. Baskı, 12 Cilt, Hind: Matbatü Dâirati'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, 1. Baskı, 21 Cilt, y.y., Dâru'l-Hicr, 1997.

- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Şâhîn el-Bağdâdî, *Nâsihu'l-hadîs ve mensûhuh*, thk: Semîr b. Emin ez-Züheyri, 1. Baskı, y.y., Mektebetu'l-Menâr, 1988.
- -----, *Cüz' min hadîs Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Şâhîn an şuyûhih*, nşr. Hişâm b. Muhammed, 1. Baskı, Riyad: Edvâu's-Selef, 1998.
- -----, *Şerhu Mezâhibu ehli's-sünne*, thk: Âdil b. Muhammed, 1. Baskı, y.y., Müessesetu'l-Kurtuba, 1995.
- -----, *Târîhu esmâu'd-duafâ' ve'l-kezzâbîn*, thk: Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, 1. Baskı, y.y., 1989.
- -----, *Târîhu esmâu's-sikât*, thk: Subhî Sâmerrâî, 1. Baskı, Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1984.
- -----, *et-Terğîb fî fezâilu'l-a'mâl ve sevâbu zâlik*, thk Sâlih Ahmed Muslih el-Vaîl, 1. Baskı, 2 Cilt, Cidde: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1995.
- -----, *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ' ve nuqqadu'l-hadîs fîhi feminhüm men vessekahû ve minhüm men da'afehû ve men kîle fîhi kavlan*, thk: Abdurrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Kaşkarî, 1. Baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağriberdî el-Atabekî, *en-Nucûmu'z-zâhira fî mulûki Mısr ve'l-Kâhira*, 16 Cilt, Mısır: Dâru'l-Kütüb, t.y.
- İbnu'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdulhay el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, thk: Mahmud Arnâvût, 1. Baskı, 11 Cilt, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Alî el-Kuraşî, *Kitâbuu'l-Mevzûât*, thk: Abdurrahman Muhammed Osman, 1. Baskı, 3 Cilt, y.y., 1966.
- -----, *el-Muntazam fî Târîhi'l-umem ve'l-mulûk*, thk Muhammed b. Abdulkadir Atâ ve Mustafa b. Abdulkadir Atâ, 1. Baskı, 19 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992.

- İbnü'l-Cezerî, Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed eş-Şâfiî, *Ğâyetu'n-nihâye fî Tabakâtu'l-kurrâ'*, 1. Baskı, 3 Cilt, y.y., Mektebetü İbn Teymiye, t.y.
- İbnu'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk: Ömer Abdusselam Tedmirî, 1. Baskı, 10 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1997.
- Kâtib Çelebî, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâs el-Arabî, t.y.
- el-Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *er-Risâletü'l-müstatrafe li beyânî meşhûri kütübü's-sünneti'l-müşerrefe*, Kâhire: Mektebetü'l-Külliyât el-Ezheriyye, t.y.
- -----, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l-müstatrafe*, Çev. Yusuf Özbek, İstanbul: İz Yayınları,1994.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Hadisde Nâsîh Mensûh*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,1985.
- Koçyiğit, Talât, *Hadîs Usûlü*, 11. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,2012.
- Muslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysabûrî, *el-Camiu's-sahîh*, thk: Muhammed Fuâd Abdalbâkî, 5 Cilt, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâs el-Arabîyye, t.y.
- Polat, Salahattin, *Hadis Araştırmaları*, 4. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları,2012.
- Sa'dî el-Hâşimî, *Nusûs sâkitat min tabakâti Esmâu's-sikât li'bn Şâhîn*, 1. Baskı, Medîne: Mektebetü'd-Dâr, 1987.
- es-Sem'ânî, Abdulkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Teymî, *el-Ensâb*, thk: Abdurrahman el-Yemânî, 2. Baskı, 12 Cilt, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1980.
- es-Suyûtî, Celaluddîn Abdurrahman b. Ebubekr, *Tabakâtu'l-huffâz*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1403.

- ez-Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Osman b. Kaymaz, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 12 Cilt, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- -----, *Tezkiratu'l-huffâz*, 4 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1998.
- -----, *el-İber fî ahbâri men ğaber*, thk: Ebû Hâcer Muhammed Saîd, 4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, t.y.
- -----, *Dîvânu'd-duafâ' ve'l-metrûkîn ve halkun mine'l-mechûlîn ve sikât fîhim lîn*, thk: Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, 2. Baskı, Mekke: Mektebetü'n-Nahda el-Hadîse, 1967.
- -----, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk: Ali Muhammed el-Beccâvî, 1. Baskı, 4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.
- ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmud, *el-A'lâm -Kâmusu terâcim li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-arab ve'l-musta'ribîn ve'l-musteşrikîn*, 15. Baskı, 8 Cilt, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.